

Eesti

HOBUNE

II EESTI HOBUSE PÄEV

**KURGJA
12. AUGUST 2012**

Eesti
HOBUNE
2011

Artiklite kogumik

Tallinn
2011

Väljaandmist toetas

Esikaanel: võik mära Veluuna (i Veksel, e Visbi)
Tagakaanel: hall sugutäkk Aiken 788E (i Anakee, e Roosi)

Väljaandja: Eesti Hobuse Kaitse Ühing

Koostaja: Ago Ruus

Toimetaja: Aive Sarjas

Kujundus ja küljendus: Egon Erkmann

Fotod: Ago Ruus, Terje Raudsepp, Imre Lumiste, Egle Hiius, Epp Keel,

Getter Kaevandes, Kadi Nurs, Maris Suuster ja Hanna Treikelder

Trükk: Pajo Print

© Autorid ja Eesti Hobuse Kaitse Ühing, 2011

ISBN 978-9949-9220-0-0

Eesti Hobuse Kaitse Ühing

MTÜ Eesti Hobuse Kaitse Ühing (EHKÜ) on asutatud 2000 aasta augustis ja põhieesmärk on tagada eesti tõugu hobuse püsimine, tema genofondi säilitamine ja selle tõu teadvustamine ning väärtustamine. EHKÜ ühendab eesti hobuse kasvatajaid ja kõiki huvilisi, kes tahavad kaasa aidata meie rahvushobuse säilimisele.

Kontaktandmed

Kodulehekülg: www.esthorse.ee

Postiaadress:

Eesti Hobuse Kaitse Ühing

PK 3181, Tallinn 10505

Ühingu juhatus

Ago Ruus, juhatuse esimees, agoruus@gmail.com

Hanna Kreen, juhatuse liige, hanna.kreen@gmail.com

Andres Tuvi, juhatuse liige, ruilakliinik@gmail.com

Anu Pärison, juhatuse liige, tel 514 6552; anu.parisoo@gmail.com

Ühingusse astumise ankeedi leiab EHKÜ

koduleheküljelt www.esthorse.ee

Sooviavalduse võib saata ka ühingu postiaadressile.

www.esthorse.ee

Sisukord

- 3 Eesti Hobuse Kaitse Ühing
- 5 Sissejuhatus, *Ago Ruus*
- 6 Heal hobusel ei ole värvi, *Terje Raudsepp*
- 17 Värvifotod
- 33 Eesti hobuse värvused, *Ingrid Randlaht*
- 39 Värvuste nimetustest eesti keeles, *Ingrid Randlaht*
- 42 Probleem on hobuste ülekaalulisus, *Markku Saastamoinen*
- 52 Kui palju hobune kaalub? *Markku Saastamoinen*
- 58 Oodatakse nõudluse kasvu soome hobusele,
Suvi Louhelainen
- 65 Eesti tõugu sugutäkid ja liinaretus, *Andres Kallaste*
- 71 Eesti tõugu sugutäkid
- 129 Mina ja Ahtos, *Hanna Treikelder*
- 134 Eesti hobune, *Aleksei Bellegarde*

Sissejuhatus

AGO RUUS

Koostaja

2011. aastal möödus 90 aastat sellest, kui eesti hobuse kasvatajad esmakordselt ühisesse organisatsiooni koondusid. Eesti Maahobuse Kasvatajate Seltsi esimene koosolek toimus Haapsalus 22. augustil 1921. aastal. Eesti hobune sai ametliku tunnustuse ja alustati tõuraamatu pidamist.

Esimesed aastakümned arenes eesti hobuse aretus tõususuunas, sellele järgnes suur langus — 1990ndate keskel loendati Eestis kõigest mõnisada puhtatõulist eesti hobust. Nüüdseks on arvukus oluliselt suurenenud, 2010. aastal sündis 215 eesti tõugu varssa.

Kogumikus keskendutakse kahele põhiteemale kaasaegse eesti hobuse kasvatuses. Eesti hobuse suurimaid väärtusi on tema värvilisus. Kahjuks pole sellele senini piisavalt tähelepanu pööratud. Ometi võiks just see omadus olla üheks põhiliseks trumbiks eesti hobuse turustamisel — maailmas polegi eriti palju nii värvilisi hobusetõuge.

Teiseks teemaks, kuid juba negatiivse poole pealt, on ülekaalulisus. Kuid see pole üksnes eesti hobuse probleem. Ajal, mil hobuse töökoormus on vähenenud miinimumini, tuleb kaalule eelkõige hobuse tervise seisukohast lähtudes eriti tõsiselt tähelepanu pöörata. Just liigsöömisega kaasnevad uued, aastakümneid tagasi veel tundmatud hobuste tervisehädad (näiteks laminiit).

Kolmas moodsa hobusekasvatuse teema viib meid täiesti uude valdkonda — eesti hobuse kaubamärgi juurde. Kogumikus on avaldatud tõlkeartikkel, milles käsitletakse tuleviku soome hobuse kohta Soome ühiskonnas. Viimane aeg on ka Eestis selle teemaga tegelema hakata, kui tahame, et eesti hobune jääks püsima ka tulevastele põlvedele.

Kogumiku teises osas on ülevaade eesti tõus kasutusel olevatest sugutäkkudest 2011. aasta lõpu seisuga, kõikide sugutäkkude kohta on avaldatud foto ja põhjalik teave.

Eesti tõugu hobune on meie riigi ja rahva suur väärtus. Kas oleme osanud seda väärtust alati õigesti kasutada? Kas pole me mõnikord tema suhtes liiga kergetähtselt ülekohtused olnud? Ajal, mil riikide piirid üha enam avanevad, peame teadvustama neid väärtusi, mis on meid kujundanud, määranud meie ajalugu, olnud meie rahva saatjaks läbi sajandite. See ongi meie suurim rikkus. Eesti hobune on üks väärikas osa sellest.

Hoia eesti hobust — ta on ainulaadne maailmas!

Heal hobusel EI OLE VÄRVI

TERJE RAUDSEPP

Geneetik, Texas A&M ülikooli College Station (USA)

Hobustel on palju värvusi — lumivalgest süsimustani ning lugematuid toone ja varjundeid seal vahel. On tavalisi, nagu kõrb, hall ja raudjas ning on haruldasi metalliläikelisi ja tiigertriibulisi hobuseid.

Mõnedel puhkudel on keha ja lakk-saba sama värvi, teistel aga erinevad, justkui määrataks kehakarvade värvust ühtede ning jöhvide oma teiste reeglite järgi. Lisaks kaunistavad hobuseid erineva suuruse, kuju ja paiknemisega valged laigud.

Mõnede hobusetõugude puhul on värvus lausa tõu tunnuseks. Nii on friisi hobused mustad, *paint* ja *pinto* hobused suurte valgete laikudega ning *appalosa* hobused täpilisid. Vastukaaluks on tõuge, kus värvusi ja varjundeid esineb üle mitmekümne. Siia kuuluvad mitmed ponid nagu islandi hobune, ameerika minihobune ning ka eesti hobune. Näiteks kirjeldab eesti hobuse värvuste poster 24 värvust ja varjundit. (Pilt A, vt värvilisi lehekülgi)

Värvuste bioloogia ja geneetika on paelunud hobusesõpru, aretajaid ja uurijaid läbi aegade. Järgnevalt tulebki juttu hobuse värvusbioloogia ja -geneetika põhialustest ning viimaste aastate avastustest.

Pigmendid ja värvusgeenid

Kõikide imetajate, sealhulgas ka hobuse naha, karva ja silma iirise värvus sõltub kahest tegurist: pigmendirakkude (melanotsüütide) olemasolust või puudumisest ning sellest, millist pigmenti need rakud sisaldavad.

Pigment ehk melaniin esineb kahes vormis: eumelaniin teeb karva mustaks või tumepruuniks, feomelaniin aga punaseks või kollaseks. Lõpptulemus oleneb nende kahe pigmendi rohkusest, vahekorrast ja sellest, kui palju ning missuguseid pigmendirakke keha eri piirkondadesse (jalad, lakk, saba, iiris) on jagatud.

Värvus on geneetiline tunnus, mis tähendab, et pigmentide tootmist ja jaotumist määravad kindlad DNA järjestused (geenid) ja nende variandid (alleelid).

Viimaseid võib samal geenil olla palju ning geenivariantide rohkus annab liigile, tõule või populatsioonile geneetilise rikkuse, mis värvustest rääkides avaldub tõule iseloomulikus värvikülluses. Ühes hobuses saab samaaegselt esineda siiski vaid sama geeni kaks alleeli (üks päritud isalt, teine emalt).

Igas uues põlvkonnas moodustavad vanemate geenivariandid uusi kombinatsioone ning lõpptulemuseks on uued värvivarjundid. Oluline on teada, et mõned alleelid on niiõelda tugevad, teised nõrgad. Tugevate toime paistab hobuse välimuses kohe välja, nõrgad jäävad aga varju ning avalduvad silmaga nähtava värvusena vaid juhul, kui hobusel on korraga sama geeni kaks nõrka alleeli.

Arenevas lootes tekivad pigmendi- ja närvirakud samast tüvirakkude kogumikust ning rändavad üheskoos nahka, karvadesse, sisekõrva, silma ja siseorganitesse. Seetõttu võivad mutatsioonid pigmendirakkude arengut reguleerivates geenides põhjustada muutusi ka närvirakkudes (ja vastupidi). Tulemuseks on teatud värvustega kaasnevad neuroloogilised haigused, kuulmis- või nägemishäired.

Värvusgeneetika võlu ja valu on selles, et pigmendigeene on palju. Hobusel arvatakse neid olevat üle 30, millest vaid pooled on molekulaargeneetiliselt uuritud. Arenguruumi on aga palju, sest hiirel on teada enam kui 130 värvustega seotud geeni ja üle tuhande värvusmutatsiooni.

Pigmentatsioonigeenid paiknevad erinevatel kromosoomidel, päranduvad üksikestest sõltumatult, kuid toimivad koos, üksikest vastastikku mõjutades, võimendades, maha surudes või lahjendades.

Ehkki imetajate värvuste pärandumist uuritakse juba üle saja aasta, hakatakse hobuse värvuste geenikat sügavuti mõistma alles nüüd — DNAtehnoloogia ajastul. Värvuste molekulaargeneetika on keeruline, sageli ka küsitava praktilise väärtusega, kuid ilus.

Hobuse ürg- ehk ulukvärvus

Ürghobused olid arvatavasti kõrvid ja ulukvõigud — mustjaspruunud, pruunid või hallid, mustade jõhvide ja jalgade ning jala- ja seljatriipudega. Taolist maastikuga sobivat kaitsevärvi kannavad przewalski metshobune ning poola primitiivhobune konik (pilt B), keda ka „rekonstrueeritud” tarpani nime all tuntakse.

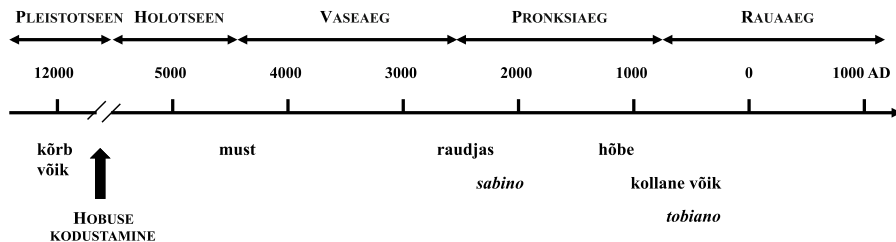
Kõrb ja ulukvõik on enimlevinud värvused ka vanades ja poolmetsikutes tõugudes, nagu seda on norra fjordihobune, exmoori poni ning ka eesti hobune.

Hiljuti leidsid need vaatlused ka molekulaargeneetilise kinnituse. Saksa teadlastel õnnestus eraldada DNA Siberist, Ida-Euroopast ja Ibeeria poolsaarelt (Portugal, Hispaania) leitud 10 000–7 000 aasta vanustest hobuseluudest. Seda DNAd analüüsiti kõrvi, raudja, musta, halli, *sabino*, *tobiano* ja kollase värvuse geneetiliste markeritega ning näidati, et 10 000 aastat tagasi, enne hobuse kodustamist, olid metshobused eranditult kõrvid.

Ulukvõigu geeni DNA markereid selle uurimistöo toimumise ajal veel polnud, kuid arvatakse, et ürghobuste seas oli palju ka seda värvust. Neile lisandus must umbes 7 000–6 000 aastat tagasi ning raudjas, *sabino*, *tobiano*, hõbe ja kollane alates kolmandast aastatuhandest enne meie aega. Teiste sõnadega: pleisto- ja holotseeni hobused olid kõrvid või ulukvõigud ning värviliseks muutus hobune kodustamise käigus alates pronksiajastust.

Vt ajatelje joonist järgmisel leheküljel.

Joonis. Ajatelg

Tänapäevase hobuse värviküllus on otseselt kodustamise ja inimese teadliku valiku tulemus, sest metsikus looduses oleks taoline „priiskamine” eluohtlik.

Põhivärvused — must, pruun, kõrb ja raudjas

Hobuse põhivärvused on must, pruun, raudjas (punane) ja kõrb, mis on määratud kahe geeni poolt. Nendeks on melanokortiini retseptor 1 (*MC1R*), mida tuntakse ka punase faktori ehk *extension* geeni nime all ning aguutigeen (*ASIP*). Mõlemal geenil on tugev ja nõrk alleel, mida melanokortiini retseptori puhul tähistatakse vastavalt E ja e ning aguuti puhul A ja a.

Melanokortiini retseptor määrab, millist pigmenti ja kui palju toodetakse. Geeni tugev (E) alleel toodab mustpruuni eumelaniini ja nõrk (e) alleel punakollast feomelaniini. Tulemuseks on vastavalt musta või punase/raudja põhivärvusega hobused. Musta värvuse saamiseks piisab sellest, kui hobusel on vaid üks tugev alleel (E), raudjal aga peab olema kindlasti kaks nõrka (ee) alleeli — üks kummaltki vanemalt.

Aguutigeen tegutseb koostöös musta pigmendi geeniga ning tegeleb eumelaniini jaotamisega hobuse kehas. Aguuti tugev alleel (A) jaotab eumelaniini ebaühtlaselt, mille tulemuseks on mustade jalgade ja jõhvide, kuid heledama kehavärvusega kõrvid ja võigud. Aguuti norga (aa) alleeliga hobused on aga ühtlaselt mustad. Punakollase feomelaniini jaotumist aguuti ei mõjuta.

Melanokortiini ja aguuti toimet mõjutavad ja modifitseerivad vahemalt kümme teist värvusgeeni, andes tulemuseks värve ja varjundeid mustast lumivalgeni.

Hall

Hall on eriline värvus. Esiteks, see polegi värvus, vaid värvuse ehk pigmendi puudumine. Teiseks, hall on protsess, pidev muutumine, halliks ei sünnita, vaid saadakse ning selles osas erineb ta kõigist teistest hobuse värvustest. Sellegipoolest loetakse halli hobuse põhivärvuste hulka, sest seda esineb nii vanades kui ka hiljuti aretatud hobusetõugudes üle kogu maailma. Lisaks domineerib halli värvuse geen kõigi teiste pigmentatsioonigeenide üle. Taolist nähtust nimetatakse geneetikas epistaasiks ning hall geen on epistaatiline kõigi teiste värvusgeenide suhtes.

Sündides võib tulevane hall olla mistahes karva — näiteks must, kõrb või raudjas. Halliks muutub hobune järk-järgult, aastate jooksul, mille põhjuseks on eu- ja feomelaniini järk-järguline lagunemine ja pigmedi kadu.

Hallide hobuste silmad ja nahk aga jäävad tumedaks ning aitavad eristada vanaduses lumivalgeks muutunud halli sünnist saati valgetest, helekollastest ja albiinodest, kellel on roosakas nahk ning heledad silmad.

Hallinemise esimesteks tunnusteks on hallide karvade tekkimine siia–sinna. Hobune hakkab tasapisi kimmelduma, kusjuures muutused toimuvad kiiremini pea piirkonnas. Kõrvatagused ja silmade ümbrused hallinevad kõigepealt ja hobusele tekivad hallid „prillid”. Järgneb üldine kimmeldumine, karvad hallinevad üle kogu keha ning sellist hobust on raske eristada tõelisest kimlist. Tumeda sünnivärvusega loomad võivad varasel hallinemise järgul muutuda ühtlaselt raud– või sinakashalliks. Need muutused toimuvad tavaliselt esimese kolme–nelja eluaasta jooksul. Hallinemine aga jätkub ning ajavahemikus neljandast kaheteistkümenda eluaastani näevad hallid hobused välja nagu täpilised või hõbekimlid. Lakk ja saba on kollakasvalged, pea peaaegu valge, hallikas keha on kaunistatud heledamate hõberahadega. Sealt edasi kaovad ka viimased pigmendijäänused ning hobune muutub lumivalgeks.

Hallinemisega võivad kaasneda teisedki omapärad. Mõnede hobuste keha katub väikeste punakate täppidega, mida kutsutakse kirbuhammusteks (inglise k *fleabitten grey*), teistel on needsamad täpid aga tumedad või mustad. Arvatakse, et täppide värv sõltub hobuse sünnipärasest põhivärvusest, kuid päris kindlat põhjust ei teata. Vahel koonduvad kirbuhammustused suuremateks punakateks laikudeks ning siis räägitakse vereplekkidest (inglise k *blood marks*).

Mõnedel hallidel kaob pigment paiguti ka nahast, mille tulemusena moodustuvad silmade ümbrusse ja mokaadele ebakorrapärased roosakad laigud. Sarnane pigmentatsioonihäire esineb ka inimesel ning seda tuntakse vitiliigo või leukodermia nime all. Halli värvusega on seotud ka sagedane nahakasvajate ehk melanoomide teke.

Ehkki hall on vana ja laialt levinud värvus, avastati hallinemise geenid STX17 ja NR4A3 Rootsi uurijate poolt alles 2008. aastal. Esimesest geenist (STX17) leiti unikaalne DNA järjestuse kordus (duplikatsioon), mis esineb eranditult kõigil hallidel, kuid puudub mitte–hallidel hobustel.

Mõlemad geenid on normaalsest tunduvalt aktiivsemad hallide hobuste nahakasvajates ning arvatakse, et STX17 ja NR4A3 on omavahel seotud ning DNA järjestuse muutus esimeses mõjutab mõlema geeni aktiivsust. See omakorda aktiveerib pigmendirakke hobuse nahas, mille tulemusel toimub kaks olulist ja näiliselt vastandlikku sündmust: pigmendirakkude kadumine karvadest ja hallinemine; pigmendirakkude arutu paljunemine nahas, pigmendi kuhjumine ning melanoomide moodustumine.

Selgub, et karvanääpsu ja naha pigmendirakud elavad erinevat elu. Hall mutatsioon aktiveerib pigmendirakke nahas ning põhjustab melanoomide teket. Samas kasutab taoline pigmendirakkude kontrollimatu paljunemine ära kõik pigmendi tüvirakkude varud karvanääpsudes, mistõttu karvades uut pigmenti ei teki ning karvad hallinevad.

Geen STX17 duplikatsiooni kasutatakse halli värvuse geneetilise testina. Hobust nägemata saab kindlaks teha halli geeni olemasolu ning selle, kas loomal on üks või kaks halli alleeli. Ühe alleeli olemasolu hallinemist ei takista, sest hall on tugev ning domineerib ka ühekordses koguses. Kahe halli alleeliga hobused aga hallinevad kiiremini ning haigestuvad nahakasvajatesse sagedamini ning varasemas eas kui ühe alleeliga loomad.

Halle hobuseid on olnud kõikjal ja läbi aegade. Neid leiab Saaremaa kadakate vahelt, Venemaa külapõldudelt, 440 aasta vanusest Viini ratsakoolist ning ajaloo kuulsamatelt lehekülgedelt. Napoleni hallist araablasest Marengost on tehtud kümneid maale ja skulptuure. Hallid on ka Pegasus ja ükssarvik.

Põhivärvuste lahjendused

Põhivärvusi muudavad mitmed lahjendusgeenid, millest tänaseks tuntakse kuut.

Kollase lahjendusgeeni toime oleneb doosist: üks kollane alleel muudab raudja põhivärvuse kollaseks, kahekordne kogus aga teeb raudjast siniste silmadega helekollase või albiino. Kõrvist teeb kollane geen kollase kõrvi, mida kutsutakse ka harilikuks võiguks (inglise k *bucksin*). Musta põhivärvuse kollane aga suurt ei mõjuta. Koostoimes pärilmuttergeeniga võib üks kollane alleel anda samasuguse helekollase või albiino, mille saamiseks on tavaliselt tarvis kahte kollast alleeli.

Metalse geen lahjendab nii eu– kui feomelaniini, muudab musta põhivärvuse helepruuniks ning jõhvid–jalad tumepruuniks. Raudjas muutub kuldseks linalakaks, mida võib kergesti segamini ajada kollase või *palominoga*. Kõrvnid muutuvad aga pruuni laka, saba ja jalgadega kollasteks ning on väga sarnased nendele kõrbidele, keda on lahjendanud kollane või ulukvõik geen. Ka ingliskeelset nimetust *buckskin* kasutatakse kõigil kolmel juhul, ehkki geneetiliselt on need hobused erinevad.

Ulukvõik (põdravõik) geen lahjendab eelkõige karva, mitte aga jõhvide värvust. Mustast teeb ta hiirja, tumehiirja või hiirjaskõrvi (inglise k *grullo*, *bay dun*, *black dun*); raudjast roosakaspunase helehiirja ning kõrvist kollase ulukvõigu. Viimane on välimuselt väga sarnane kollase geeni poolt lahjendatud kõrviga ning vahetegemiseks on vaja geneetilist testi.

Ulukvõigule on iseloomulik ka mustade selja–, jala– ning vahel ka õlatriipude olemasolu. Ulukvõiku geeni alles otsitakse. Teada on, et ta asub hobuse kaheksandal kromosoomil, kuid geeni ennast veel ei tunta. Ulukvõiku testitakse kaudselt, geeni läheduses paiknevate DNA markeritega.

Pärilmuttergeen avastati nii hiljuti, et vastav uurimus pole veel teadusajakirjades avaldatud. Geen on haruldane ning siiani on seda leitud vaid Hispaania päritolu hobustel, nii Iberia poolsaarelt (lusitaano hobune) kui Ameerikast (mustang, veerandmiilihobune, *paint*).

Sarnaselt kollase ja metalse geeniga lahjendab pärilmuttergeen raudjad karvad ja jõhvid hele–heledaks, aprikoosikarva roosakaskollaseks. Selle põhjal, mis pärilmuttergeenist praeguseks teada on, teda eesti hobusel vist ei esine.

Hõbegeen lahjendab ainult musta ning pruuni põhivärvust (eumelaniini) ning jätab raudjate punakollase feomelaniini puutumata. Sealjuures lahjeneb tume pigment lakas ja sabas tunduvalt enam kui kehakarvades. Tulemuseks on heledate jõhvide ja tumedama, sageli hõbedase alatoonni kehaga iludused. Mustast teeb hõbegeen metalliläikelise mustjashalli linalaka — hõbemusta. Tumepruunid hobused muutuvad piimašokolaadi karva plaatinablondideks. Kõrvi hobuse punaka kehavärviga ei juutu hõbegeeni toimel midagi, küll aga muutuvad jõhvid hallikasvalgeiks ning mustad jalad hallikaspruunideks. Hõbekõrb näeb välja nagu pisut hallinev ja blondeeritud raudjas.

Erinevalt mitmetest teistest lahjendusvärvustest on hõbedal oma eestikeelne nimetus — *kärla sinine*, mis viitab Lääne–Eesti saartele ning eesti hobusele. Tõepoolest, eesti hobuse posteril seisavad kenasti reas hõbemust, hõbekorb ja hõbevoik.

Euroopas on hõbegeen enamlevinud Šetlandi ja islandi ponidel, Ameerikas aga *rocky mountain*, *tennessee walker* ja morgani hobustel ning mustangitel.

Lavendelgeen lahjendab põhivarvuse lillakasroosaks, umbest selliseks nagu on tuntud Barbinuku hobune. See ilu ei kesta kaua, sest pigmendirakkude kadumisega kaovad ka olulised rakud närvide sünapsites, põhjustades tõsiseid neuroloogilisi häireid ja varsa varse surma. Lavendelgeeni on senini leitud vaid araabia tõugu varssadel.

Pigmendi puudumine — valged laigud

Pigmendi puudumist põhjustavad geenid pärsivad pigmendi moodustumist või takistavad pigmendirakkude liikumist ning lisavad põhi- ja lahjendusvärvusele valgeid laike, lauke, sokke, täppe ja triipe.

Valget geeni kui sellist ei ole, ehkki valge hobune on. Pigmendi puudumisest tingitud valge värvus võib olla mitme erineva geeni koostoime tulemus. Üheks põhitegijaks on siin *KIT* onkogeen, mis reguleerib paljude rakkude, sealhulgas pigmendirakkude arengut ja liikumist. Tänapäevaks on teada vähemalt 17 *KIT* geeni mutatsiooni, mis ühel või teisel moel on seotud valgete laikudega.

Mutatsioon W10 annab hobusele roosa naha, valge karva ning sinised või tumedad silmad. Pärts albiinod, kellel pigment puudub ka silmades, surevad looteeas. Valget hobust on kerge segi ajada vanas eas valgeks läinud halliga, eriti helekollaste hallidega ning ka *overo*-hobuste (vaata allpool) valgete varssadega.

Üldjuhul pole valge värvus hobusele hea — pigmendi puudumine põhjustab kasvaja ja silmahaigusi, ka ei ole valge suurem asi kaitsev värvus. Kui üldse, siis vaid poolustel ning teistel lumistel aladel, kuhu aga hobusel pole muudel põhjustel asja.

Siiski, ka valgel värvusel on päikseline külg. Nimelt eelistavad teatud vereimejad kärbsed (kahetiivalised, *Tabanidae*) tumedakarvalisi hobuseid valgetele. Põhjuseks on lihtne füüsika: kärbsed leiavad oma ohvri polariseeritud valguse peegelduse jargi karvadelt ning mustad-pruunid karvad annavad kärbestele tugivama „signaali”.

Tobiano lisab mistahes põhivärvusele kaunid valged laigud ja valged jalad. Põhjuseks on väike uperpall (inversioon) hobuse kolmandal kromosoomil *KIT* geeni lähedal, mille tulemusel pigmendirakkude liikumine on häiritud ning tekivad suured pigmenteerumata laigud. Valgete karvade all on nahk hele või roosakas.

Sabino on samuti *KIT* geeniga seotud, kuid mitte kromosoomi uperpalli vaid DNA mutatsiooni läbi. Kahe *sabino* alleeli olemasolul on hobune peaaegu üleni valge, ühe alleeli korral valge-laiguline. *Tobiano* ja *sabino* on vaga sarnased, kuid neid saab eristada DNA testiga.

Overo geeniga hobustel on üksikud valged, roosa nahaga laigud külgedel või kaelal, silmad või üks silm võivad olla sinised. *Overo* värvust põhjustab mutatsioon endoteliini retseptoris (*EDNRB*). Kahe *overo* ristamisel võib juhtuda, et sünnib üleni valge varss, kes sureb paari päeva jooksul, sest lisaks pigmendirakkudele puuduvad varsal ka soolestiku normaalseks tööks hädavajalikud närvirakud. Surmav valge varsa sündroom esineb vaid neil harvadel juhtudel, kui varss on saanud *overo* alleeli nii emalt kui isalt.

Overo geneetilised testid aitavad taolisi juhtumeid vältida. Ehkki *overo* ja *tobiano* on geneetiliselt erinevad, on nad väliselt sarnased. Näpunäide nende eristamiseks on selline: *tobiano* hobune on valge värviliste laikudega, *overo* aga värviline valgete laikudega.

Appalosa iseloomulikuks tunnuseks on täpiline laudjas, vahel ulatub täppidega ala ka külgedele, harvemini üle kogu keha ja kabjad võivad olla triibulised. (Pilt C) *Appalosa* võib esineda koos mistahes põhivärvusega ning on nende suhtes epistaatiline. See tähendab, et *appalosa* geeni olemasolul lähevad täpiliseks kõik hobused.

Täpilisust põhjustab DNA muutus *TRPM1* geenis, mis omakorda pärsib melaniini ladestumist ja pigmentirakude liikumist. Kui hobusel on kaks *appalosa* alleeli, on täppe rohkem ning neile lisandub veel kanapimedus ja sagedased silmapõletikud, mis võivad lõppeda pimedaks jäämisega. Kuulsatest *appalosadest* võiks nimetada Pipi Pikksuka hobust.

Kimmel on värvus, mille korral hobuse karvkate on segu hallidest (pigmentita) ja pigmenteerunud karvadest. Kimmeldumist põhjustab taas *KIT* geen, kuid vastav mutatsioon pole teada. Arvatakse, et kahe kimmelgeeni (alleeli) olemasolul sureb varss looteas, kuid puuduvad testid selle tõestamiseks. Samas on kimmel vana ja levinud värvus paljudes tõugudes, ka eesti hobusel, mida täestab rikkalik sänavara: kõrbkimmel, raudjaskimmel, punakimmel, kollane kimmel, kimmelkõrb, kimmelraudjas, kimmelpunane ja kimmelkollane.

Kimmeldumine teeb mustast voi tumekõrvist sinise ja helekõrvist maasikakarva kimli. Kuna kimmelgeen on epistaatiline ehk mängib üle kõigi teiste värvusgeenide toime, mõjutab kimmeldumine mistahes põhi- või lahjendusvärvust. Sellest ka nimetuste paljusus. Ka võivad kimlid segi minna hallinemise varases staadiumis hallidega.

Macchiato on tõenäoliselt kõige uuem geneetiline värvus, mis leiti ühel *franches-montagnes* varsal. Varss oli erakordselt heleda põhivärvusega, suurte valgete laikudega kehal ja peas, siniste silmadega ning mõlemast kõrvast kurt. *Macciatot* põhjustab mutatsioon *MITF* geenis ning nime andmisel inspireeris uurijaid *macchiato* kohvi. (Pilt D)

Valged laugud–sokid–sukad, nagu kõik suuremadki valged laigud, on hobuse kodustamise tulemus. Ürghobused olid reeglina ühevärvilised ning kui pigmentita laigud tekkisidki, kõrvaldas looduslik valik need ühemõttelisel koos hobusega.

Valgete markeeringute pärilikkus on keeruline, sest lisaks geenidele osalevad siin geenivälised ja keskkonnategurid, mistõttu ühemunakaksikute ja kloonhobuste valged laugud–sokid–sukad ei ole ühesugused.

Huvitav on veel see, et valgete laukude arv pea piirkonnas on seotud sokkide arvuga ning arvatakse, et lauke–sokke jagab sama geen. Isasloomadel on reeglina valgeid markeeringuid rohkem kui märadel, kuid pole teada, miks.

Tiigertriibud ja lokid. Hobusel esineb ka väga haruldasi värvi- ja karvavarjundeid. Tiigertriibulisi hobuseid sünnib vaid üks miljoni kohta ning pole teada, mis seda põhjustab. Arvatakse, et see võib juhtuda kui kaks värvusgeneetiliselt erinevat loodet arengu varasel etapil ühinevad ning annavad tulemuseks kimääri — hobuse, kellel on kahe erineva hobuse rakud.

Lisaks on mõnedel hobustel lokkis karv nagu näiteks ameerika baškiiri tõul. (Pilt F) Lokkide geeni pole veel leitud, kuid huvi selle vastu on, sest räägitakse, et hobuse suhtes allergilised inimesed taluvad lokiliste hobuste lähedust päris hästi. Võimalik, et lokkis karvaga kaasneb muutus naha valkude koostises.

Lõpetuseks

Hobuse värvused on imeline mängumaa nii aretajatele, loomaarstidele kui geneetikutele. Kindlasti ka filoloogidele, sest murdesõnavara uurimine võiks pakkuda huvitavaid teadmisi nii keele kui hobuse värvuste muutumisest läbi aegade.

Ehkki värviküllus pakub esteetilist naudingut ning peegeldab hobuse kui liigi geneetilist rikkust, ei ole sellel erilist praktilist väärtust. Vähemalt mitte ratsaspordis või võiduajamistel. Mustad hobused hüppavad ja jooksevad niisama hästi kui valged. Ning pole kuulda olnud, et täpilised hobused oleksid andekamad või rumalamad kui need, kellel täppe pole. Teiste sõnadega: hobustel on küll palju värvusi, kuid heal hobusel värvi ei ole.

Märkused järgmisel leheküljel asuva tabeli juurde

* Tugev – tugevate ehk dominantsete geenide korral piisab vastava värvuse saamiseks geeni ühest alleelist.

** Nõrk – nõrkade ehk retsessiivsete geenide puhul on silmaga nähtava värvuse saamiseks vaja korraga kahte nõrka alleeli.

*** Pooltugev tähendab seda, et kui hobusel on korraga tugev ja nõrk alleel, on tulemuseks vahepealne värvus.

Nõrk ja tugev on ühe ja sama geeni variandid (alleelid).

@ Epistaas – geneetiline nähtus, kus ühe geeni toime võib varju jätta (üle mangida) paljude teiste geenide oma.

@@ Enamik värvusgeenide mutatsioone on patenteeritud, mistõttu laborid, kes neid värvuste testimiseks kasutada tahavad, peavad maksma patenditasu. Põhja-Ameerikas saab kõige põhjalikumaid värvusgeenide teste teha California Ülikooli Davise osakonnas (UC Davis). Labor teenindab kliente üle kogu maailma. Euroopas ma võrdväärset diagnostikalaborit nimetada ei oska, kuid uurida võiks Uppsalast.

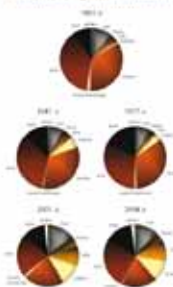
Hobuse värvusgeenid, pärandumisviisid, vastastikune toime, geenitestid ning kaasnevad haigused

Värvus (eesti k)	Värvus (inglise k)	Geeni sümbol	Pärandumisviis	Koostoime teiste geenidega	DNA test®	Kaasnevad haigused
PÕHIVÄRVUSED						
Kõrb	Bay	ASIP ja MC1R	Tugev*		Jah	-
Must	Black	ASIP	Nõrk **		Jah	-
Raudjas	Chestnut (sorrel)	MC1R	Nõrk	Epistaatiline@ musta suhtes	Jah	-
Hall	Grey	STX17, NR4A3	Tugev	Epistaatiline kõigi värvuste suhtes	Jah	Nahakasvajad, melanoomid
PÕHIVÄRVUSTE LAHJENDUSED						
Kollane (lahjendatud raudjas)	Palomino	MATP, ühekordne doos (üks alleel)	Pooltugev****	Epistaatiline raudja ja kõrvi, kuid mitte musta suhtes	Jah	-
Hariik võik, kollane võik (lahjendatud kõrb)	Buckskin	MATP, ühekordne doos (üks alleel)	Pooltugev	Epistaatiline raudja ja kõrvi, kuid mitte musta suhtes	Jah	-
Helekollane (albiino, sinised silmad)	Cremello, perlino	MATP, kahekordne doos (kaks alleeli)	Pooltugev	Epistaatiline musta suhtes	Jah	-
Metalne (silmade ja naha värvus võib aja jooksul muutuda)	Champagne	SLC36A1	Tugev	Epistaatiline kõigi põhivärvuste suhtes	Jah	-
Ulukvõik, põdravõik (selja- ja jalatribud)	Dun	DNA marker geeni lähikonnas, geeni ei teata	Tugev	Epistaatiline kõigi põhivärvuste suhtes	Jah	-
Hõbe	Silver	PMEL17	Tugev	Epistaatiline kõrvi ja musta, kuid mitte raudja suhtes	Jah	Pärikkud silmahäigused
Lavendel	Lavender, pale gray, pewter, light chestnut	MYO5A	Nõrk		Jah	Letaalne (surmav) lavendelvarsa sündroom,
Pärilmutter	Pearl, 'Barlink factor'	SLC45A2	Nõrk		Jah	-

Värvus (eesti k)	Värvus (inglise k)	Geeni sümbol	Pärandumisviis	Koostoime teiste geenidega	DNA test®	Kaasnevad haigused
PIGMENDI PUUDUMINE						
Valge (pigmenti puudumine võib olla osaline või täielik)	White, dominant white, splashed white	KIT, mitmed erinevad tõumased mutatsioonid	Tugev	Epistaatiline kõigi värvuste suhtes	Ei ole	Nahakasvajad, võimalik kurtus
Appalosa, täpliline	Appalosa, leopard spotting	TRPM1	Poottugev (täppe on rohkem kui hobusel on kaks alleeli)	Epistaatiline kõigi värvuste suhtes	Ei ole	Kanapimedus, krooniline uveiit (silmapõletik)
Overo	Overo spotting	EDNRB	Nõrk	Epistaatiline kõigi värvuste suhtes	Jah	Overo letaalne valge varsa sündroom
Kimmel (palju erinevaid nimetusi)	Roan	KIT	Tugev	Epistaatiline kõigi värvuste suhtes	Ei ole	Kahekordne annus kimmelgeeni võib põhjustada loote surma (pole tõestatud)
Sabino	Sabino spotting	KIT	Tugev	Epistaatiline kõigi värvuste suhtes	Jah	-
Tobiano	Tobiano spotting	Kromosoomi inversioon KIT geeni lähedal	Tugev	Epistaatiline kõigi värvuste suhtes	Jah	-
Macchiato	macchiato	MITF	Ei teata	Ei teata	Ei ole	Kurtus
Valged laugud-sokid-sukad	White facial and leg markings	KIT, MITF, MC1R	Nõrk	Epistaatiline raudja suhtes	Ei ole	-

EESTI HOBUSE VÄRVUSED

Värvuste sageduse muutus

1983. aastal oli Eesti hobuste värvuste jaotus järgmine: must 20%, tumepruun 40%, pruun 20%, hall 10% ja valge 10%.
 1997. aastal oli Eesti hobuste värvuste jaotus järgmine: must 15%, tumepruun 35%, pruun 25%, hall 15% ja valge 10%.
 2001. aastal oli Eesti hobuste värvuste jaotus järgmine: must 10%, tumepruun 30%, pruun 25%, hall 20% ja valge 15%.
 2004. aastal oli Eesti hobuste värvuste jaotus järgmine: must 5%, tumepruun 25%, pruun 20%, hall 30% ja valge 20%.
 2008. aastal oli Eesti hobuste värvuste jaotus järgmine: must 5%, tumepruun 20%, pruun 15%, hall 35% ja valge 25%.
 2012. aastal oli Eesti hobuste värvuste jaotus järgmine: must 5%, tumepruun 15%, pruun 10%, hall 40% ja valge 30%.

Pilt A. Eesti hobuse värvuste plakat.

Pilt B. Konik

Pilt C. Täpiline appaloosa muul.

Pilt F. Lökkiskarvaline
ameerika baškiiri hobune.

Pilt D. Macchiato kohvi

Pilt 1. Kõrb värvus on eesti hobusele alati omane olnud.

Pilt 2. Tumekõrb täkk Viks 708E (i Vigur, e Tiina).

Pilt 3. Takk Tukker 703E (i Tukk, e Riti) on süsimust. Üks põhivärvustest kuid palju harvemini esinev kui kõrb ja raudjas.

Pilt 4. Raudjas on üks kolmest põhivärvusest. Raudjas värvus on nn retsessiivne omadus, mis saab tekkida vaid kahe nõrga alleeli kokkusattumisel. Eesti hobusel on raudjas tänapäeval üpris levinud. Pildil mära Anca 3954E (i Aku, e Taigi) koos raudja varsaga.

Pilt 5. Hall värvus tekib sellise geeni mõjul, mida saab võrrelda inimeste juukseid halliks muutva geeniga. Mõlemal juhul lagundatakse karvas olev värvuspigment järkjärgult. Hobune sünnib oma põhivärvusega ning see muutub aja jooksul. Pildil mära Aami 3571E (i Ando, e Elle).

Pilt 6. Hall mära Aia 3892E (i Ando, e Rilme) koos oma valkjaskollase varsaga. Hall värvus katab ajaga hobuse põhivärvuse täielikult, mistõttu on soovitatav märkida üles tema sünnivärvus varsana.

Pilt 7. Hiirjas täkk Apollo 778E (i Aku, e Täpi). Tema vesihall kehavärvus, läbi saba jooksev jutt ning hästi nähtavad sebroidsed vöödid jalgadel on omased hiirjatele hobustele.

Pilt 8. Mära Voore Anet 4090E (i Aku, e Tonna) on hästi ära tuntavate tunnustega punahiirjas hobune. Tema raudjas põhivärvus on kehal lahjendatud roosakaks, pea ja jalad on tumedamad, seljalt läbi saba jookseb tugev jutt ning jalgadel on hästi näha sebroidsed vöödid.

Pildid 9 ja 10. Märal Voore Amee (i Apollo, e Abeelia) on näha hästi väljendunud hiirjageeni mõju kõrvile hobusele. Kehavärvus on lahjendatud kollakaks, pea ja jalad on tumedamad, seljalt läbi saba jookseb jutt ning jalgadel on näha sebroidsed vöödid.

Pilt 11. Ulukvõigul hobusel esineb alati jutttselgsus. Tavalised on ka tumedad nn õlaristid, sebroidsed vöödid ning tumedamad märgised peas.

Pildil mära Anette 3742E (i Abram, e Annu).

Pilt 12. Jutttselgsus võib esineda kõigi värvuste juures, kuid hiirjatel hobustel on jutt alati seljal ning jookseb läbi saba juure. Selle tunnuse üles märkimine värvuse juures on hea tava.

Pilt 13. Kollane värvus on usutavasti täielikult Saaremaal Uue-Lõve kasvanduses kasutatud täkkude teene. Kollane on nn tugeva mõjuga geen, mis omab topeltalleelina tugevamat mõju ning lahjendab pigmendi ka nahal ja silma iirises, tulemuseks on valjaskollased hobused. Pildil sugutäkk Ahtos 755E (i Aroon, e Terbi).

Pilt 14. Harilik võik hobune. Selline näeb välja kollasegeeni mõju kõrvil hobusel. Jutti selle hobuse seljalt me ei leia. Pildil mära Tessa (i Topper, e Assi).

Pilt 15. Ahkmust hobune. Kollasegeeni mõju mustale karvkattele on vähene. Iseloomulik on kerge kollaka alatooniga pleekinud karvkate ning vahel ka pisut heledam silma iiris.
Pildil mära Voore Aade (i Apollo, e Teeba).

Pilt 16. Hõbekõrb täkk Rotser 742E (i Rokkar, e Roosa). Hõbekõrvid hobused liigitati enne tekitajageeni avastamist valdavalt raudjateks, kuid nende kirjeldustesse on lisatud tumedamad jalad ja valkjas lakk, mis aitab hõbekõrbi hõlpsasti ära tunda.

Pilt 17. Hõbemust ehk kärla sinine täkk Rokkar 713E (i Romm, e Tulli). Hõbemust värvus on kasvatajaid pikalt paelunud, millest annab tunnistust ka omakeelne nimetus kärla sinine (koht Saaremaal, kus eesti hobustel seda värvust kõige rohkem esines). Ka need hobused liigitati enne tekitajageeni avastamist valdavalt raudjateks ning pärandumise seaduspärasus põhjustas paljudele tublit peamurdmist.

Pilt 18. Hõbevõik täkk Rats (i Rolf, e Rimma). Hõbevõik värvus on huvitav seetõttu, et kehavärvusele ei avalda hõbegeen mingit mõju, kuid laka võib ta päris valgeks muuta, mistõttu võib mõnel juhul olla raske eraldada hõbevõiku kollasest. Reeturiks on tavaliselt jalad, mis päris heledaks siiski ei muutu.

Pilt 19. Eesti hobusel esineb palju kombineeritud värvuste genotüüpe. Üks värvus võib teist katta ja peita, aga ka avaldada koosmõju, mis annab sootuks erinevaid silmaga vaadeldavaid tulemusi ehk fenotüüpe. Pildil on ühe ja sama hiirja täku Apollo varsad. Kollane varss raudja mära kõrval ütleb meile seda, et see hiirjas täkk kannab oma tumeda põhivärvuse all varjatult kollasegeeni. Sellised faktid on kasvatajale head teada.

Pilt 20. Ruun Röövel (i Rokkar, e Tiina) on mustjaskõrb kimmel eesti tõugu hobune, keda värvuse poolest võiks kutsuda ka moorapeaks. Ta on oma tõus värvuse poolest haruldane.

Pilt 21. Heledamad varjundid peal ja kehal on üks iseloomulikest tunnustest idamaistele ulukhobustele. Neid varjundeid on alati kirjeldatud ka eesti hobusel. Võimalik, et just seda nähtust on püütud kirjeldada nimetusega tuhkur, kuna just tuhkruks esineb sarnane mask ja varjundid kehal. Inglise keeles on nähtuse nimetuseks mealy.

Pildil mära Rikana 4130E (i Rallik, e Tuti).

Pilt 22. Tumedamatel varjunditel keha ülapoolel usutakse olevat ka eraldi tekitaja. Inglise keeles nimetatakse seda nähtust sooty, eesti keeles võiks pakkuda näiteks väljendit pigi, antud juhul siis oleks tegu pigivõigu hobusega. Pildil sugutäkk Rolf 716E (i Rommik, e Elki).

Pilt 23. Kollasegeeni homosügootsuse ehk juhul kui hobune pärib kollasegeeni tugeva alleeli mõlemalt vanemalt, tulemuseks on "topeltlahjendus", mis lahustab pigmendi ka nahalt ja silma iirisest, muutes karvkatte valkjaks. Vastavalt põhivärvusele eristatakse inglise keeles värvusi: cremello, perlino ja smokey black. Eesti keeles on nende kirjeldamiseks kasutusel ainult üks nimetus — valkjaskollane. Pildil mära Vilje 3697E (i Vigur, e Epp).

Pilt 24. Pildil on hõbemust varss Reia (i Rotser, e Rella). Hõbemust on üks sellistest värvustest, mille puhul sünnivärvus erineb oluliselt tema "õigest" värvusest. Seetõttu ei pruugi varsa värvust alati olla võimalik kohe õigesti määrata ning muutustest teada andmise kohustus lasub omaniku õul.

Pilt 25. Tavaline vaatepilt eesti hobuse karjas. Ükski hobune ei ole värvuse poolest teisega päris sarnane. Jaan–Aleksander Rooda hobused Saaremaal.

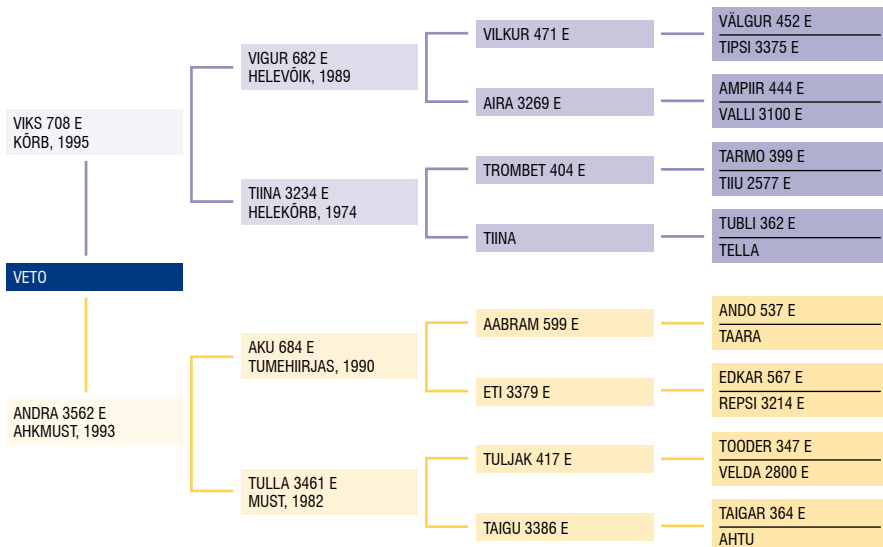
Pilt 26. Kollasegeeni erinevad „tulemused“. Eesti tõugu hobused Pärnumaal Piirumi rannas.

Soome liinid **Vuhti 136E liin**

Sünd: 26.03.2008 **Värvus:** võik **Mõõdud:** 143–170–18 (2011)

Kasvataja: Taimi Usin **Omanik:** OÜ Redesmar

Info: Taimi Usin, tel 513 3844

Eesti hobuse VÄRVUSED

INGRID RANDLAHT

Ajakirja Oma Hobu kaasautor, Eesti Hobuse Kaitse Ühingu liige

Eesti hobune on üks värvusterikkamaid hobusetõuge maailmas. Geneetiline ja väljapaistev värvuslik kirevus on kujunenud ajapikku. Kuigi eesti hobuse päritolu pole tänini päriselt selge, on varastest ülestähendustest võimalik välja lugeda, et siinsetel aladel liikunud hobuste põhivärvus oli tume. Värvusi tuli juurde sedamööda, kuidas võõrtõud oma pärandit Maarjamaale maha jätsid.

Eesti hobuse päritolu

Vanimad ulukhobusele kuuluvad luuleiud tõendavad, et hobune oli Eesti aladel olemas juba 7000 aastat e.m.a. Osa teoreetikutest väidab samas, et hobused tõid ratsaloomadena kaasa idast Läänemere kallastele rännanud soome–ugri rahvad ajajärgul 5000–1800 e.m.a. Selles teorias on siiski vasturääkivusi. Esimesed hobuste ratsaloomadena kasutamise tõendid maailmas pärinevad erinevatel andmetel ajast 6000–4500 e.m.a, mistõttu võib kahtluse alla seada, et samal ajal siia juba ratsa rännati.

Koduhobuse luid on Eesti aladelt seejuures leitud alates ajast 1000 e.m.a.

Varasemad leiud viitavad vaid ulukhobustele, kelle arvukus peale teist aastatuhandet enne meie aega seni teadmata põhjusel järsult vähenes.

Præguseks usutakse, et eesti hobuse eellasteks on põhja–metsahobused, kes võisid seguneda ida poolt kaasa toodud kodustatud hobusega.

Eesti hobuse algupärane värvus

Vanemad ülestähendused kirjeldavad eesti hobuse värvust kõrvi, musta või hiirjana ning valdavalt jutttselgsena. (Pilt 1) Kirjeldatud on ka võiku jutttselgset hobust. Need on ulukhobustele on omased värvused. Üheks eellaseks peetav tarpan oli valdavalt tumehiirjas ehk põhivärvuselt must hobune.

Samas domineerisid Kaug–Idas kõrvid ja võigud juttselfsed hobused. Valgeid märgiseid neil praktiliselt ei esinenud või olid need väga väikesed. Kahjuks puuduvad ülestähendused võimalike heledamate ja tumedamate varjundite kohta kehal.

Võrdlused põdraga aga annavad alust oletada, et esines heledamate morkade ja kõhualusega hobuseid. Samale viitab värvusnimetus tuhkur. Seegi on omane Kaug–Ida hobustele. Tarpanitel esinesid seevastu vaid ühtlaselt tumedamad pea ja jalad.

Hiirjas nagu metshobune

Kaasaegne hobuste värvusgeneetika on teinud olulisi edusamme. Täpselt on määratud paljude värvust mõjutavate ja esile kutsuvate geenide asukoht ning järjestus DNA–ahelas.

Näiteks on teada ja DNA testimise abil võimalik määrata kindlaks nn punasefaktori ja aguutigeeni esinemine, aga ka kollaste, hõbedaste, hallide värvuste ja ka mõnede valgete märgiste tekitajad. Hiirjas värvus on olnud teadlastele mõnevõrra suuremaks pähkliks. Praeguseks on teada vaid, et tegu on kas ühe geeni (või mõnede arvates ka geenide rühmaga), mis avaldab nn värvust lahjendavat mõju nii punasele kui mustale karvkattele. Samuti on suudetud tuvastada DNA lõik, millel see tekitaja (või tekitajad) asetseb, kuid täpse asukoha väljahõikamiseni ei ole keegi veel jõudnud.

Hiirja– või hiirugeen on iseäranis omane metsikutele hobustele nagu tarpan ja preżewalski hobune. Mõistmaks nende pealtnäha erinevate värvuste sarnast päritolu, tuleb teada hiirjageeni mõju erineva värvusega karvkattele.

Musta karvkatte „lahjendab“ see geen hallikaks või pleekinult pruuniks, jättes pea ja jalad tumedaks. Lahutamatuks osaks on juttselfsus, mille korral jookseb tumedam jutt läbi laka ning sabajuure. Ebaühtlaselt esineb muid tumedaid märgiseid nagu õlaristid, sebroidsed vöödid jalgadel ning mustad märgised otsmikul (ingl k *cow webbing*). (Pilt 7)

Kõrvi põhivärvusega hobustel lahjendub kehavärvus pruunist (Pilt 9 ja 10) kuni kollaseni. (Pilt 11) Täpselt samamoodi esineb juttselfsus ja muud tumedamad märgised. Raudjatel hobustel on hiirjageeni kõige raskem märgata, keha värvus muutub veidi heledamaks, kuid pea ja jalad säilitavad algse värvuse. Jutt on tavaliselt pruun, mitte must. (Pilt 8)

Juttselfsust võib esineda ka hobustel, kel hiirjageeni pole. Samas hiirjal hobusel on alati jutt seljas ning üheks eristavaks tunnuseks on ka veidi tumedam pea ning jalad, mida nn valehiirjatel ei esine. Mittehiirjate hobuste seljajutt lõpeb seljal ega jookse läbi saba.

Varased kirjeldused, aga ka hilisemad kanded tõuraamatus viitavad selgelt, et hiirjas värvus on olnud eesti hobuse puhul tavaline, et mitte öelda üldine. Raskeks teeb nende hobuste eraldamise teistest asjaolu, et eesti keeles on eraldiseisev nimetus olemas vaid mustapõhisele hiirjale hobusele. Kõrvid ja nn ulukvõigud hobused liigitatakse tänini muude värvuste alla.

Kindlalt saab väita, et hiirjad hobused on eesti tõus ka praegu olemas. Täpset suhtarvu pole võimalik öelda seni, kuni tekib võimalus geneetiliseks testimiseks. Praegu on kõik juttselfsed kõrvid ja ka ulukvõigud tõuraamatus kirjeldatud enamasti kui tavalised kõrvid või võigud hobused, viimasel ajal on kahjuks lakatud märkimast juttselfsuse ja muude märgiste olemasolu. Vanemad tõuraamatu kanded

on täpsemad, sisaldades hobuse kirjelduses tihti eraldi märkusi juttselfsuse ning ka tumedama pea või muude iseloomulike välimikuomaduste kohta.

Seoses uute geneetiliste avastuste ja juba praegu olemasoleva kaudse testimise võimalusega on tekkinud täpsemad võimalused leida lisaks värvuste fenotüübile ka täpne genotüübilne vaste. Sellega seoses tekivad kindlasti ka uued värvuste nimetused eesti keelde. Näiteks kõrbhiirjas, punahiirjas ja juba praegu mõnel pool kasutuses olev uluk- ehk põdravõik.

Hallil mitu vaderit

Aja kuludes ilmub järgmisena kirjeldustesse hall värvus. (Pilt 5) Täpset hallide hobuste tekke aega eesti tõus ei ole võimalik praegu avalikuks tulnud materjalide põhjal öelda. Kindlasti ei ole tegu algupärase värvusega. Ei põhja-metsahobustel ega ka teistel võimalikel eesti hobuse eellastel seda värvust ei esinenud.

Halli värvuse võisid esmalt eesti tõugu sisse tuua ristisõdijatega siia saabunud hobused. Kuigi nende mõju üle eesti hobusele või üldse nende kasutamise kohta on vastakaid arvamusi, on siiski väga tõenäoline, et just sealt esimesed hallid hobused sündisid. Ajaks, mil Uue-Lõve kasvanduses kasutati orlovi ning araabia põlvnemisega täkkusid, oli hall värvus tõus juba olemas. Viimasena lisasid hallide hobuste osakaalu araabia tõugu täkkud, mida tõu parandamiseks kasutada lubati. (Pilt 6)

Kollane on marssinud võidule

Kollasegeeni tutvustasid eesti tõus Uue-Lõve kasvanduses kasutatud importtäkkud. Nende silmapaistvamaks päranduseks seda ilmselt lugeda saabki.

Uudse värvusena on kollane kasvatajaid paelunud ning sellega on värvus ulatuslikult levinud, omandades praeguseks juba murettekitavalt suure osakaalu. Probleem seisneb selles, et kollasegeenil on homosügootsuse korral tugevam pigmenti lahjendav mõju, mistõttu kaotab hobune pigmenti ka nahalt ning silma iiristest. Topeltalleeliga ehk kollasegeeni suhtes homosügootseid hobuseid kutsutakse rahva-keeli albiinodeks või sinisilmadeks. Ametlik nimetus on neil valkjaskollane. (Pilt 23)

Kuigi säärase värvuse ilu üle otsustamine on puhtalt maitse asi, esineb neil tihti ülitundlikkust päikesevalguse suhtes. Samas pole see tallis peetavate tarbehobuste puhul oluliseks probleemiks.

Küll aga ei anta praeguste reeglite kohaselt valkjaskollastele täkkudele tunnustust. Juhul kui kollane värvus oleks soositud, võiks seda pidada aegunud mõtteviisiks, sest valkjaskollane täkk annaks igal juhul kollasegeeniga järglase ning tema muudele välimikuomadustele värvus mitte mingisugust mõju ju ei avalda. Küll aga võib selliste täkkude mittetunnustamine olla hea hetkest, mil otsustatakse, et kollane värvus on muutnud tõus liialt sageli esinevaks.

Segadust tõi kollasegeen ka värvuste nimetustesse. Kui raudja hobuse keha muudab see geen kollaseks ning tema laka valgeks (Pilt 13), siis kõrvi hobuse keha muutub samuti kollaseks, kuid lakk ja saba jäävad mustaks (Pilt 14). Välimuselt on need hobused väga sarnased ulukvõigule, kuigi neil pole juttselfsust ega muid primitiivseid märgiseid. Nii ongi juhtunud, et eesti keeles on endiselt neil kahel värvusel üks ja sama nimi ning ka kasvatajatel on tihti raske mõista, millega on tegu.

Musta hobuse puhul on kollasegeeni mõju vähene, väljendudes ahkmusta värvusena. Musta, aga ka võigu või kollase hobuse silma iiris võib olla heledam

kui ilma kollasegeenita hobusel. See on üheks tunnuseks, mille abil neid hobuseid tavalistest mustadest eristada saab.

Kahel mustal hobusel võib kasvatajale üllatusena sündida ka kollane varss. Kollasegeeni lai levik on toonud kaasa selle, et see esineb tihti üheaegselt koos teiste värvust lahjendavate geenidega ning tulemuseks on värvused, millel eesti keeles nimi puudub.

Jätkuva kollase värvuse soosimise korral võib see aga katta paljud teised värvused ning eesti hobuse värvuste mitmekesisust hoopis vähendada. Täna osatakse sellele juba tähelepanu pöörata, kasvatajate teadlikkus on tõusnud.

Kimmel

Kimleid hobuseid esineb eesti tõus võrdlemisi harva. Seda värvust iseloomustab põhivärvuse segatus hallide karvadega. Kusjuures hobuse pea on tema põhivärvuseline. Soome keeles on värvuse nimetuski *päistärikko*, mis kirjeldab hästi seda, et hobuse pea on muust kehast erinev. (Pilt 20)

Seda värvust iseloomustab ka suur erinevus aastaegade lõikes. Nii võib olla hobune talvel ühevärviline, peaaegu oma kimligeeni üldse mitte reetev ja suvel tõeline moorapea. Moorapea on ka üks nimetus, mida on kimlite hobuste kirjeldamiseks kasutatud.

Eesti hobuste seas esineb aeg-ajalt nii musti kimleid, kõrbkimleid kui ka raudjaskimleid ehk maasikakarva hobuseid. Üsna sagedasti esineb muid halliseguseid värvusvariante, mis aga pole siiski tõelised kimlid.

Kimmel värvus on olnud tõus pikka aega. Täpset päritolu ei ole dokumenteerituna võimalik tuvastada. Arvatakse, et esimesed kimlid sündisid sarnaselt hallidele nn rüütlihobuste järeltulijatena. Ristisõdijate ratsude hulgas oli ka külmaverelisi raskeveotõugu hobuseid, kelle hulgas on kimmel väga tavaline. Hilisemal ajal on kindlasti lisandunud kimligeeni tänu ardennde kasutamisele eesti tõu parandamisel.

Hõbe on moevärv

Hõbegeen on hobuste värvusgeneetika uusimaid avastusi. Eelnevalt kirjeldamata genotüübi tõttu olid seni kõik seda geeni kandvad hobused kirjeldatud välimiku sarnasuse põhjal muude värvuste järgi.

Hõbegeen mõjub mustale karvkattete lahjendavalt ning seda tugevamalt, mida pikem on karv. Kõige enam alluvad värvuse lahjendamisele jõhvkarvad. Raudjad hobused seevastu võivad hõbegeeni sootuks varjatult edasi kanda.

Kuigi hõbegeeni kirjeldati alles hiljuti, on võimalik iseloomulike välimikukirjelduste järgi ajas tagasi minna ning geeni tõenäolist sisenemist eesti tõusse tuvastada. Parimaks importkandidaadiks on soome hobune. Soome hobuses on hõbegeen levinud, kuid tänu raudja värvuse süstemaatilisele soosimisele ei paista ta kuigi tihti välja. Hõbekõrb hobune on soome tõus siiski tavaline. (Pilt 16)

Eestisse imporditud soome tõugu täkkudest oli Taru 149E nii kirjelduste kui ka Voldemar Luhti joonistuse järgi suure tõenäosusega hõbekõrb. Tõuraamatus on teda kirjeldatud kui raudjat hobust, kel on saba ja lakk valkjad. Samamoodi on kirjeldatud ka täkku Vuhti 136 E.

Kuna värvust ei suudetud eraldiseisvana kirjeldada ning tema pärandumine oli tundmatu, ei osatud selle esinemist enamalt teadliku valikuga suurendada. Praegu on võimalus olemas ning seda ka usinalt kasutatakse.

Hõbegeeni olemasolu on võimalik tuvastada ka lihtsa geenitesti põhjal, milleks pole tarvis muud kui jõhvkarvad koos nääpsuga välja tõmmata ning laborisse saata.

Valged märgised kui patt

Olenemata sellest, et suurem osa eesti hobuse värvuste rikkusest on varasem või hilisem import, on nad tõus teretulnud ja lubatud. Erinev on aga valgete märgiste (v.a. kimmel) saatus. See samuti võõrveresusega tõugu sisenenud välimikuomadus on endiselt taunitud. Päril lubamatud on valged märgised kehal.

Valgete märgiste esinemine suurenes sedamööda, kuidas võõrast verd kasutati. Suurema tõuke andsid kindlasti soome tõugu hobused, kellel suured laugud ja valged jalad on tavaline ja levinud.

Kirjusid hobuseid seni eesti tõus esineda ei tohi. Erandiks on *sabino* muster, ehk halliseguste piirkondade esinemine laiguti. Neid hobuseid kirjeldatakse tõuraamatus kui kimmelraudjaid, kimmelkõrbe või kimmelmusti.

Põhjendus suurte valgete märgiste taunimiseks peitub põlis ehk algupärase tõu tiitli säilimises. Olenemata kõigist mõjutustest, on eesti hobusel suures osas säilinud tema metsikutele eellastele omane välimik. Valged märgised aga ei kuulunud metshobuste värvuse juurde. Sinna ei kuulunud muidugi ka kollased, hallid ega hõbedased varjundid. Seetõttu on arvatavasti aja küsimus, mil hakatakse kahtlema sellise piirangu mõttekuses, kuivõrd paratamatult on värvused üks eesti hobuse populaarsuse kergitajaid. Igaühel on seejuures võimalus valida, kas tahab metshobusele sarnast märgisteta hiirjat hobust või põlvikutega hõbemusta. Ühed kaunid mõlemad. Eesti hobuse rikkuseks on tema värvuste hulk ja selle üle saab vaid uhke olla.

VÄRVUSTE NIMETUSTEST

eesti keeles

INGRID RANDLAHT

Ajakirja Oma Hobu kaasautor, Eesti Hobuse Kaitse Ühingu liige

Värvuste hulk eesti hobusel on ajaga kasvanud. Samuti nende kirjeldamiseks kasutatavate sõnade arv. Ometigi on selles valdkonnas hulk haigutavaid lünki. Eeskätt valitseb puudujääk kõige algsemate värvuste osas, aga segadust on ka mujal.

Ametlike käibemõistete kõrval on lisaks olemas mõned rahvakeelsed nimetused, mida väga hästi ei tunta või on nad piirkondliku taustaga. Neid võiks keele rikastamise ning piirkonna esiletõstmise eesmärgil aga hoopis rohkem kasutada.

Värvuste erinevad nimetused kirjeldavad eelkõige hobuste fenotüüpi ehk välimikku, kuid üha enam on võimalik ja üritataksegi neid seostada ka genotüübiga. Osade värvuste puhul on see lihtne, mõnede, eriti kombineeritud geneetiliste mõjutegurite puhul üpris raske.

Huvi värvuste ja nende nimetuste teadliku kasutamise vastu aretuses on järk-järgult kasvanud, mistõttu on suurenenud ka vajadus täpsemate nimetuste ja määramiste järele.

Võrdluseks võib tuua näite laiast maailmast. Suurimad värvusnimetuste kasutajad ja väljamõtledjad on olnud islandlased. Islandi hobune on maailma üks värvusterikkamaid ja islandlastel on omakeelsed nimetused olemas ka erinevatele värvuskombinatsioonidele.

Selline keeleline rikkus on kujunenud olukorras, kus hobune ja temaga seonduv on olnud suurele osale rahvastikust väga lähedal ning oluline. Eesti, kus väikemajapidamised eelmise riigikorra ajal “tapeti”, katkes ajapikku ka rahva side hobustega ning kadus palju pärimust ja lakkas järjepidevus.

Ilma suurema huvita ei teki aga keeles midagi uut. Täna, mil eesti hobuse roll on taas oluliselt muutunud ja hobune rahvale jälle palju lähemale tulnud, on ka

huvi värvuste ja värvusnimetuste vastu kasvanud. Seetõttu tuleks ametnikel sellele vastu tulla ning võrkeelsete laenude sissetungi asemel juurutada uut eestikeelset sõnavara. Mitte põhimõtte pärast, vaid seetõttu, et eesti hobune on eestimaine ja eriline ning eesti keel tema kirjeldamiseks ainuõige. Seda võiks nimetada ka mingis mõttes reklaamiks.

Praegu on eesti hobuse puhul saanud enim kõnepinda värvusnimetus võik, mis tähendab nii harilikku ehk kollasegeeni poolt tekitatud kui ka ulukvõiku hobust, kelle genotüüp on hoopis midagi muud.

Arvata võib, et nimetus võik on olnud olemas juba väga ammu ning see kirjeldas algselt just hiirugeeni poolt võiguks muudetud hobuseid. Neil esines eranditult ka jutttselgsus. Hiljem tõusse sisenenud kollasegeeni mõjul tekkinud võigud on fenotüübilt nendega küll sarnased, kuid genotüübilt erinevad. Segadust võis külvata ka asjaolu, et paljudel hobustel võisid vastavad geenid ning seetõttu ka jutttselgsus esineda samaaegselt.

Kollasegeeni võidukäiguga koos jäi värvusnimetus võik tähistama kõiki kollase keha ja mustade jõhvkarvade ning jalgadega hobuseid. Jutttselgsusele ei pööratud enam suuremat tähelepanu, mis siis, et see aegamööda palju harvemaks on jäänud. Nüüd on aga väga hästi teada, et tegemist ei ole ühe ja sama genotüübiga hobustega, seetõttu on vajadust ka erinevate nimetuste järele.

Kuna võik on olnud ilmselt kasutusel enne kollasegeeni sisenemist, siis poleks õige seda nimetust ringi mängida. Lahenduseks võiks olla selliste hobuste nimetamine ulukvõiguks või mõnel pool rahvakeeli kasutusel olevalt põdravõiguks. Kollasegeeniga võike hobuseid võib kokkuleppeliselt edasigi nimetada võiguks või ka kõrbkollasteks või kollasteks kõrbideks. Sarnaselt tähistatakse nimetusi ka soome keeles, kus kollane on *voikko* ja võik *ruunivoikko*. Ulukvõik värvus kannab soome keeles nimetust *hallako*.

Segadust hiirugeeni ümber on veelgi. Geeniteste selle värvusgeeni jaoks veel olemas pole, kuid fenotüüpi saab siiski hea tahtmise korral üsna hästi kirjeldada. Hiirugeen mõjutab nii punast, pruuni kui musta karvkatet, mistõttu annab ka erinevaid värvusvarjundeid.

Praegu on hiirjas värvusnimetus kasutusel vaid musta põhivärvusega hobuse kohta. Hiirjatena kirjeldatakse vesihalle hobuseid, kellel esineb jutttselgsus ja sebroidsed vöödid jalgadel ning tihti ka kehast tumedamad pea ja jalad. Puuduvad aga nimetused kõrbide ja punaste hiirjate kohta. Neid võiks märkida kõrbhiirjate (ulukvõikudena, kui keha värvus on muutunud kollaseks) ning punahiirjatena. Sarnaselt hiirjatega on tegu välimiku kirjeldusega. Soome keeles on vastavad vasted *hallakko*, *ruunihallako* ja *punahallako* ning inglise keeles *dun*, *baydun* ning *grullo*. Alati on võimalik teha muudatus, kui selgub hobuse täpne genotüüp, kas siis tema järglaste või geenitestide põhjal. Näiteks on päris selge, et kaks ulukvõiku hobust ei anna omavahel valkjaskollast varssa, küll aga võib sama juhtuda kahe hariliku võigu puhul.

Huvi võivad pakkuda ka mõned rahvakeelsed nimetused erinevatele värvustele. Näiteks nimetus tuhkur, mis meenutab samuti ulukvõiku või kõrbhiirjat hobust, kellel on samas ka heledam mask. Midagi sellist nagu omane mongoolia hobustele. Kas see värvusnimetus on algselt just selliseid hobuseid kirjeldanud, on raske öelda, kuid kaunis ja omakeelne on see nimetus küll. Kirjanduses on seda kasutatud pigem segukarvaliste hobuste kirjeldamiseks.

Teine väga tore ja praktiline rahvakeelne nimetus on moorapea. (Pilt 20) Moorapea kirjeldab kimlit hobust väga tabavalt, kuna tema lahutamatuks tunnuseks on kehast tumedam pea. See tuleneb asjaolust, et pea säilitab oma põhivärvuse, kuid ülejäänud keha on kaetud halliseguse karvaga. Soome keeles on kimli vasteks *päistärikko*.

Kaunis ja piirkondlikule levialale viitav värvusnimetus on kärla sinine. Niiviisi kutsuti enne hõbegeeni avastamist täna hõbemustadeks nimetatavaid hobuseid. Oma keele rikkuse nimel võiks aga vähemasti kirjeldavas kirjanduses seda nime-tust edasi kasutada.

Eestikeelset nimetust ootavad ka erinevad varjundid kehal. Kui tuhkur (Pilt 21) võiks kirjeldada heledamat maski ja varjundeid, siis tumedamate ehk pigivarjundite (Pilt 22) tarvis praegu üldse nimetus puudub. Inglise keeles on selleks *sooty*, mis eesti keeles kõlab kohmakalt ega ole käänatav.

Eraldi tuleks tähelepanu pöörata primitiivsetele märgistele. Need on olnud eesti hobusele omased ajast aega ning seni, kuni geneetiline määramine pole alati võimalik või otstarbekas, tuleks hobust kirjeldades üles märkida ka jutttselgsus ja sebroidsed märgised jalgadel. See aitaks teha hiljem tagasiulatuvaid järeldusi. Millegipärast on seda head praktikat aga eirama hakatud. Vanemates tõuraamatu kannetes on vastavad märkused olemas. (Pilt 12)

Loomulikult ei puuduta huvi värvuste vastu kõiki hobusekasvatajaid ning hobuste identifitseerimise seisukohast ei oleks ka tarvis muud, kui kirjeldada silmaga nähtavat värvi, sest ega näiteks piirivalvurid pea teadma hobuste värvusgeneetikat.

Värvusnimetuste rikastamine pole elulise vajadusega, kuid sellega on võimalik rõhutada eesti hobuse värvikirevust ning eesti keele rikkust selle kirevuse kirjeldamiseks. (Pilt 19)

PROBLEEM

on hobuste ülekaalulisus

MARKKU SAASTAMOINEN

Põllu- ja metsamajandusteaduste doktor, Soome Põllumajanduse ja Toiduainetetööstuse Uurimiskeskuse hobumajanduse osakonna dotsent, European Association of Animal Production hobuste komisjoni asepresident, European Workshop on Equine Nutrition peasekretär ning Horse Heritage Foundation teadusliku komitee juht

Ülekaalulisus on tänapäeva ratsa- ja harrastushobuste eluoluga kaasas käiv haigus, mille peamiseks põhjuseks on hobuse vähene liikuvus ja liialt suur saadava (sööda) energia hulk sellega võrreldes.

Teisalt kohtab aga ka ülekaalulisi treeningus olevaid traavleid. Ülekaal võib olla koormaks ka sugumäradele ja varssadele. Ülekaal ja rasvumine koormavad hobuse organismi, muutes selle esmajoones vastuvõtlikuks nii suhkruainevahetuse häiretele kui ka maksa- ja neerude ülekoormusele ning koormates ebavajalikul määral ka hobuse luustikku ja tugielundkonda üldiselt. Laminiit on üks halvimatest ülekaalulisuse ja selle põhjustatud metaboolsete ainevahetushäirete ühistest tagajärgedest.

Kui varem oldi mures peamiselt hobuste alatoitumuse pärast, siis tänaseks on olukord muutunud vastupidiseks. USAs, kus hobuste ülekaalulisust on põhjalikult uuritud, peetakse ülekaalulisteks lausa üle 50% hobustest. Kümme aastat tagasi oli see hulk vaid 5–10%. Sama suundumus on märgatav ka Euroopas, olles seotud harrastushobuste hulga kasvuga.

Nii mõnigi hobuseomanik on unustanud, et hobune on olnud inimese käsutuses tööhobusena juba 6000 aastat, tehes tihti pikki tööpäevi ja seda tänapäevani välja. Samas, kui hobustega tehakse tööd üha vähem, on hobuste söödad paranenud ja nende energiavajaduse rahuldamise võimalused lihtsustunud.

Üha enam kohtame eesti hobuse hulgas ülekaalusust.

Hobused on siiski, olenemata sporthobusteks aretamisest, oma esiisadega ühesugused nii anatoomia kui füsioloogia poolest. Nad vajavad endiselt rohkelt liikumist ja söötmisele vastavat koormust. Näiteks soojaverelised hobused olid alles mõni põlvkond tagasi vankrihobused või põllumajanduslikud veoloomad ehk lihasjõul töö tegijad.

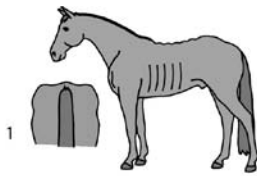
Hobuse vorm

Kuidas saada aru, kas hobune on normaal- või ülekaalus? Mõnele hobuste omanikele on endiselt raskeks ülesandeks hobuse hea toitumuse ja hea lihaskoormuse eristamine. Öeldakse ka seda, et ülekaalusel hobusel lähevad paremini müügilis kui normaalkaalulised, kuna inimesed ei oska teha vahet „heal vormil“/heal lihaskoormul ja ülekaalusel (rasvkoe paksus). Teisalt aetakse hobuse „heinakõht“ tihti segamini ülekaalususega, kuigi heinakõhuga hobune võib olla ka alakaalusine.

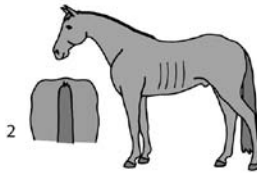
Ülekaalususe mõõdupuuna kasutatakse hobuse rasvkoe paksust. Seda väljendatakse mõistega „rasvumisaste“, inglise keeles *body condition score* (lüh BCS). Süsteem töötati esmalt välja imetavate märade vormi hindamiseks ning jälgimiseks, et oleks võimalik märade söötmist nende kulutatava energiaga vastavusse viia. Sel hetkel oli peatähelepanu skaala alumises osas asuvatel hobustel, kuivõrd probleem oli märade halb toitumus ehk alatoitumisest põhjustatud alakaal.

Nüüdseks on söötmise juhendites võetud tähelepanu alla astmestiku ülemine osa, kuna hobuste söötmise suurimaks probleemiks on saanud ülesöötmine ja sellele järgnev rasvumine. Rasvumisastmestikud, mida erinevates maades kasutatakse, on veidi erinevad. Mõnedes on kasutusel viis, teistes kuus ja kolmandates seitse.

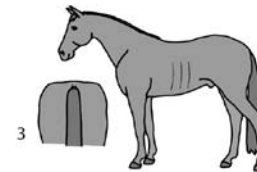
Soomes kasutuses oleval astmestikul on seitse astet. Eraldiseisvaks ametlikult

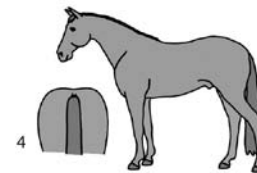
1

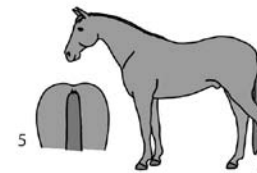
2

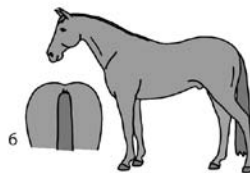
3

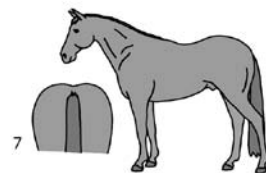
4

5

6

7

Soomes kasutusel olev rasvumisastmestik

1. ERITI KÕHN — nahk roiete peal on pingul ning selgroolülide ogajätked on selgesti näha. Rasvkudet ei ole või on see väga õhuke. Kael on „kokku tõmmanud“.

2. KÕHN — roided ja ogajätked on selgesti näha. Rasvkude roietel on õhuke. Kael on kiitsakas ja lõtv.

3. VEIDI ALAKAALULINE — roided on kergelt näha. Selgroog on peidus, kuid ogajätkeid on tunda. Kael on kiitsakas, kuid toonuses.

4. HEA ehk NORMAALKAAL — roided ei ole näha, kuid on kergesti kombatavad. Selgroo kohal ei ole vagu, selg on ühtlane. Laudjas on kaetud rasvkoega ning ümar. Kael on toonuses ja ülespoole kaardunud.

5. KERGELT ÜLEKAALULINE — rasv roiete peal tundub pehme. Rasv hakkab kogunema turja ümber, õla taha ja kaelale. Rasv sabajuurel on pehme.

6. ÜLEKAALULINE — roiete kompamiseks tuleb nende peal olevat rasvkudet muljuda. Selgroo kohal on vagu. Laudja ümber ja sabajuurel on pehme rasvkude. Rasvkude on kogunenud turja ümber, õla taha ja kaelale.

7. RASVUNUD — roiete kompamine on raske või võimatu. Vagu selgroo kohal on sügav. Rasvkude saba juurel on väga pehme ja pundunud, samuti ka turja ümber, õla taga ja kaelal. Kael on lai, kõva ja tugevalt ülapoole kaardunud ning sellel on rasvapadjandid.

tunnustatud astmestikuks on kujunenud USAs 1983. aastal avaldatud üheksaastmeline jaotus, nn Henneki astmestik.

Hobuse rasvumisastet määratakse käega kompamise teel, kontrollides rasvkoe paksust ja hulka kohtades, kuhu rasv tüüpilistel juhtudel koguneb. Nendeks on muuhulgas sabajuur, reied, turi, kael, kukal, küljed, selg ja kaenlad. Rasv koguneb ka alakõhule nagu inimestelgi. Need kohad on märgitud juuresolevale pildile. Abiks on ka pildiseeriad ja sõnalised seletused, mis meil kasutatava astmestiku kohta. Nii erinevate tõugudel kui ka eagrupidel on erinevad neile tüüpilised rasva kogunemise kohad. Lisaks mõjutavad tõugude erinevad luustiku ja lihastiku ehitused seda, kuidas nende rasvumist on kõige parem hinnata.

Rasva kogunemist keha erinevatele osadele mõjutab ka söötmine. Täisvereliste hobuste peal läbi viidud katsete põhjal saab järeldada, et suurel hulgal rasva

Šetlandi ponid rasvuvad kergesti.

ja kiudaineid sisaldava sööda puhul koguneb rasv eeskätt kaelale ja turjale ning abaluudele enam kui süsivesikutele baseeruva sööda puhul. Sama uurimuse põhjal tõdeti, et võttes arvesse vormi hindamist erinevatel kohtadel, on ka tulemused veidi erinevad. Seetõttu tuleb hindamiseks kasutada erinevaid kohti hobuse kehal.

Vorm on individuaalne

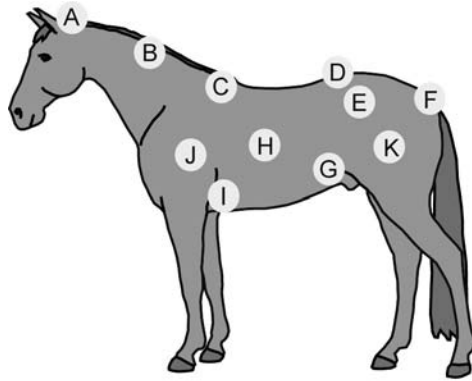
Hobune on heas vormis, kui tema roided on tunda kergel surve all. Rasvkude tundub roiete peal olema olema, kuid see ei ole pehme ega lodev, vaid tihe. Rasvunud hobustel koguneb pehme rasv sabajuurele, kust seda on kerge kombineerida, ja ka muudesse joonisel toodud piirkondadesse (sõltuvalt tõust).

Hobuse vormi mõjutavad söötmisele lisaks tema päritolu, ainevahetus ja toidu omastamise tõhusus ehk võime omistada sööta. Erinevad indiviidid kulutavad energiat ka vastavalt sellele kui energilised, aktiivsed või rahulikud/närvilised nad oma loomu poolest on. Nendel alustel võidakse öelda, et hobustel on ka looduses söök pidevalt saadaval. Erinevus on aga selles, et looduses tuleb hobusel ninaesise hankimiseks või otsimiseks ka energiat kulutada. Hobused liiguvad vabades karjades ka muidu enam.

Hobuse vormi on oluline jälgida tema igapäevasel hooldamisel ja treeningus, kuna see annab pildi energiavarudest. Samuti annab see pildi hobuse võimest taluda külma ja kaitsta end külma eest. Piisav rasvakiht aitab hobusel külma toime tulla — peaaegu et paradoksaalne on, et üha enam ülekaalulisi harrastushobuseid kaetakse tekiga innukalt juba väikeste külmade puhul. Paksude hobuste tekitamise pahupool on see, teki all ei kuluta nad sooja hoidmisele ära oma söödud ülemäärast energiat. Tekiga kaetud hobused ka liiguvad vähem kui ilma tekita hobused.

Rasva kogunemine

- A — kukal
- B — kael
- C — turi
- D — laudjas
- E — puusanukid
- F — saba juur
- G — alakõht
- H — külg
- I — kaenal
- J — abaluu, õlg
- K — reis

Miks hobune läheb paksuks?

Ülekaalususe põhjus nii inimestel kui hobustel ja üha enam ka lemmikloomadel on liigne söömine ja vähene liikumine. Hobustele antakse liialt suuri igapäevaseid koguseid sööta nii traditsioonilise talli sisesöötmise puhul kui ka väljas söötmisel ning aedades ja karjamaadel. Ka karjamaal söövad hobused kergelt liiga palju, kui rohtu on hobuste hulga kohta liiga palju või on selle kvaliteet liiga hea.

Külvatud ja hooldatud karjamaadel ei ole hobustel üldse mingit vajadust toidu otsimise järele ega seetõttu ka põhjust liikuda pikki vahemaid, nagu neil seda päris metsikuna või looduslikel rohumaadel elades teha tuleb. Karjamaadel võib täiskasvanud hobuste liikumine jääda liialt väheseks ka seetõttu, et neil ei ole enam vajadust omavahel võistelda nagu see on tavaline noorte hobuste karjades.

Karjamaal on toit hobusele vabalt kättesaadav ja nad võivad süüa rohtu vägagi suurtes kogustes, lausa 4–5% nende eluskaalust päevas. Tegelike vajaduste tarbeks aga piisaks umbes kolmandikust sellest kogusest.

Ka aedikutes ja vabapidamisaedades peetakse sööta pidevalt ees, mis võib viia samuti ülesöötmiseni. Tulemuseks on rasvumine, kui sööda energiasisaldus on hobuste tarbe kohalt vaadatuna liialt suur. Sellisel juhul hobune mitte ei saa pelgalt liiga palju energiat, vaid ta ka sööb liialt palju, kuna sööda täitmisõmõju on vähene.

Hobuste kalduvus rasvumisele on erinev. Mõned hobused lähevad teistega võrreldes palju kergemalt rasva — inglise keeles kasutatakse nende hobuste kohta nimetust *easy keeper*, mille all mõeldakse seda, et nende normaalkaalu on kerge hoida ja helde söötmine viib kergesti kaalu tõusule.

Hobuste puhul on seega erinevusi nende võimekuses toitu omastada. Omastamiskatsete tegemisel on märgatud, et näiteks kiudainete omastamises võib erinevate hobuste vahel olla lausa kahekordseid erinevusi. Ka muude toitainete omastamises võime on hobuseti erinev. Erinevusi on ka ainevahetuses.

Ka tõugude vahel esineb erinevusi kalduvuses ülekaalususe tekkele ning varurasva korjamises. Tihti on põlistõud rasvumisel altimad kui aretatud hobuste ja ponide tõud. Kergesti rasvuvad näiteks šetlandi ponid ja islandi hobused.

Rannakarjamaadel karjatatavad eesti hobused püsivad heas vormis.

Vormi kontrolli all hoidmine

Vaba söötmise korral tuleb alati valida hobuse tarbele vastavaid söötasid — vähe energiat tarbivatele hobustele halvemini omastatavaid (täitvaid) ja vähe energiat sisaldavaid ning suure energivajadusega hobustele hästi omastatavaid ning suure enerigasisaldusega söötasid.

Ehk siis ei ole sugugi ükskõik, millist koresööta tall hobustele hangib. Omastatavusest annab aimu sööda kiudainesisaldus ja D–hinne. Vabapidamisel määrab päevase söödakoguse ka õhutemperatuur, mistõttu ei saa olla sööda kogus päevast päeva sama, kui selle koostist arvesse ei võeta. Lihtsamaks viisiks on pidada ühes aias hobuseid, kelle tarve on sarnane, kuivõrd neile sobivad samad söödad.

Teine võimalus on loomulikult piirata vabapidamisel olevate hobuste sööda kättesaadavust, andes seda ette vaid teatud aegadel või muul viisil piiratud või andes seda individuaalselt automaatidest. Harrastushobuse päevaseks söödaannuseks piisab kõige enam 1,5–2% tema eluskaalule vastavast kogusest. Karjamaal on võimalik piirata sööda kättesaadavust sellega, et pidada vähese energiavajadusega hobuseid lahjal karjamaal, mille kasvu püütakse piirata seal aeglasemalt kasvavate taimede kasvatamisega, väetades seda vähem ning lastes hobuseid juba teiste hobuste poolt söödud karjamaale. Karjamaad võib ka niita selliselt, et seal oleks söödavat just antud hobuste rühmale sobivalt. Loomulikult on võimalik piirata ka päevast karjamaal viibimise aega.

Hobuste söötmist tuleb planeerida selliselt, et kõikide toitainete saamine ja vahetamine on õige. Energia lisamiseks tuleb valida sobivaimad energiaallikad. Söötade enerigasisaldus ja koostis peab olema seetõttu teada. Ka söödetava valgu

hulka on põhjust piirata vastavalt hobuse vajadusele. Kaalu langetamist planeeritakse koresöödapõhise söötmisega, kuid määrav on kogu sööda (koresööt + jõusööt) energiasisaldus.

Söömise ja sööda hulga piiramine ning söötade omadused (omastatavus, energiasisaldus) arvesse võtmisele lisaks on vormi hoidmisel väga oluline roll liikumisel. Hobuse koormust tuleb enama energia kulutamiseks ja tema kaalu alandamiseks tõsta. Meeles tuleb pidada, et koormust võib tõsta vähehaaval, et mitte põhjustada hobusele koormusvigastusi, kui tema vastupidavus ei ole vähese liikumise tõttu veel piisav. Lisaks sellele koormab ülekaal hobuse liigeseid ja kõõluseid liialt palju.

Looduslikes oludes ja näiteks suurtes täkukarjades, kus rohu kasv ei ole samasugune kui kultuurheinamaadel, käivad hobused ja liiguvad päevas 30–40 km. Sellisel juhul on nad võimelised sööma just nende liikumisele vastaval määral. Kui nüüd meenutada, millist tööd tegid hobused mõned aastakümned tagasi, siis võib lihtsalt mõista, et tänane hobuste mõnekümne minuti pikkune liigutamine päevas on mitmeti nende heaoluga vastuolus. Kui sellele liita veel nende vale ja liigne söötmine, ei ole võimalik probleeme vältida.

Energiat kulutatavateks liikumisviisideks on pikad käimised vahelduval maastikul, sörk ja ratsahobustel galopi jooksmine. Selleks, et vältida hobuse kaalu tõusu (või ka langust), tuleb tema vormi jälgida regulaarselt. Tulemuslikuks vahendiks on hobuse rinnaümbermõõdu mõõtmine, millega hobuse vormi muutused kergesti esile tulevad.

Rasvkoe hulka on võimalik mõõta ka ultraheliseadme abil. Selle aparaadiga mõõdetud uurimuse põhjal tõdeti, et reie ümber koguneva rasva määr on heaks indikaatoriks kogu keha rasvkoe määramisel. Teise uurimiskatse puhul mõõdetud rasvkoe paksust saba juurel, õlal, roiete peal ja turjal ühtis hästi rasvumiskaala (BCS) tulemustega.

Hobuse kaalu ei või langetada liialt kiirelt tema toidukoguse järsu vähendamisega, vaid seda tuleb teha vähehaaval. Kui muutus viiakse läbi liialt kiiresti, võib organismi tavada hüperlipemia ehk vere liigne rasvasisaldus. See on eriti hästi märgatav treeningus olevatel ja imetavatel hobustel.

Sporthobune on tavaliselt normaalkaalus

Ülekaalulisus on seega enam harrastushobuste probleem. Ka mõned võistlushobused, eriti just koolisõiduhobused on liialt paksud. Seejuures takistussõiduhobused on üldiselt normaalkaalus (BCS „hea“). Mõnedel aladel, nagu näiteks kolmevõistluses ja kestvusratsutamises võidakse hobuseid hoida kõhnematena kui muude alade puhul („peaaegu hea“).

Liigkaalulisus puudutab harva treeningus olevaid traavleid, sest ka nende hulgas kohtab vahel ülekaalulisi hobuseid, eriti just soome hobuste seas, kes on kuumaverelistest paremad söödakasutajad. Mõne soome hobuse treeningkoormus võib olla ka üsna vähene ja enam harrastusena võetav, kuid söötmine seejuures tugev. Treeningus oleva ja regulaarselt võistleva hobuse päevaseks söödaannuseks on piisav 2–2,5% tema elukaalule vastav kogus.

Hobuse ülekaalulisus ehk paks rasvkude raskendab tema soojusvahetust ehk higistamist. Sellel on halb mõju võistlushobustele treeningute ja võistluste ajal, eriti just suvel kuumaga. Kui hobune ei ole võimeline andma ära lihaste ja organismi toodetavat soojust, tuleb tal suurendada oma „aktiivsust“, et saada higistamismehha-

nismi paremini tööle, mistõttu ta näib enam temperamentsena või lausa närviline. See seisund aetakse tihti sööda „kuumaks ajava“ toime pähe. Küsimus on siinkohal aga mitmete asjalude koostoimes, liiges energiasaamises, väheses liikumises ja raskendatud sooja loovutamise võimes. Kaks esimest viivad ka kehakaalu tõusule, viimane on aga ülekaalu tagajärg. Põhjus ei ole seega ei hobuses ega söödas, vaid hobuse söötja ja kasutaja tehtud vigades.

Kui hobust liigutatakse piisavalt, seejures teda õigete söötadega söötes, välditakse ka neid probleeme. Kui hobust ei suudeta liigutada korraka piisavalt, võib ta enne ratsutamist või sõitmist karusellile või lindile käima panna.

Optimaalne BCS

Igal hobusel on tema sooritusvõime seisukohast temale optimaalne ja individuaalne vorm. Parimaid tulemusi näitavad uurimuste kohaselt ikkagi need hobused, kelle vorm on hea. Mõnes mõttes on hea hoida võistlushobust pisut paremas vormis (BCS — „hea — veidi ülekaaluline“) tema võistlushooaja alguses, kuna tugeva treeningu ja võistluskoormuse puhul on neil kalduvus kaalu kaotada. Lahjumist võib esineda, kui hobune kaotab stressi tagajärjel söögiisu või ta lihtsalt ei suuda sööta vajalikul hulgal omastada.

Hinnates võistlushobuste vormi, tuleb võtta arvesse iga indiviidi kehaehitus, tüüp ja tõug, mis samuti mõjutavad hobuse head ja soovivat vormi. Mitte ükski aktiivses võistluskasutuses olev hobune ei või olla ülekaalus.

Ülekaalulised hobused vajavad toimimiseks ja tehtavaks tööks enam energiat, ehk on seeläbi majanduslikult vähemtasuvad energiakasutajad. Uurimuste kohaselt on lisaenergia tarve umbes 30% (omastatav energia DE) päeva kohta. Normaalkaalus olevatel hobustel (BCS „hea“) on madalam pulss ning aeglasem hingamissagedus kui ülekaalulistel, ja seda eriti just kuumades võistlustingimustes. Ka ülekaaluliste

hobuste pulsi- ning hingamissageduse taastamine on aeglasem kui normaalkaalus olevate hobuste puhul.

Eraldiseisvas uurimuses tõdeti ka, et ülekaaluliste hobuste vere piimhappe sisaldus suureneb võrreldes normaalkaalus olevate hobuste omaga. Seegi vahe tuli enam esile soojemates tingimustes. Taastumise järel jäi nende vere piimhappe sisaldus püsivalt kõrgemaks.

Varss ei või olla ülekaaluline

Varsa ülekaalulisus ja rasvumine koormavad tema luustikku, liigeseid ja kõõluseid. Ka energiavahetus, eriti just suhkrute ainevahetus saab häiritud, mis jällegi mõjub halvasti luustiku arengule ja sillutab teed luustiku kasvuhäiretele samamoodi nagu kergesti lagunevate süsivesikute (tärglis, suhkur) kasutamine söötmisel.

Varssade luustiku kasvukiirust on raske piirata. Selle asemel on võimalik piirata ja jälgida nende kehakaalu, et nende tugikoed ei satuks kasvamise ja arenemise perioodil tarbetu koormuse alla. Varsa vormi peaks olema võimalik hinnata märkega „hea“ või „pisut ülekaaluline“. Samal ajal tuleb hoolitseda selle eest, et kõik kasvu ja luustiku terve arengu jaoks vajatavad toitained on kättesaadavad.

Ühes uurimuses vaadati täisvereliste hobuste varssade kehakaalu mõju nende edukusele 2–3 aastastena võistlusrajal. Hobused jagati kolme rühma vastavalt kaalule treeningute alguses. Ideaalsed, kellel oli ülekaalu alla 30 kg, ülekaalulised, kel oli ülekaalu 30–60 kg ja rasvunud, kel ülekaalu hulk oli üle 60 kg. Hobused olid pärit USAst, Kanadast ja Iirimaalt. Varsaeas rasvunud hobuste tulemused olid selgelt halvemad kui ideaalsetel hobustel. Ülekaalulised hobused asetsid oma tulemuste põhjal nende vahele.

Noor traavlivarss või ratsahobune, kes on ülekaaluline, tuleb tuua normaalkaalu „hea“ enne, kui ta tuleb õpetamisele. Ülekaalulisus õpetamise algul on riskiteguriks noore hobuse tervisele ja vastupidavusele. Ülekaalulise hobuse koormamine peab olema vähene ühel harjutuskorral. Neile soovitataksegi enam kahte harjutuskorda päevas.

Sugumärad võivad olla kergelt ülekaalulised

Sugumärad moodustavad hobuste rühma, kelle vormi kontrollimine on tähtis mitte pelgalt nende heaolu, vaid ka piimatootmise ja tiinestumise seisukohast. Üldiselt võib erinevate uurimuste peamise järeldusena tõdeda, et piimatootmisele ja tiinusele on kasulik „hea“ või „pisut ülekaaluline“ BCS. Lahjus ehk energia puudujääk nõrgestab mõlemat.

Veel on tõdetud, et mära ülekaalulisus ei mõjuta tiinuse kestvust ega varsa sünnikaalu. Mära innaaegade vahe puhul on märgatud, et see lüheneb seoses BCS ehk kehakaalu kasvuga. Ka aeg ovulatsiooni ja varssumise vahel lüheneb.

Rasvumisel ei ole leitud mõju varssumisele. Üldine kahtlus siiski on, et ülekaalulisus ehk kõhule kogunev suur rasvakiht vähendab loote vajavat ruumi ning võib põhjustada varsa jalgade asetusvigu. Ülekaalulisus vähendab ka piimatoodangut, mis paistab silma varsa aeglasema kasvuna. Ülekaal ja rasvumine suurendavad mära ülalpidamiseks kulutatavat energia hulka.

Mära võib seega olla varssumise ajal kergelt ülekaalus, kuna ta kasutab varuenergiat piima tootmiseks imetamise alguses, mil piimatoodang peab olema kõige

suurem ja samas kui tal võib olla raske süüa piisavalt oma vajaduste rahdamiseks. Suurim rasvavarude kasutamise aeg on 3–4 kuud peale varssumist. Sealt edasi võtab mära kaalus kergesti juurde, mida tuleb arvestada ka tema söötmisel ning karjamaarohu kättesaadavaks tegemisel.

Mära vormi on vajalik kontrollida neli kuud enne varssumist, et teda oleks võimalik enne varssumist aegsasti kaalus juurde või alla võtma panna. Märad võtavad kõige kergemini kaalu juurde tiinuse teisel kolmandikul ja kasutavad neid energiavarusid viimasel kolmandikul, mil loote kasv on kõige kiirem. Nii saab tiinuse viimasel kolmandikul pühendada tähelepanu luustiku seisukohast vajalike mineraalainete piisavale kättesaadavusele. Märade BCS on kõige suurem umbes 9 — 10 tiinuskuu ajal.

Märadel on tihti kaldumus rasvuda enam kui täkkudel, kuid vabades karjades on leitud enam ülekaalulisi tække kui märasid, kusjuures tækud on võimelised oma vormi paremini säilitama. See tuleneb märade suuremast energiavajadusest nii tiinuse kui ka imetamise ajal.

Sugutäkule sobivaks vormi näitajaks paaritushooaja algul on „pisut ülekaaluline“, kuivõrd mõned tækud võivad olla alati stressile ning muutuda närviliseks just paaritushooaja algul, mil nad kulutavad enam ning samas nende söögiisu võib väheneda.

*Artikkel ilmus ajakirjas ProHevonen 5–6/2008, lk 56–64
Soome keelest tõlkis Ingrid Randlaht*

Kui palju **HOBUNE KAALUB?**

MARKKU SAASTAMOINEN

Põllu- ja metsamajandusteaduste doktor, Soome Põllumajanduse ja Toiduainetetööstuse Uurimiskeskuse hobumajanduse osakonna dotsent, European Association of Animal Production hobuste komisjoni asepresident, European Workshop on Equine Nutrition peasekretär ning Horse Heritage Foundation teadusliku komitee juht

Tihti rahuldutakse erinevat tõugu ja tüüpi hobuste keskmise kaalu näitajaga. Näiteks soome hobune arvatakse kaaluvat alati 500 kg ning soojavereline ratsahobune 600 kg. Uurimustöödega on aga välja selgitatud, et vaid väike osa hobustega töötavatest inimestest oskab hinnata hobuse kaalu umbkaudselt õigesti.

Kui ussirohu annussüstlast jätkub kõige enam 600 kg kaaluvale hobusele, siis seda loomulikult ei ole piisavalt 700 kg kaaluvale loomale või jaotatuna kahele ponile, kellede kaal on 350 kg. Sellise ussirohu alaannustamise tagajärjeks võib olla resitentsuse teke selles sisalduvale ainele. Muude ravimite puhul ei ole toime piisav, kui annus on liialt väike.

Hobuse kaalu saab kõige täpsemalt hinnata loomulikult teda kaaludes. Kaalud on olemas hobukliinikutes. Kliinikut külastades tasub alati olukorda ära kasutada ja hobust kaaluda.

Kuna kaalumine pole tihti võimalik, on hobuste kaalu hindamiseks välja töötatud arvutusmudeleid ja kaalutabeleid, mis kõik põhinevad hobuse rindkere ümbermõõdul ja turjakõrgusel. Siinkohal on täpse tulemuse saamiseks oluline õigesti teostatud mõõtmine. Hobuste ülevaatusel tehtud mõõtmised on usaldatavad ja need ongi mõeldud kasutamiseks. Kuid taas tuleb silmas pidada hobuse vormi antud hetkel (ingl k *body condition score*, BCS).

Internetis leidub samuti kaalu arvutamise programme. Kasutades tuleb pidada meeles, et need võivad põhineda hobusetõugudel ja tüüpidel, mida meil ei pruugi leituda, ega anna seetõttu alati parimat võimalikku tulemust.

Suur osa programmidest põhineb selles artiklis esitatud mudelil. Mudeleid võib isegi Exceli tabelisse sisestada, et arvutamist lihtsustada. Viimase variandina on ikka veel olemas võimalus toetuda erinevat tõugu ja tüüpi hobuste keskmisele kaalule.

Kaalu määravad ka muud tegurid peale suuruse

Hobuse kaalu mõjutab lisaks tema suurusele ka lihasmass, rasva hulk ja luustik. Vormi hinnatav aste annab pildi keha rasvasisaldusest. Eriti just kasvavate hobuste kaalu on raske määrata muul viisil kui kaaludes.

Täisverelistele hobustele on üritatud luua suurendatud mõõtmiskohtade arvul põhinevaid tabelleid, milledes võetakse arvesse ka luustiku mõõtmel. See parandab kasvavate hobuste kaalu määramise täpsust erinevates eagruppides.

Arvutusmudeleid sobitades tuleb aru saada, et hindamise tulemust mõjutavad hobuse tõug ja tüüp. Samas aga ei ole hobuse sugupoolel märgatud mingit tähtsust. Mudelite loomisel on kasutatud teatud tõugu hobuseid või on olnud nende aluseks heterogeenne rühm. Seetõttu ei anna kõik välismaises kirjanduses antud arvutusmudelid alati õiget tulemust. Kui vähegi võimalik, on hea saadud hinnatavat kaalu kontrollida kaaludes, näiteks kliinikus käiku ära kasutades.

Hobuse vorm mõjutab enam suuremaid

Kuigi hobuse kaalu tema vorm mõjutab, ei ole vormi ja kaalu vahel suur seost. Selle kõrval on suur mõju hobuse kaalule tema suurusel ehk kere pikkusel ja rinna ümbermõõdul. Pikkusmõõdu lisamine arvutustabelisse rinnaümbermõõdu kõrvale suurendab oluliselt arvutuse täpsust.

Hobuse vormil on siiski teatav mõju ning seda tuleb kaalu hindamisel arvestada. Uurimustega on tõestatud, et kaalu ja BCS vaheline sõltuvus kasvab koos hobuse turjakõrguse suurenemisega. Seetõttu on suurte (suure turjakõrgusega) hobuste puhul BCS arvessevõtmine oluline tegur. Suurte hobuste all mõeldakse siinkohal üle 163cm turjakõrgusega soojaverelisi traavleid, ligi 170cm turjakõrgusega pooleverelisi ratsahobuseid ja selgelt üle keskmise (156 cm) soome hobuseid (sama kehtib eesti hobuste puhul — toim).

Hobuste tarvis on välja töötatud ka BCSile toetuv kaalu arvutamise meetod, mida võib kasutada, kui hobuse turjakõrgus on teada. Kuna BCS hinnang on siiski subjektiivne ja nõuab suurt kogemust, on selline hindamine siiski vigadele väga riskialtis ning jääb seetõttu siinkohal kõrvale. Peale selle on see kasutamiskõlblik vaid nende hobuste puhul, kellede turjakõrgus on mõõdetud usaldatavalt.

Hoolikas mõõtmine

Kuivõrd hinnatav kaal põhineb hobuselt võetud mõõtudele, on mõõtmise täpsus võtmetähtsusega. Usaldatavaimad on hobuste ülevaastustulemused, kuid ka ise võib hobust piisavalt pika mõõdulindiga mõõta.

Mõõtmise ajal peab hobune seisma tasasel pinnal nii, et raskus toetub kõigile neljale jalale. Mõõtmislinti hoitakse pidevalt pinges all, kuid seda ei tohi tugevalt

pingutada. Ning muidugi ei tohi see olla ka liiga lõtv. Mõõta on soovitatav vähemalt kolm korda ning kasutada nende tulemuste keskmist.

Kerepikkust ning turjakõrgust on parim mõõta spetsiaalse mõõtepulgaga. Pikkuse mõõtmiseks sobib ka veel mõõdulint, kui seda kasutatakse sirgelt hobuse kere kõrval, mitte kehavorme järgides. Mõõtmiseks on tarvis kahte inimest.

Varsa kaalu hindamine

Nii nagu eelnevalt juba ilmsiks tuli, on kasvava hobuse kaalu hindamine keeruline kuni tema 1,5 aastaseks saamiseni. Varsa ülekaalulisust on põhjust vältida. Selleks, et tema kaal ei koormaks luustikku, liigeseid ega kõõluseid, tuleb tema vormi hoida BCS jaotuse kolmandal või neljandal astmel. Varsa luustiku kasvukiirust on võimatu juhtida, kuid kaalu muutumist on võimalik söötmisega mõjutada. Kõrval on ka varssadele loodud kaaluhindamismudeleid, kuid varssade erinevast kasvamisest tingituna ei ole nende usaldusväärsus sama, mis täiskasvanud hobuste tarvis välja töötatud mudelitel.

*Artikkel ilmus ajakirjas ProHevonen 1/2009, lk 18–21
Soome keelest tõlkis Ingrid Randlaht*

LISAD

Kirjanduses toodud kaalu hindamine varssadele (0–60päeva)

Kaal = (rinna ümbermõõt – 63,7) / 0,38

Soome tõugu hobuste varssadele suunatud valem

(allikas: Suomenhevonen, 2006)

7 kuud vana varss: kaal = $-308,8 + 3,97 \times$ rinnaümbermõõt

8 kuud vana varss: kaal = $-296,3 + 3,92 \times$ rinnaümbermõõt

9 kuud vana varss: kaal = $-212,5 + 3,42 \times$ rinnaümbermõõt

Soomes kasutuses olev hobuste rinnaümbermõõdule põhinev kaalutabel tõugude lõikes

(allikas: Hevosen ruokinta ja hoito, 2007)

Rinna ümbermõõt on sentimeetrites, kaal kilogrammides.

Rinna ümbermõõt	Soome hobune	Soojavereline ratsahobune
155	340	305
160	370	340
165	400	370
170	430	400
175	460	435
180	490	470
185	520	500
190	550	535
195	580	570
2200	610	600
205	640	635
210	670	670

Tulemused saadud kasutades järgmisi valemeid:

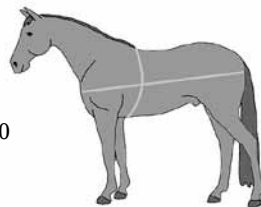
Soome hobune: kaal = $-572 + 5,9 \times$ rinnaümbermõõt

Soojavereline ratsahobune: kaal = $-719 + 6,6 \times$ rinnaümbermõõt

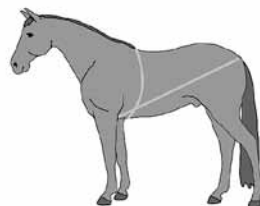
Erinevatele tõugudele kohandatud üldisi kaalu arvutamise valemeid

Vaata mõõtmisjuhiseid kõrval olevalt jooniselt.

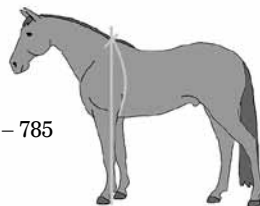
$$\text{Kaal} = 2 \times \text{rinna ümbermõõt} \times \text{kerepikkus} / 11900$$

$$\text{Kaal} = 2 \times \text{rinna ümbermõõt} \times \text{kerepikkus} / 8900$$

$$\text{Kaal} = (3 \times \text{turjakõrgu}) + (4,3 \times \text{rinna ümbermõõt}) - 785$$

Kaalu hindamine rinnaübermõõdu ja turjakõrguse põhjal (Spiller Horse Feed)

Turjakõrgus	Rinnaübermõõt	Kaal
112	135	200
122	140	230
122	145	260
143	150	290
132	155	320
132	160	350
137	165	390
147	170	420
147	175	460
147	180	490
147	185	520
157	190	550
166	195	580
166	200	610
166	205	640
166	210	680

Erinevat tõugu ja tüüpi hobuste keskmised kaalud (kg)

Šetlandi poni	150–200
Gotlandi russ	200–250
Islandi hobune	350–400
Poni alla 120 cm	220–250
Poni 120–135 cm	250–300
Poni 135–147 cm	300–350
Poni 142–148 cm	360–440
Soojavereline ratsahobune	550–650
Soome hobune	530–550
Soome väikehobune	460–520
Eesti hobune	400–460

Oodatakse nõudluse kasvu **SOOME HOBUSELE**

SUVI LOUHELAINEN

Hippos (Soome) projektijuht

Aastal 2008 koguti Soome traaviliidu ja hobusekasvatuse keskliidu Hippos juhtimisel teavet, et koondada soome hobuse edasiarendamise eeldusi. Sellega anti vastus Soome hobumajanduses tegutsevate inimeste murele soome hobuse tuleviku kohta.

Lähtepunktiks oli asjaolu, et soome hobustele ei ole viimastel aastatel olnud samasugust nõudlust nagu hobustega seotud aladel üldiselt. Soome hobuse jätkusuutlik tulevik eeldab sujuvat koostööd hobustega seotud alade sees. Mosaiigi kokkupanemisel jagub oma osa nii kasvatajatele, harrastajatele, ettevõtjatele, traaviradadele kui ühendustelegi.

Kasusaajaks on kogu hobumajandus

Kuigi soome hobusega seonduva arendamistegevuse eesmärgiks on suurendada nõudluse kasvu hobuste ja nendega seotud teenuste osas, on tegevuse tegelikuks kasusaajaks kogu Soome hobumajandus üldiselt. Soome hobune toob sellele positiivset tähelepanu.

Nõudluse kasv soome hobuste järele loob võimalusi ettevõtjatele ja tõmbab ligi uusi harrastajaid. Lähtepunktiks on mõte, et koostöö erinevate tõugude ja hobustega seotud spordialade, aga ka tegevusalade vahel suureneb ning vastasseis

Soome hobune on ennekõike aretatud traavliks.

jääb sündimata. Ainukese kodumaise hobusetõuna on soome hobune võistlemise kohaks hobumajandusega seotud ettevõtjatele ja võimalik, et ainulaadse ja värvika traavivõistlustealase tegevuse kujunemiseks Soomes.

Soome hobune moodustab märgatava osa tänapäevasest hobustega seotud sporditegevusest ja elulaadist. Temaga seotud tegevus on alguse saanud maal. Täna elavad hobused peamiselt maapiirkondades, kuid nende kasutajad, omanikud, traavi- ja ratsaspordi harrastajad on üha tihedamini linnainimesed. Soome hobuse roll maa ja linna mõju eestseisjana ja maal tööpaikade loojana on märkimisväärne.

Soome hobusega kaasneb turunduslikke võimalusi uute harrastajate ja klientide hankimisel nii ratsa- kui ka traavisportis. Ta võetakse kergesti omaks, olles sillaks hobumajandusest väljapoole.

Eriline tähelepanu soome hobuste kasvatamisele

Traavisport on soome hobuste alustalaks ka tulevikus, kuid kasutamise kasvu võib saada ka ratsahobusena ja mujal. Soome hobuse kasvatamise pikaajaliseks eesmärgiks on 3000 aretusmära ja 250 sugutäku toodetav varssade hulk, ehk umbes 2000 varsa sündimine aastas. Kasvatajate ressursi kindlustamiseks tulevikus tuleb huvitatust soome hobuse omamise vastu tõsta, kuivõrd hobusekasvatajate keskmine iga on kõrge, üle viiekümne aasta. Täna omanikud on homsed kasvatajad.

Soome hobuse kasvatamises on olulised planeeritus ja läbimõeldud aretus. Parima sugupuuga traavlivarssadele nõudlust jagub, kuid üldiselt ületab traavlivarssade pakkumine nõudlust.

Ratsakasutuse tulevikunõudlus on suunatud üha enam koolitatud hobustele.

Lisaks traavlite kasvatamisele tuleb suurendada ka ratsahobuste kasvatamise hulka. Tööhobuste puhul suureneb nõudlus läbi hea iseloomu ja töövõime. Tulevikuvõimalusteks tööhobusena on endiselt hobuste kasutamine ratsamatkadel ja vaba aja veetmiseks.

Soome hobuste kasvatustegevuses otsitakse jätkuvalt uusi tegevusviise ja loovaid ettevõtjaid. Uue mõttemalliga ja võrgustikuna toimimisega võidakse mõjutada soome hobuste kasvatamise kulutegurieid, kuid ka kasvatamise tõhusust. Kuigi traavi poolal on suurenenud nõudlus suunatud noortele ning koolitatud hobustele ning ratsutamispoolal sissesõidetud hobustele, on tarvet ka erinevatele vahevariantidele. Info kättesaadavust soome hobuste koolitajate ja treenerite kohta tuleb samuti parandada.

Pakkumise ja nõudluse kokkuvõimiseks on vaja lahendusi

Nii soome tõugu traavlite kui ratsahobuste pakkumise ja nõudluse kokkuvõimisel on probleeme ning otsitakse uusi viise turunduse ja esiletõstmise edendamiseks.

Soome hobuste turustamisel on peamine vastutus kasvatajatel. Vaja on tegevusjuhiseid, millega oleks võimalik tagada, et klient leiab oma kasutamiseesmärgile vastava hobuse, olgu siis küsimus traavlis või õpetushobuses ratsakooli tarvis. Matka- ja õpetuskasutusse hobust hankides on endiselt väljakutseks kasutuseesmärgile sobivate hobuste hulk ning koolitustase. Praegu tuleb ettevõtjal otsida kokku üksikuid hobuseid üle kogu maa.

Oksjonid ei ole Soomes tuult tiibadesse saanud, kuid ettevõtjad tunnevad endiselt vajadust selliste tallide järele, mille kaudu oleks võimalik näha ja hinnata mitmeid hobuseid korraga. Olukorda võiks lihtsustada näiteks eritüübiliste müügiesitluste või muude turundusvahendite kasutuselevõtt, kus oleks samaaegselt näha erinevas eas ja erineva tüübiga hobuseid. Ka suurema mahuga töötavad vahakasvatustallid võiksid pakkuda selleks võimaluse.

Soome hobune on olnud tööhobune, kuid tänapäeval näeb teda adra ees enamasti demonstratsioonesinemistel.

Soome hobune võib olla ka hea sõidu- ja veohobune.

Aktiivseid võtteid sporthobuste ja võistlustegevuse edendamiseks

Võistlevate soome tõugu hobuste suhteline osakaal on traavispordis viimastel aastatel vähenenud. Soome hobuste vähesus esitab mitmeid väljakutseid. Võistlusarjade radadevahelise koordineerimise vajadus suureneb, kuid teisalt nõutakse ka treeneritelt aktiivset ja tugevat tegevust hobuste võistlustele väljatoomiseks.

Soome hobuse traaviradadel säilimiseks tuleb suurendada huvi soome tõugu traavlite omamise vastu. Omanike ringis toimuvate muutuste tõttu tõusevad töötajate erialased oskused. Ühisomandis pidamine loob võimalusi soome tõugu hobuste professionaalseks treenimiseks. Linnastunud omanikkonna kasvav arv suurendab treenerite reklaami- ja klienditeenindusoskusi. Traavispordis vajatakse väljundit, mis soodustaks noorte hobuste treenimist ja võistlemist. Et äratada huvi uue, üha enam linnastunud klientuuri hulgas, on olulised ka rahvusvahelised võistlused.

Ratsaspordis peavad aktiivsust üles näitama nii korraldajad kui harrastajad. Erineva tasemega võistlusklasside korraldamist soome hobustele oodatakse üle kogu maa. Olemasolevad karika- ja muud võistlussarjad tuleb elus hoida, samuti soome hobuse hindamist positiivselt mõjutavad *Prix de Suomen Hippos* klassid.

Tulevikus kasvab hobuste koolitamise ja ratsanike oskuste tähendus. Hästi koolitatud soome tõugu ratsahobune reklaamib end turul ise. Treeninglaagreid ja kursusi on tarvis erineva tasemega ratsanikele, kuid põhirõhk on siiski professionaalsel õpetusel ratsakoolides.

Traavi- ja ratsaspordis tuleks muu hulgas teha sihhipärasest koostööd traavlite jätkukoolitamise ning ratsahobuste ette õpetamise edendamise vallas. Piirkondlikud koostöövõrgustikud võivad olla abiks nii sellel kui muul alal.

Rahvusvaheline tegevust loob uusi võimalusi

Soome hobuse rahvusvahelistumise all mõeldaks hobuturismi rahvusvahelistele sihtrühmadele, soome hobuste müüki välismaale ja rahvusvahelist traavisportidegevust. Kuid soome hobune on rahvusvaheliselt pigem tundmatu tõug, tema tutvustamiseks pole mingit tööd tehtud. Samas loob rahvusvahelistamine võimalusi nõudluse kasvuks.

Projekti käigus tõdeti, et asjale tuleb läheneda eelistatud sihtrühmade kaardistamise ja valikuga. Seejärel tuleb alustada rahvusvahelise brändi ülesehitamist ja soome hobuste rahvusvahelise tuntuse suurendamist.

Soome hobuse arendamisvõimalused

Aretus ja kasvatus

Aretusega seonduvad tegevused
Nõuandesüsteemi arendamine ja organiseerimine
Näitusetevuse arendamine
Soome hobuse varssade turustamistegevuse tõhustamine
Kasvatajate premeerimissüsteemi muutmine
Hobuste ringluse elavdamine
Soome hobuse ühingute tihedam koostöö

Traavispordi tegevus

Sarjade piirkondliku koordineerimise tõhustamine
Noorte hobuste eesmärgipärasem võistlustele väljatoomine
Võrgustikutegevuse ja koostöövormide arendamine
Kaasomandi pidamise edendamine
Ettevõtete ja tallide koostöövormide arendamine
Põhjamaade traavispordialase koostöö arendamise aktiivne jätkamine.

Ratsakasutus

Soome tõugu ratsahobuste koolitamise parandamine
Teabe liikumise parandamine
Võistlustevuse arendamine
Soome hobustega seotud äritegevuste võimaluste soosimine

Rahvusvahelistumine

Soovitud turgude ja sihtrühmade kaardistamine ja valik
Soome hobuse rahvusvahelise brändi loomine ja
tuntuse suurendamine
Rahvusvaheline hanketegevus, koostöö teiste põlis- ja
külmavereliste tõugude esindajatega
Soome hobuste rolli suurendamine ratsamatkadel

Sõnumiloomine ehk imago

Soome hobuse sõnumi ehk imago uuendamine ja tõhustamine
Soome hobuse brändi uuendamine

Soomlane peab oma hobusest lugu ja on tema üle uhke.

Hobuturismis tuleks rajada soome hobusele, see on tähenduslikult seotud soome hobuse rahvusvahelise tuntuse edendamisega, nii nagu islandlased seda islandi hobuse puhul ära kasutada on osanud.

Traavispordis tuleb aktiivselt jätkata tegevust Põhjamaades. Arendamistöo eesmärgiks on laiendada soome hobuste võistlemisvõimalusi teistes riikides. See eeldab treenerite aktiivsust rahvusvahelistes avatud startides.

Soome hobune on täis legende

Soome hobusel on turustamise ja sõnumiga edastatavaid võimalusi nii traavi- kui ratsaspordis, ta on tõuna tuntud ka aladest väljaspool.

Soome hobune on hobumajandusele sillaks väljapoole, samuti sillaks maa ja linna vahel. Ettevõtjad, ratsutajad, traavispordi harrastajad, tervisesporditeenuste kasutajad ja hobustega töö tegijad — kõigil on tegemist ühe ja sama hobusetõuga. Soome hobuses on potentsiaali hobumajandusesisese koostöö ja võrgustiku ehitamiseks.

Selleks, et oleks võimalik suurendada huvitatust soome hobuse omamise ja soome hobustega seotud teenuste vastu, peab tulevikunägemus olema tõsiseltvõetav.

Osana projektist valmistati ette soome hobuse sõnum ehk imago. Brändi ehk kaubamärgi kohaselt on soome hobune ainulaadne, sportlik ja omamine, kogu rahva hobune. Tõu rahvuslik ajalugu on soome hobusele tugevuseks, mida ei saa unustada. Kuid soome hobuse toomiseks masside meeltesse neile meeldival kujul, tuleb ta tuua tänapäeva.

Soome hobuse omanik soovib rääkida endast kui erandlikuna oma tee käijast. Soome hobune toob sportlikke elamusi nii traavispordis kui ratsakasutuses. Ta kiirgab elavat kultuurilugu. Oma maa hea käekäigu loojana kuulub soome hobune meile kõigile.

Legendid ja isikud lähevad inimestele korda. Nende kaudu saab edendada hobuse rolli ja tuua tavalise reklaami sõnumisse juurde uut haaret. Legendidega soome hobusest saab tuua esile isikuid, nii inimesi kui hobuseid, ja suurendada inimeste ja hobuste vahelist sidet. Algselt kasutatud soome hobuse kujutelma vajatakse juude tempokust, võimu ja tunnetust. Soome hobust kujutletakse tänapäevase, esinduslikuna, kena ja kaunina.

Soome hobuse sõnumi uuendamise õnnestumise eelduseks on see, et hobumajanduses tegutsejad töötavad ühise eesmärgi saavutamise nimel. Loodavad sõnumid ei

tohi olla vastukäivad. Uues klientuuris huvi äratamiseks peavad sõnumid ja nende esitlus olema kaasärääkivad ja ühtsed. Igal hobumajanduses tegutsejal tuleb mõelda sellele, milline sõnum soome hobusest saab vahendatud ala sees ja sellest väljas.

Koostöö edendamine

Soome hobusega seotud äritegevuse ja turustamise võimaluste laiaulatuslik kasutuselevõtt nõuab kogu hobumajandust koondavat järk-järgulist arendustööd. Selleks, et projektis nimetatud eesmäärke oleks võimalik täita, on vaja piisavaid majanduslikke ja tegevuslikke ressursse. Osa arendamisvajadustest on võimalik katta hobumajaduse enda tegevuse ja otsustega, kuid osa tegevusest vajab kahtlemata väljaspoolt tulevat rahastamist.

Projekti ja selle osana loodud soome hobuse sõnumi loomisega ei soovita projekti mittekaasatud või hilisemas faasis esile tõusnud ideid ning tegevusettepanekuid kõrvale jätta. Ees seisev töö nõuab aktiivseid arendusvõtteid ning avatust uutele mõtetele.

Soome hobune on legend soomlaste oskustest, legend hobusest ja inimesest. Kuivõrd küsimus on rahvuslikus tõus, mis ametlikult võttes ei ole kellegi omand, tuleb vastutus soome hobuse arendamise eest võtta ühiselt. Vaid ja ainult inimesed selle hobuse ümber võivad tema võimalusi tugevamaks muuta, keegi teine seda meie eest ei tee.

Artikkel ilmus ajakirjas ProHevonen. Autor Suvi Louhelainen oli aastatel 2006–2010 tegev „Soome hobune 100 aastat“ ja „Tuleviku soome hobune“ hangete projekti-juhina Soome Hippose juures.

Soome keelest tõlkis Ingrid Randlaht

Eesti tõugu **SUGUTÄKUD** ja **LIINARETUS**

ANDRES KALLASTE

Eesti Hobusekasvatajate Seltsi aretustöö juhataja

Liin- ja perekondaretusel on esmajärguline tähtsus kogu genofondile ja selle muutmisele.

Käesoleval ajal on tõus kasutusel 59 tunnustatud sugutäkku, kes jagunevad seitsmesse täkuliini.

I Kohalikud ehk aborigeense põlvnemisega liinid:

- Ahti 228 E liin — 18 sugutäkku
- Raspel 70 E liin — 18 sugutäkku
- Taube 60 E liin — 5 sugutäkku
- Eni 8 E liin — 9 sugutäkku

II Soome täkkudega ristamisel saadud liinid:

- Lari 23 E liin — 2 sugutäkku
- Taru 149 E liin — 1 sugutäkk
- Vuhti 136 E — 6 sugutäkku

Ahti 228 E liin

Ahti 228 E, hall, sündis 1942. a Toris riiklikus hobusekasvanduses Agar 9 E liini kuuluvast takust Aspel 170 E ja Raspel 70 E liini kuuluvast märast Roila 798 E. Et iseloomustada takku täpsemalt kehamõõtmete järgi, toon Ahti 228 E mõõdud: kõrgus turjalt 146 cm, kõrgus seljalt 139 cm, kõrgus laudjalt 146 cm, rinna laius 41 cm, rinna sügavus 76 cm, laudja laius 52 cm, laudja pikkus 53 cm, kere pikkus kepigä 172 cm, kämblaümberrõõm 20 cm ja rinnaümberrõõm 190 cm.

Liini on arenenud täkkude Ampeer 444 E, Ando 537 E ja Aabram 599 E kaudu. Liini iseloomustab väga hea tõutüüp, tihe ja kuiv konstitutsioon, korrapärane kehaehitus ja head jalad, vähenõudlikkus ja vastupidavus. Ahti 228 E liinis on väljendunud eesti hobuse kõige paremad omadused.

Käesoleval ajal on liini peamiseks jätkajateks Aku 684 E ja tema pojad Apollo 778 E, Agent 787 E, Avar 831 E. Oma tüübilt on Aku 684 E kaudis lähedane eesti tõu praegustele nõuetele, tema mõödud on 147–188–19.

Võimas kehaehitus on tema juures suurepäraselt liitunud hea harmoonilisuse ja tõulisuse ilmega. Keskmise kasvu juures on tal sügav ja lai kere, väga hea seljajoon, hea luustik ja lihastik. Puuduseks on kartlik iseloom, mida ta parandab ka osadele järglastele. Tema ema Eti 3379 E on andnud tõule peale Aku 684 E veel kolm sugutätku: Rikoshet 783 E, Reilender 699 E ja Royal 759 E.

Kokku on täkult Aku 684 E saadud 127 järglast, nendest parimaid tulemusi spordis on saavutanud tema poeg Apollo 778 E ja tütar Antigo 3777 E.

Et kindlustada ka edaspidi liini edukas jätkamine, tuleb rohkem tähelepanu osutada tõutšampion Ando 537 E järglaste, eeskätt täkk Adam 717 E ja Aksel 722 E kasutamisele.

Liini põhiliseks puuduseks võib nimetada, et osal vanematel sellesse liini kuuluvatel hobustel jätavad soovida liikumisomadused.

Raspel 70 E liin

Mustjaskõrb märgisteta täkk Raspel 70 E sündis 1924 Hiiumaal. Aastaselt toodi ta üleskasvatamisele Tori Hobusekasvandusse, kus tal viieaastaselt mõõdeti järgmised mõõdud: kõrgus turjalt 139 cm, rinnaümberruud 162 cm, kämbaümberruud 18 cm, eluskaal 418 kg. Tõuraamatu andmetel omas tihedat, kuiva konstitutsiooni, suhteliselt ümarate roietega rinda, tugevate kapjadega jäsmeid, kiiret traavi ja vaba sammu. Ta oli vastupidav tööl ja sõidus ning kasutas hästi sööta. Tema põlvnemise kohta andmed puuduvad.

Kui nüüd võrrelda tema iseloomustust kaasajal enam soovitud hobustega, siis vastab ta sellele täielikult nii oma tüübi, kehaehituse kui jõudluse poolest. Kuid Raspeli eluajal sooviti eesti hobust näha suuremana, et see vastaks rohkem põllumajanduse nõuetele. Sellepärast kasutati tätku suhteliselt vähe ja kogu sellesse

Liini alustaja täkk Ahti 228 E.

Raspeli 70 E liini täkk Roll 453 E.

liini kuuluvate hobuste kasutus kuni 1970. aastani oli minimaalne.

Raspelist saadi aretusse ainult üks täkk: Rommi 86 E, s 1929, kelle ema oli Leidulaps 586 E. Leidulaps oli Toris sündinud eesti täku Agu 42 E ja tori tõugu mära Heero 990 T tütar. Rommi oli küll isast kõrgem, kuid mitte märkimisväärselt — turjakõrgus 145 cm.

Liini areng läbi täkkude Rool 116 E, Remm 217 E, Rolja 281 E, Rollo 363 E oleks 1950.–1960. aastatel peaaegu katkenud, kui ei oleks juhusliku suguluspaarituse (astmes II, II) tagajärjel 1963. aastal sündinud täkk Rops 386 E. Tema põlvnemises ei esine soome hobuseid, see oli tol ajal väga haruldane.

Rops oli väga sarnane liini alustajale. Tal oli samasugune suurus (turjakõrgus 140 cm), kehaehitus ja hea jõudlus. Kahjuks jäi tema suguline kasutus sellesse perioodi, kui eesti hobuse tõug oli madalseisus. Aastas saadi temalt üks kuni viis varssa. Eriti edukaks kujunes tema kasutamine Tori Hobusekasvanduses ja Sandla sovhoosis. Temalt saadi viis suurepärasest täkku: Rool 465 E, Romm 611 E, Rosett 600 E, Rips 662 E ja Roll 453 E.

Nii Ropsi kui tema järglaste juures oli suurimaks probleemiks haigestumine laminiiti (kabjakelmepõletikku). Kui tema pojad Rool, Romm ja Roll olid isatüübilised, siis Toris sündinud täisvennad Rosett ja Rips (ema Ami 3248 E) olid teist tüüpi. Nende kasv ja kehaehitus erinevad nii tõu põhitüübist kui soome täkkudest moodustunud liinidest. Suured, väga ilmeka peaga, pikema kaelaga, laudja ja kehaehitusega, tugevate jalgadega hobused saavutasid tõus väga suure populaarsuse.

Tänu täku Rosett 600 E ja tema järglaste kasutusele on moodustunud liinis eraldi haruliin. Perspektiivsed noored täkud selles liinis on Ralf 824 E ja Rasmus 830 E, kes omavad häid võistlustulemusi poniklassi takistus- ja koolisõidus. Parim eesti tõugu noor täkk 2004 Rannik 747 E on andnud tõule kaks tunnustatud täkku: Raket ja Rool. Viimane neist on tõu parim noor täkk 2011.

Eni 8 E liin

Täkk Eni 8 E sündis 1910. aastal, värvuselt oli ta raudjas. Tõuraamatu andmetel omas suhteliselt pikka pead, hästi lihastunud kaela, keskmise pikkusega turja, lühikest, veidi nõgusat selga, hästi lihastunud laudjat. Täkk oli vastupidav sõidus ja tööl. Need liinile omased tunnused on säilinud üheksa põlvkonna vältel.

Käesoleval ajal areneb liin põhiliselt täkk Elkar 598 E ja tema järglaste kaudu. Elkar 598 E omab väga hea elujõu, 29aastaselt on ta veel võimeline edukalt paaritama. Järglased on hea tõutüübiga, tugeva kehaehitusega. Parandada tuleb liini sammu ja traaviomadusi, kusjuures galopp ja hüppeomadused on väga head.

Liini peamised järglased on tema poeg Elder 706 E ja Elbajon 834 E. Rakendis on häid liikumisomadusi näidanud täkk Euro 767 E.

Raspel 70 E liini täkk Romm 611 E.

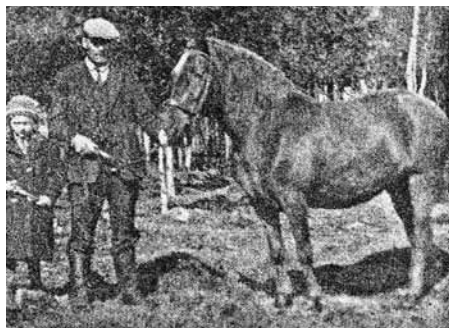
Taube 60 E liin

Täkk Taube 60 E sündis 1917. aastal. Ta oli suur, kõrgus turjalt 149 cm ja kaal 500 kg, hea rinnaümbermõõduga (180 cm) ning tugeva luustikuga, kämblaümbermõõt 20,5 cm. Et selle liini esindajad olid ühed suuremad eesti tõugu hobused koos soome liinide esindajatega, siis aastatel 1920–1960 oli Taube liin küllaltki laialdaselt levinud.

1970. aastatel oli liin hävimisohus, kuna suurematele hobustele ei olnud nõudlust. Ainsaks liini jätkajaks sai 1978. aastal sündinud must täkk Tukk 520 E. Tukk oli väike

(turjakõrgus 138 cm), pika sirge seljaga (kehapikkus 144 cm) täkk, kel oli rahuldav traav ja samm. Sammused oli tükul eest käik väga kitsas, isegi „rebasekäik”, kämmal oli pikk ja veidi nõõritud. Neid vigu pärandas ta ka järglastele.

Käesoleval ajal on liini jätkajad Tukker 520 E, Tommi 698 E ja tema poeg Teik 809 E. Perspektiivseim liinijätkaja on noorhobuste ülevaatuse võitja Teik, kellel puuduvad kõik vanaisal esinenud vead.

Taube 60 E liini täkk Töll 80 E.

Lari 23 E liin

Liinialustaja raudjas täkk Lari 23 E sündis 1916. aastal Soomes. Tema mõõdud olid: turjakõrgus 152 cm, rinnaümbermõõt 185 cm ja kämblaümbermõõt 21 cm. Tõuraamatu andmetel oli tükul raske pea, lühike tugev selg ja nimme, pikk ja hästi lihastunud laudjas, tugevate liigestega ja heade kapjadega jäsemed, vaba samm ja kiire traav. Lari oli eluajal väga laias kasutuses.

Käesolevaks ajaks on liin kaotanud oma positsiooni ja seda jätkavad täkk Laasik 711 E ning tema poeg Laaser 833 E. Mõlemad tükud on suurema tüübiga, järglaste vähesuse tõttu ei ole neile veel võimalik objektiivset hinnangut anda.

Lari liini iseseisva aretamise kõrval on suurem tähtsus tema kasutamisel praeguste liinide säilitamisel.

Lari 23 E liini täkk Lari 72 E.

Taru 149 E liin

Liinialustaja täkk Taru 149 E oli punase värvusega 1935. aastal Soomes sündinud täkk. Tema mõõdud: kõrgus turjalt 152 cm, kehapikkus 161 cm, rinnaübermõõt 185 cm ja kämblaübermõõt 22 cm. Täkul oli raske pea, lühike kael, pikk tugev selg ja tugevad jalad. Taru oli vastupidav tööl ja sõidus. See liin oli 1950.–1960. aastatel kõige levinum liin tõus, moodustades paaritusvõrgu täkkudest ligi kolmandiku.

Liini alustaja täkk Taru 149 E.

Käesoleval ajal on liin läinud märkeadesse. Paaritusvõrgus on ainult üks täkk Tember 730 E, sündinud 1997.

aastal. Tember on väike, turjakõrgusega 139 cm ning kui võrrelda liinialustaja ja Temberi välimikku, siis ei ole võimalik neis sarnasust leida.

Tember on hea tõutüübiga ja jõudlusega. Ta on saanud lähissuguluspaarituse teel täkk Tootsile II — III. Täku põlvnemine lubab tema laialdast kasutust. Tõu mitmekesisuse hoidmiseks on täkk väga vajalik ja temast võiks kujuneda tõu säilitajate teadliku tegevuse läbi uus liinialustaja.

Vuhti 136 E liin

Raudjas täkk Vuhti 136 E on sündinud 1931. aastal Soomes. Ta oli suur (152 cm), suure rinnasügavuse ja übermõõduga (rinnaübermõõt 186 cm), pika kehaga (165 cm) ja tugeva luustikuga (kämblaübermõõt 22 cm). Täkku iseloomustab suur kehakaal — 580 kg.

Käesoleval ajal jätkub liin täku Vigur 682 E järglaste kaudu. Tema pojad Viks, Vaks ja Veksel on erineva fenotüübiga. Viks on 138 cm ja Veksel on 140 cm turjast kõrge, aga täkk Vaks, kes on saanud lähissuguluspaaritusega Vuhti liini tükule Vilkur II — II, on 152 cm turjakõrgusega.

Tavaliselt suudab sisestava ristamisega aretusest saadud liin oma omadusi säilitada kolm kuni neli põlvkonda, edasi muutub see aga, kui ei teostata liini sisest ühtlikku paaride valikut, genealoogiliseks. Võimalik, et neist täkkudest jagunebki liin kaheks haruks nii fenotüübiliselt kui genotüübiliselt.

Kokkuvõtteks

Eesti hobuse tõu arvukus on viimasel aastatel suurenenud ning on piisavalt täkke, kellega tõugu oskuslike valikute läbi soovitud suunas säilitada. Selleks tuleb kasutada ühtlikku ja mitteühtlikku paaride valikut, liinisest ja liinide ühendamisest, sugulus- ja mittesugulusaretust. Rohkem tuleb säilitusse kaasata märade põlvnemises olevaid vanu tükuliine ja märapärekondi.

Eesti hobuse tõukomisjon 2011. aastal (vasakult):
Valdu Laid, Reedik Kivisoo, Aili Ige, Andres Kallaste ja Anu Pärismo.

2011. aastal sai esialgse tunnustuse täkk Rool,
kelle kasvatajad on Rain ja Ülo Metsmaker Saaremaalt Pihhtlast.

Eesti tõugu

SUGUTÄKUD

73 Aborigeensed liinid

- 73 Ahti 228 E liin
- 89 Taube 60 E liin
- 94 Eni 8 E liin
- 103 Raspel 70 E liin

121 Soome liinid

- 121 Vuhti 136 E liin
- 126 Lari 23 E liin
- 128 Taru 149 E liin

Tõukomisjoni otsusega 2011. aastal aretusse tunnustatud noored täkud Atilaid, Arthur, Rool ja Veto said tunnustuse kolmeks aastaks, mille jooksul täkud peavad läbima jõudluskatsed rakendis või näitama end perspektiivse ponina spordis.

Info sugutäkk Veto kohta on tehnilistel põhjustel toodud eraldi lk 32.

Põlvnemisandmed: Jõudluskontrolli Keskus

Fotod: Ago Ruus, Urve Loit, Kaie Peterson, Hanna Kreen, Ingrid Randlaht, Hanna Treikelder

Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin

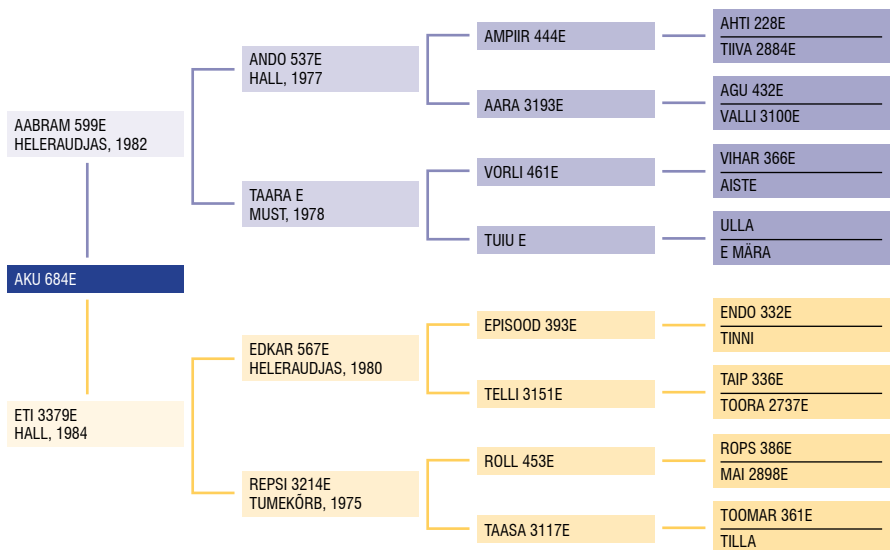
Aku 684E

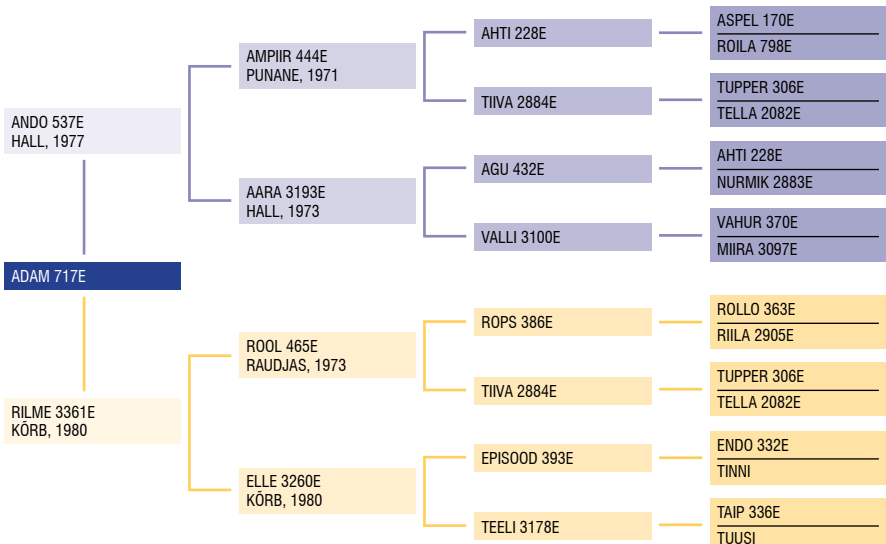

Sünd: 10.05.1990 **Värvus:** tumehiirjas **Mõõtmed:** 144–181–18,5 (2a 8k)

Kasvataja: Kärļa kolh, Saaremaa **Omanik:** EHS

Info: Krista Sepp, tel 5340 7095

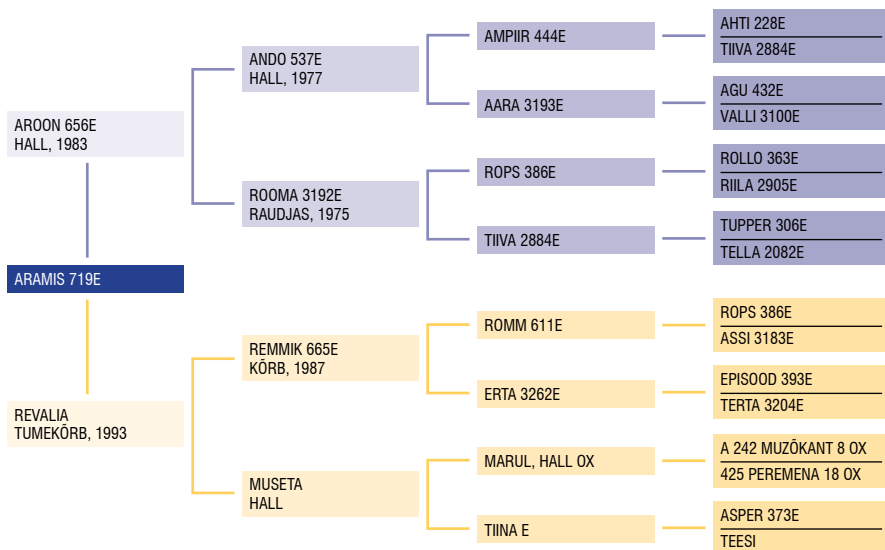

Aborigeensed liinid **Ahti 228E liin****Adam 717E****Sünd:** 15.06.1996 **Värvus:** tumevõik **Mõõtmed:** 146–184–19,0**Kasvataja:** POÜ Rauni, Saaremaa **Omanik:** Heldur Peterson, Tartumaa**Info:** Heldur Peterson, tel 511 9632

Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin

Sünd: 09.05.1998 **Värvus:** hall **Mõõtmed:** 146–180–18,5 (3a 3k)
Kasvataja: Ivar Marlen, Hiiumaa **Omanik:** Ristitee Talu, Hiiumaa
Info: Koit Tikk, tel 523 5569

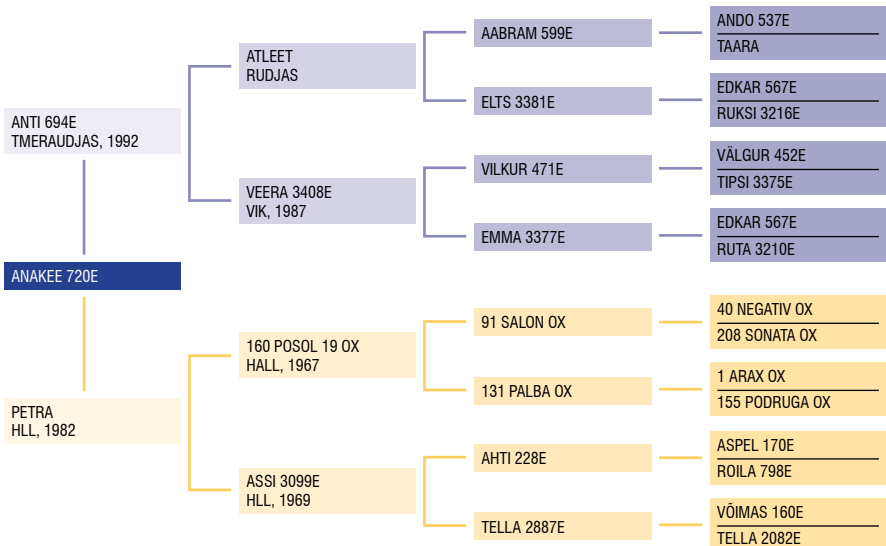

Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin**Anakee 720E**

Sünd: 27.03.1997 **Värvus:** hall **Mõõtmed:** 140–166–17,5 (3a)

Kasvataja: Elle Suvi, Pärnumaa **Omanik:** Tika Talu, Saaremaa

Info: Kalvar Ige, tel 504 4169

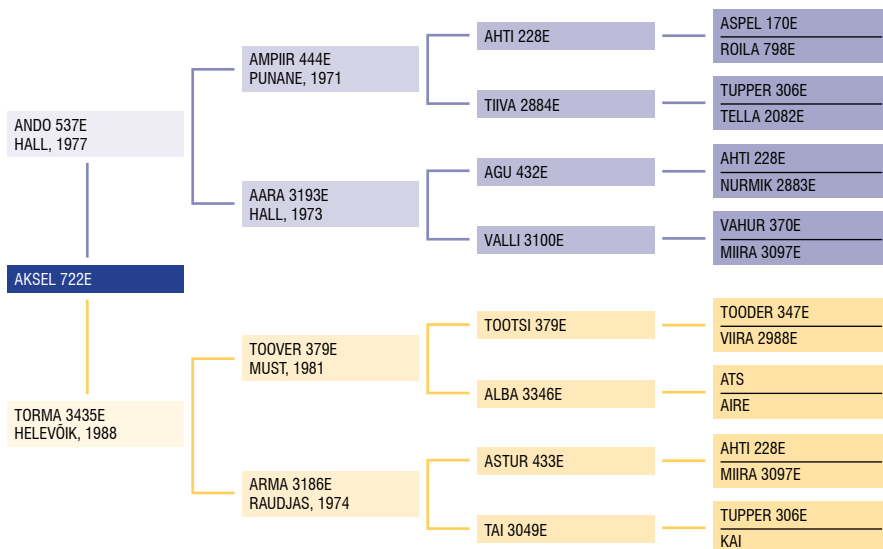
Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin

Sünd: 30.05.1999 **Värvus:** hall **Mõõtmed:** 142–168–19,0 (2a 3k)

Kasvataja: Pihla HK, Saaremaa **Omanik:** EHS

Info: Krista Sepp, tel 5340 7095

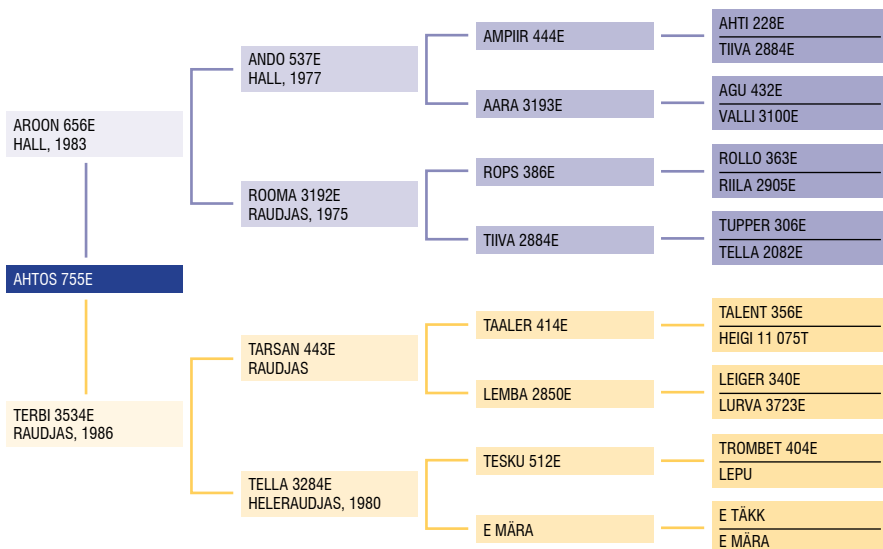

Aborigeensed liinid **Ahti 228E liin****Ahtos 755E**

Sünd: 17.02.1999 **Värvus:** kollane **Mõõtmed:** 144–178–19 (04.03.2005)

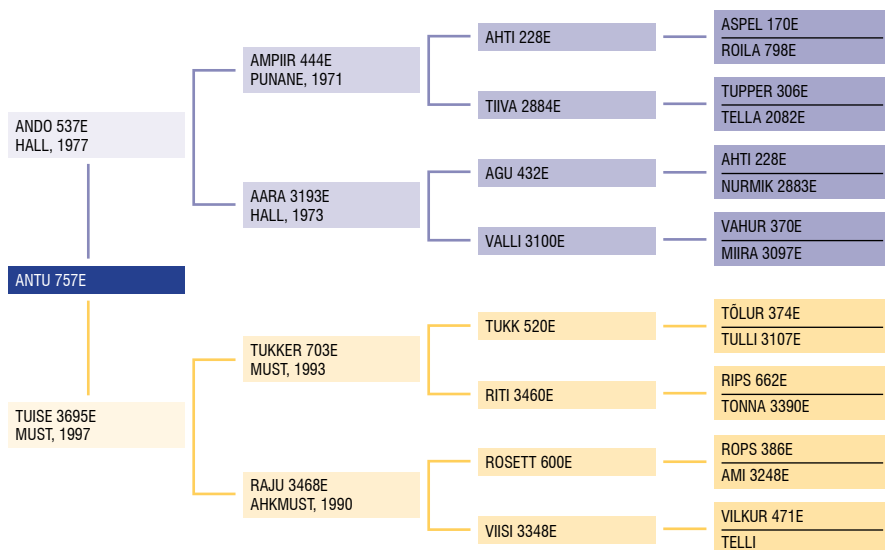
Kasvataja: Koit Tikk, Hiiumaa **Omanik:** Hanna Treikelder, Hiiumaa

Info: Hanna Treikelder, tel 5190 0283

Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin**Antu 757E**

Sünd: 14.08.2001 **Värvus:** hall **Mõõtmed:** 147–170–19,0 (3a)
Kasvataja: Roland Raik, Harjumaa **Omanik:** Roland Raik, Harjumaa
Info: Roland Raik, tel 565 8580

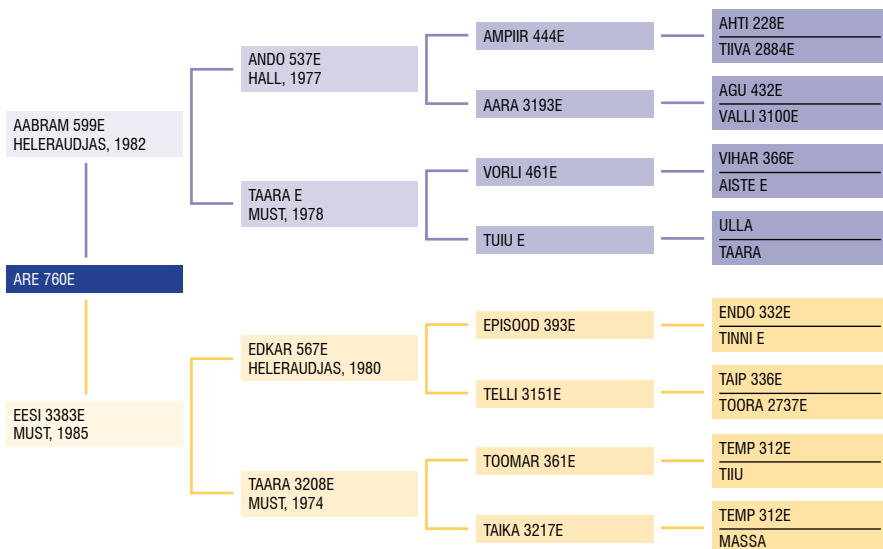

Aborigeensed liinid **Ahti 228E liin****Are 760E**

Sünd: 26.05.1990 **Värvus:** must **Mõõtmed:** 143–178–18,5 (03.06.2004)

Kasvataja: Pärsti kolhoos, Viljandimaa **Omanik:** Urve Loit, Viljandimaa

Info: Urve Loit, tel 514 8705

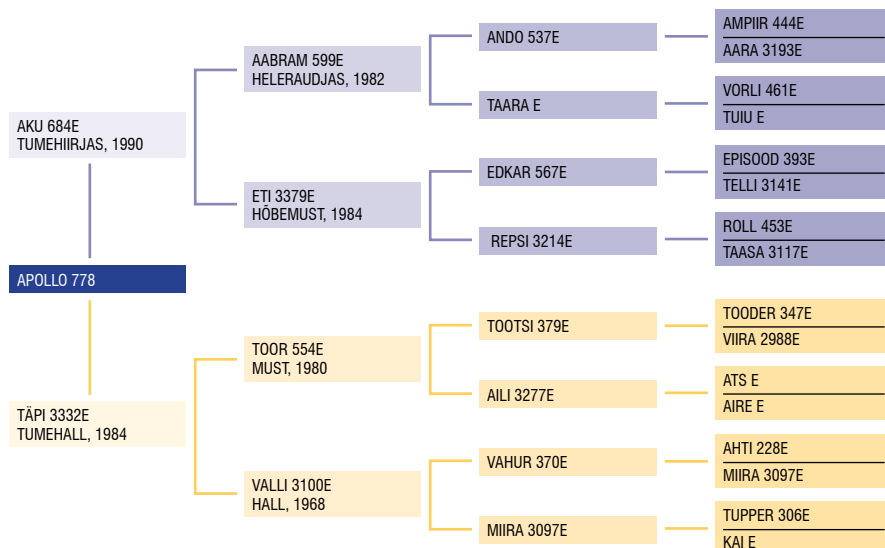

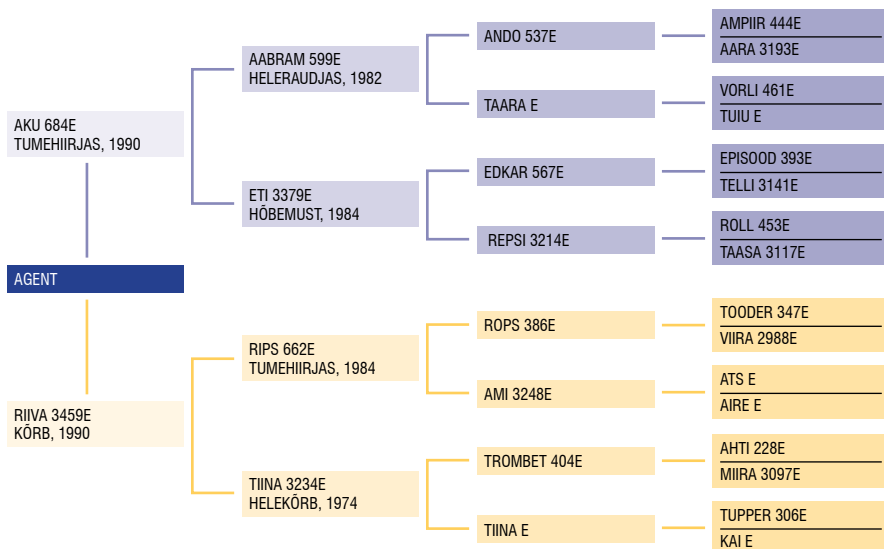
Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin

Sünd: 29.04.2003 **Värvus:** hiirjas **Mõõtmed:** 145–173–19,5 (3a 4k)

Kasvataja: Pihla HK, Saaremaa **Omanik:** Voore Tallid, Rapla mk

Info: Anu Päriso, tel 514 6552

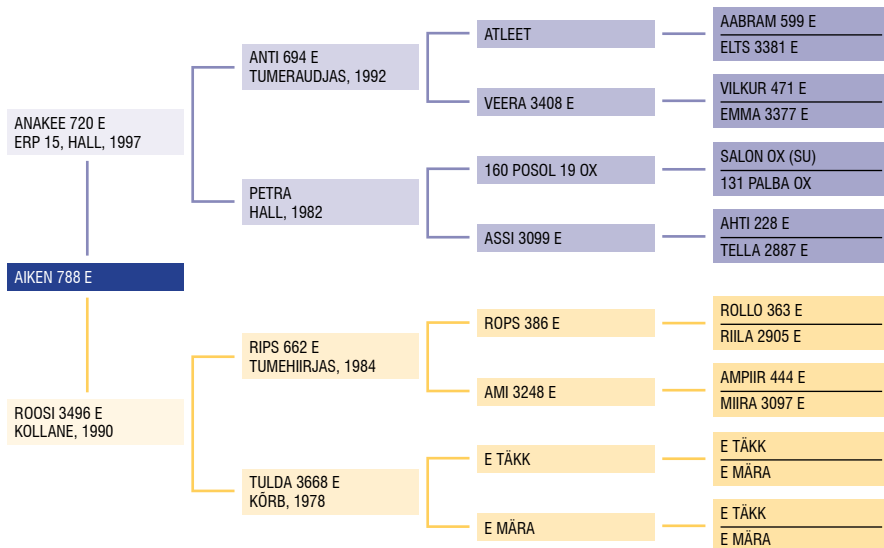
Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin**Agent 787E****Sünd:** 11.06.2001 **Värvus:** kõrb **Mõõtmed:** 145–171–19 (4a 2k)**Kasvataja:** Jaan–Aleksander Rooda, Saaremaa**Omanik:** Jaan–Aleksander Rooda, Saaremaa **Info:** Jaan–Aleksander Rooda, tel 5014995

Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin**Aiken 788E**

Sünd: 30.04.2003 **Värvus:** hall **Mõõdud:** 144–174–19 (2007)

Kasvataja: Angela Noor, Harjumaa **Omanik:** Angela Noor, Harjumaa

Info: Angela Noor, tel 5194 3208

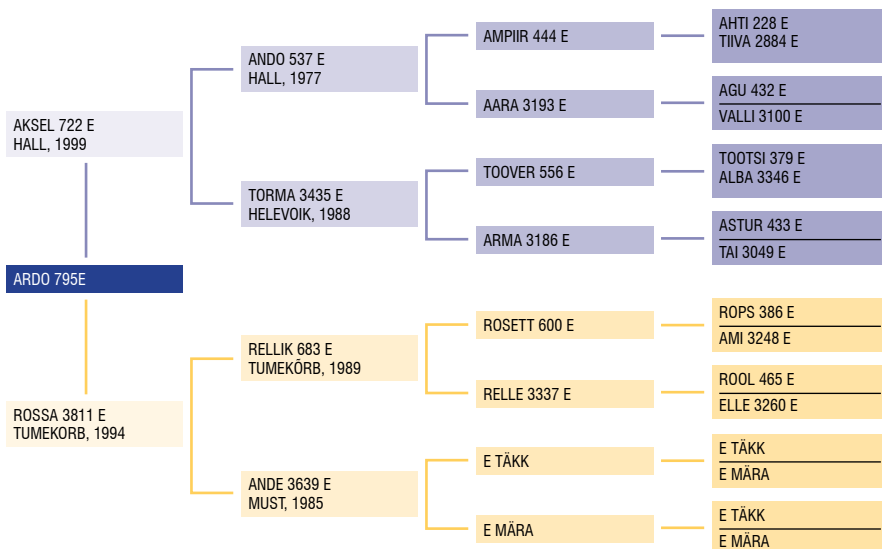

Aborigeensed liinid **Ahti 228E liin****Ardo 795E**

Sünd: 24.04.2004 Värvus: hall **Möödud:** 141–173–19 (2007)

Kasvataja: Urmas Sepp, Harjumaa **Omanik:** Urmas Sepp, Harjumaa

Info: Urmas Sepp, tel 5647 8101

Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin

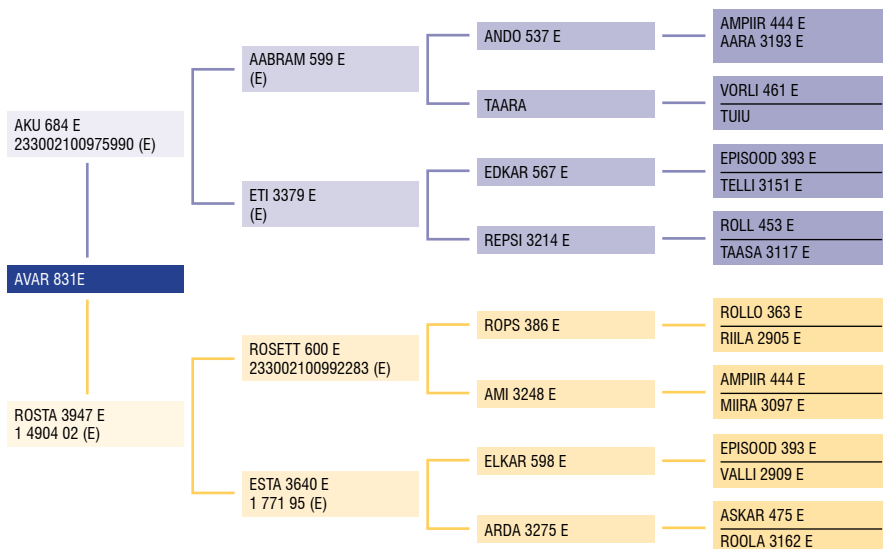
Avar 831E

Sünd: 10.05.2007 **Värvus:** helekõrb **Mõõdud:** 146–188–19,5 (2011)

Kasvataja: Pihltla HK, Saaremaa **Omanik:** Pihltla HK, Saaremaa

Info: Rain Metsmaker, tel 528 3100

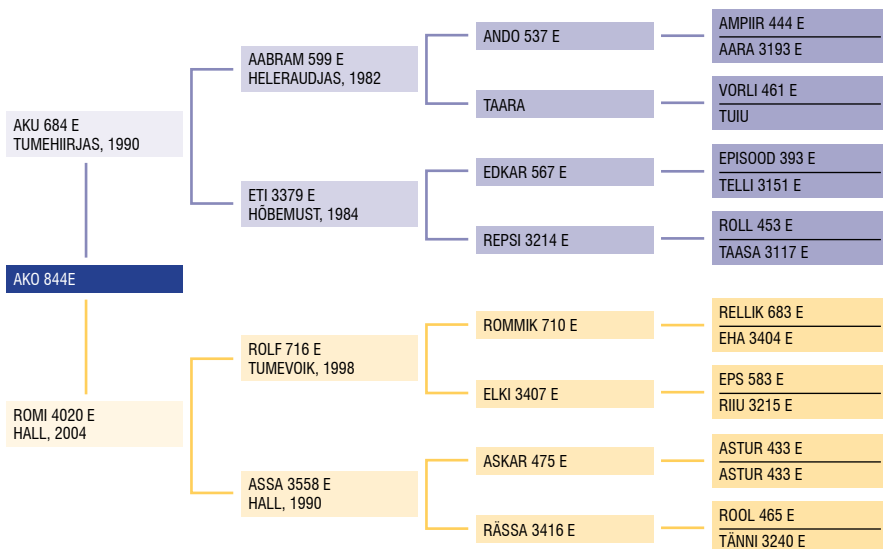

Aborigeensed liinid **Ahti 228E liin**

Sünd: 23.04.2008 Värvus: raudjas **Mõõdud:** 144–175–19 (2010)

Kasvataja: Mariann Kokla, Hiiumaa **Omanik:** Mariann Kokla, Hiiumaa

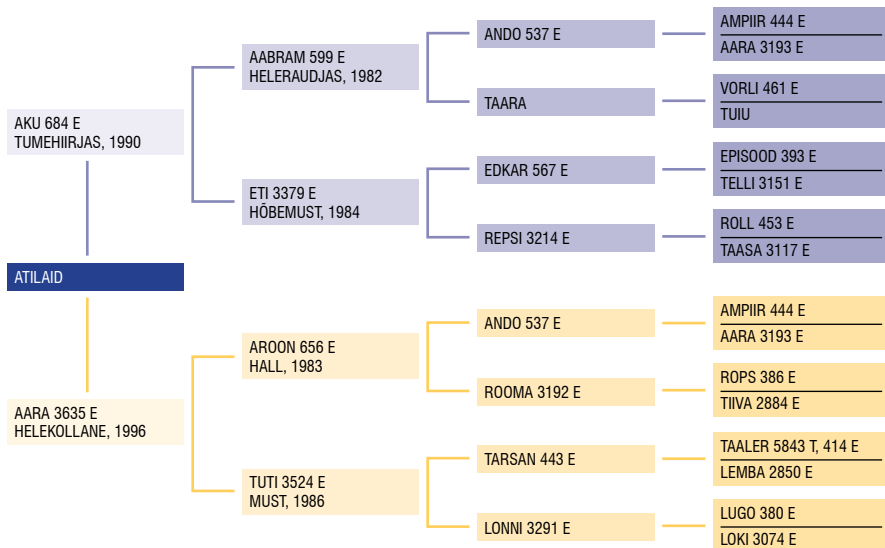
Info: Mariann Kokla, tel 5649 1568

Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin

Sünd: 23.04.2008 **Värvus:** must **Möödud:** 138–167–18,5 (2010)
Kasvataja: Valdu Laid, Hiiumaa **Omanik:** Ivi Särg, Raplamaa
Info: Ivi Särg, tel 5348 1622

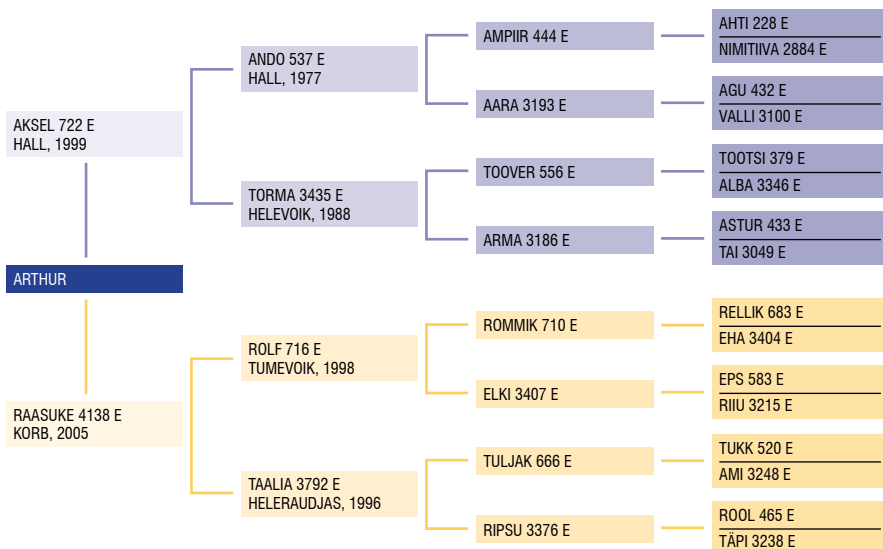
Aborigeensed liinid **Ahti 228E** liin

Arthur

Sünd: 07.05.2009 **Värvus:** hall Mõõdud: 145–169–19 (2011)

Kasvataja: Loore Avik, Saaremaa **Omanik:** Loore Avik, Saaremaa

Info: Loore Avik, tel 511 2432

Aborigeensed liinid **Taube 60E** liin

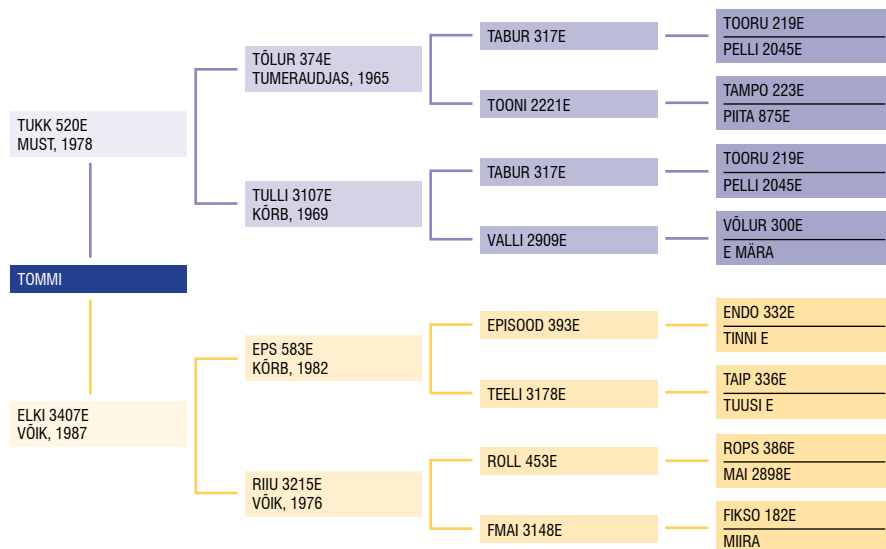

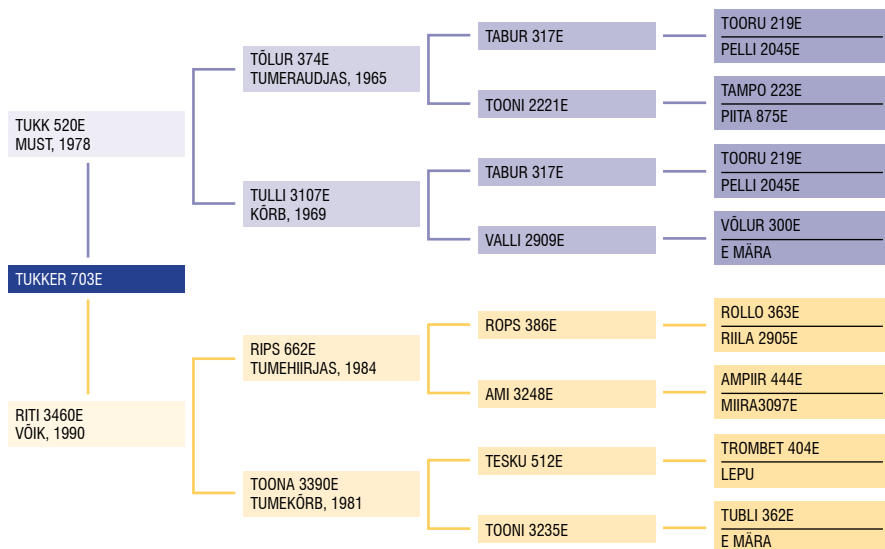
Tommi 698E

Sünd: 23.05.1993 **Värvus:** kollane **Mõõtmed:** 143–168–18 (23.02.1996)

Kasvataja: Juhan Kuusk, Saaremaa **Omanik:** EHS

Info: Krista Sepp, tel 5340 7095

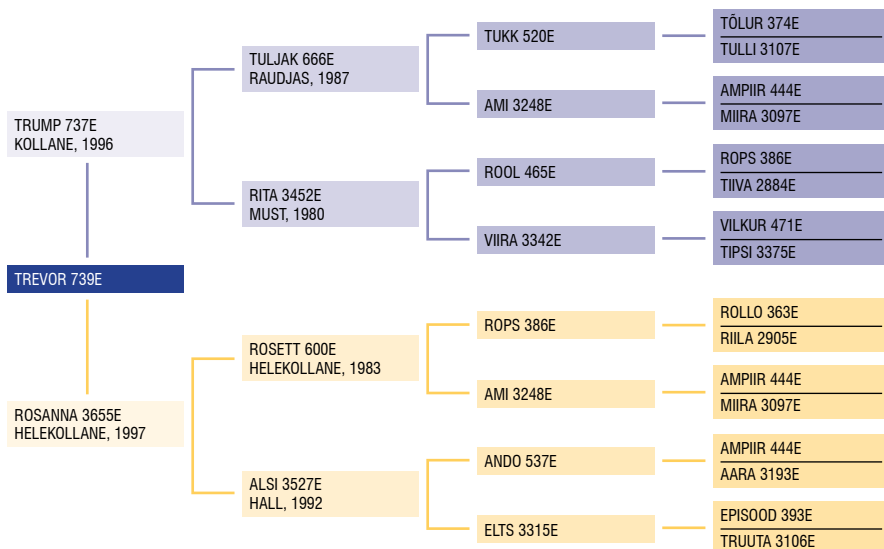

Aborigeensed liinid **Taube 60E liin****Sünd:** 12.04.1993 **Värvus:** must **Mõõtmed:** 140–158–18,0 (2a 4k)**Kasvataja:** Jaan–Aleksander Rooda, Saaremaa **Omanik:** EHS**Info:** Krista Sepp, tel 5340 7095

Aborigeensed liinid **Taube 60E** liin

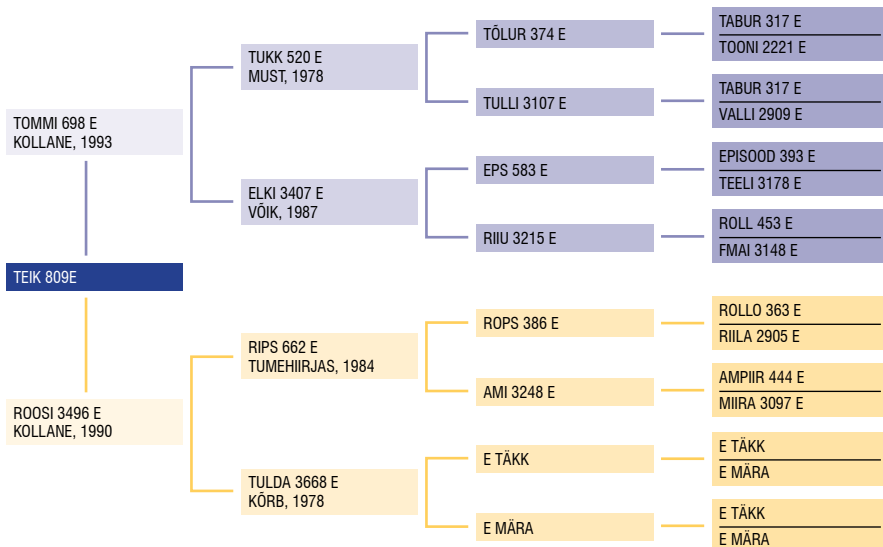

Sünd: 05.04.2000 **Värvus:** kollane **Mõõtmed:** 141–164–19 (3a 4k)
Kasvataja: Silva Siil, Läänemaa **Omanik:** Linda Leemets, Viljandimaa
Info: Linda Leemets, tel 5660 8568

Aborigeensed liinid **Taube 60E liin**

Sünd: 28.05.2006 **Värvus:** raudjas **Möödud:** 144–174–19 (2008)
Kasvataja: Angela Noor, Harjumaa **Omanik:** Angela Noor, Harjumaa
Info: Angela Noor, tel 5194 3208

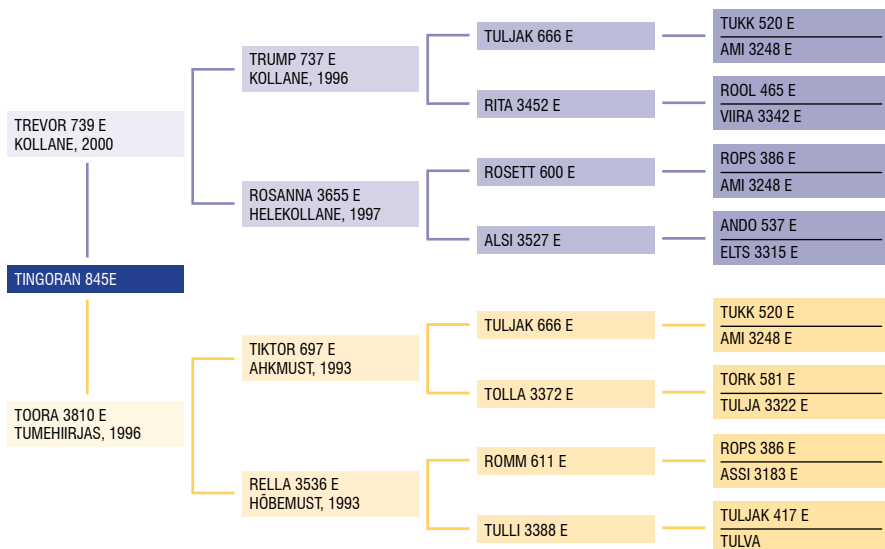
Aborigeensed liinid **Taube 60E liin**

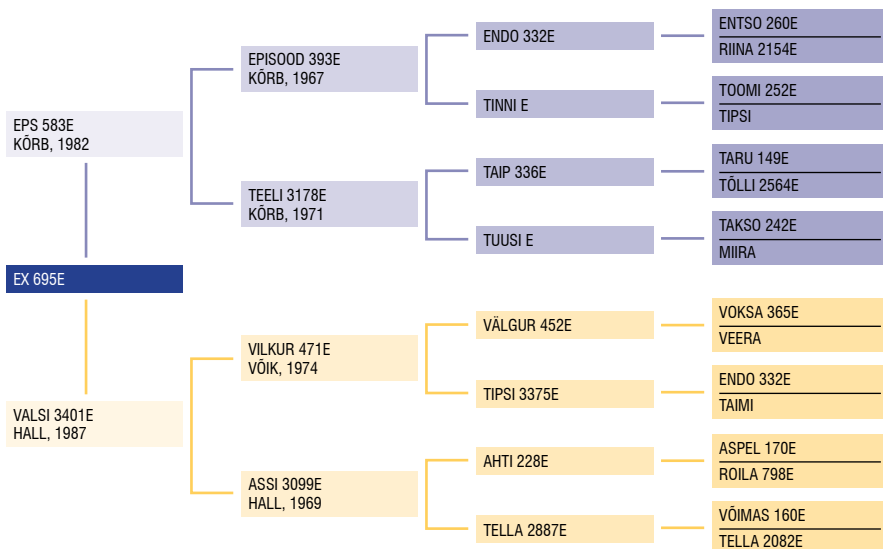

Sünd: 01.05.2008 **Värvus:** hõbekõrb **Möödud:** 139–174–19 (2010)

Kasvataja: Linda Leemets, Viljandimaa **Omanik:** Linda Leemets, Viljandimaa

Info: Linda Leemets, tel 5660 8568

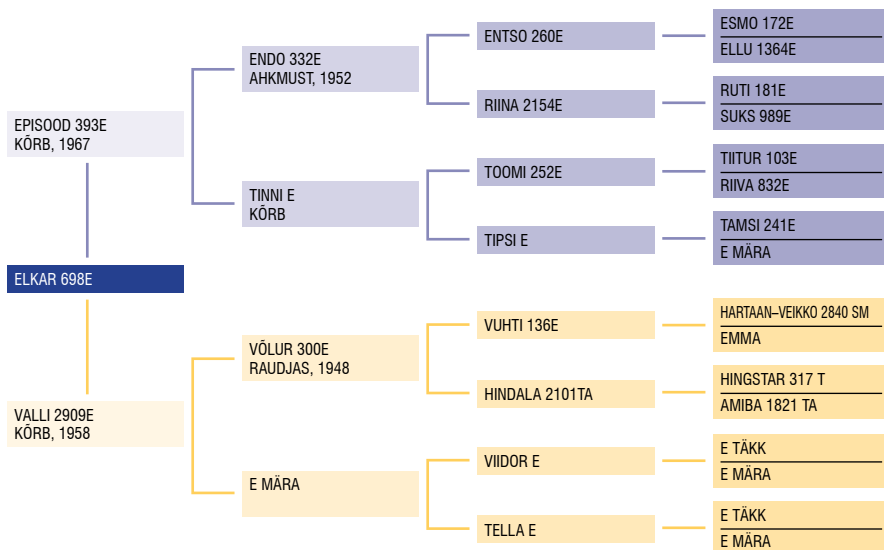
Aborigeensed liinid **Eni 8E liin****Ex 695E****Sünd:** 02.06.1992 **Värvus:** hall **Mõõtmed:** 146–173–19,0 (3a 9k)**Kasvataja:** Jüri Ilves, Järvamaa **Omanik:** Jüri Ilves, Järvamaa**Info:** Jüri Ilves, tel 5621 1093

Aborigeensed liinid **Eni 8E liin**

Sünd: 09.05.1982 **Värvus:** kõrb **Mõõtmed:** 146–177–19,0 (22.06.1990)

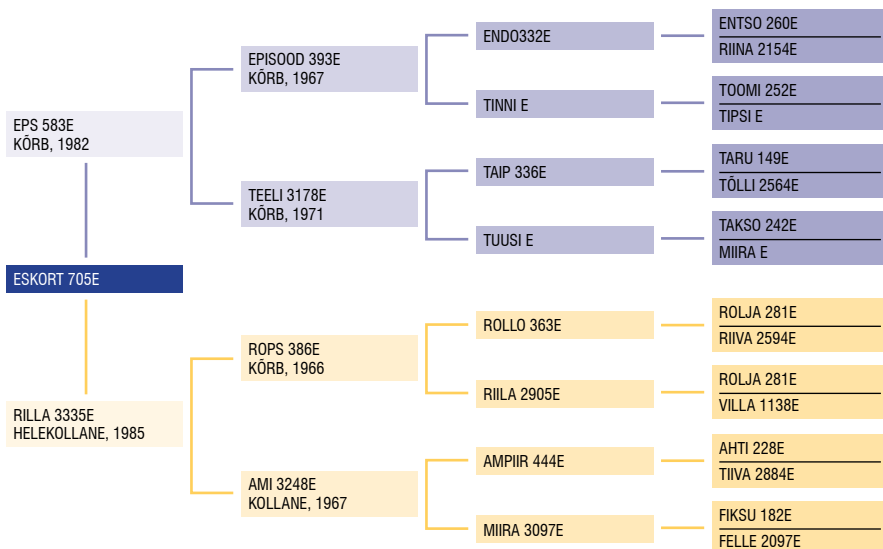
Kasvataja: Orissaare kolh, Saaremaa **Omanik:** EHS

Info: Krista Sepp, tel 5340 7095

Aborigeensed liinid **Eni 8E** liin**Eskort 705E**

Sünd: 07.03.1993 **Värvus:** kõrb **Möötmed:** 145–167–19,0 (3a 7k)
Kasvataja: Tori HK, Pärnumaa **Omanik:** Üllar Neemrand, Läänemaa
Info: Üllar Neemrand, tel 511 5844

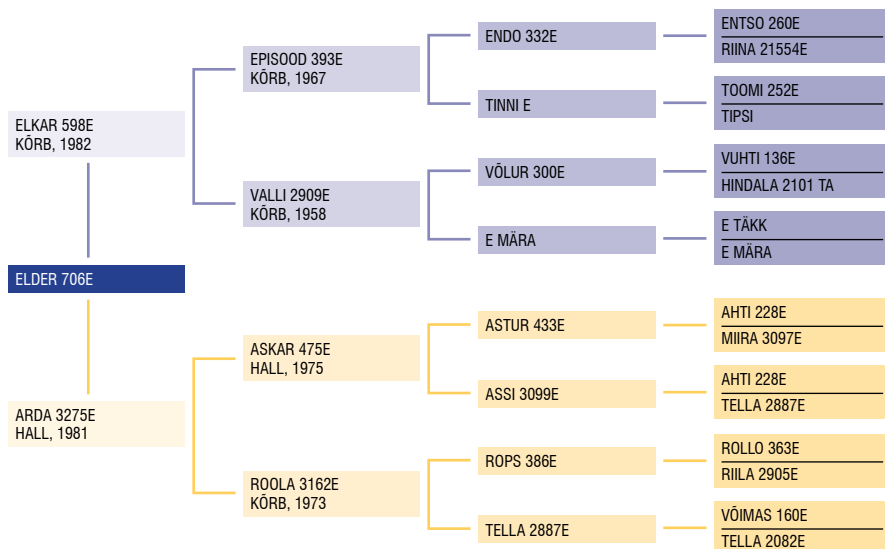
Aborigeensed liinid **Eni 8E** liin

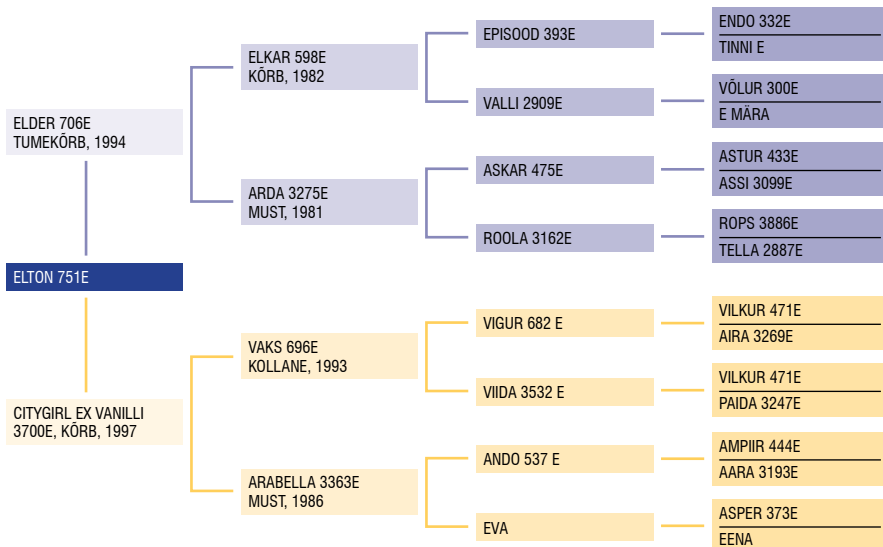

Sünd: 17.05.1994 **Värvus:** tumekõrb **Mõõtmed:** 140–158–18,5 (2a 3k)

Kasvataja: Pihlta HK, Saaremaa **Omanik:** EHS

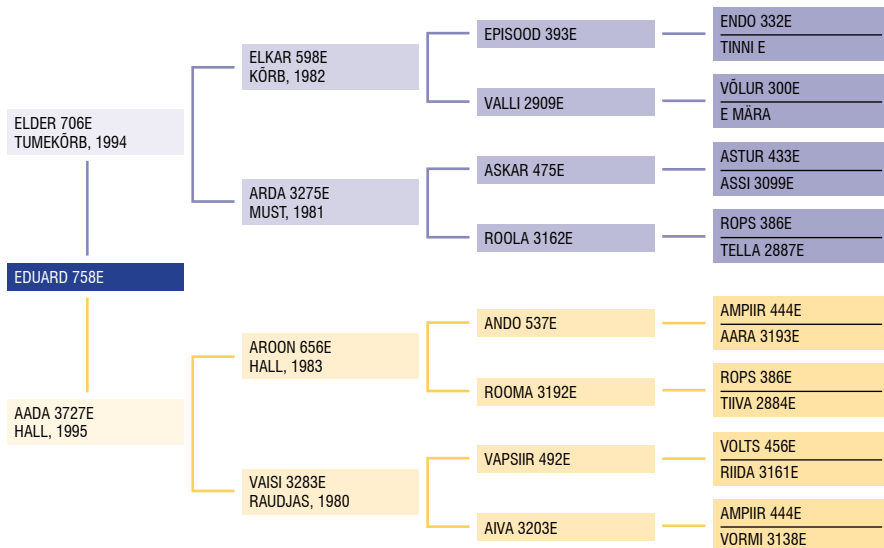
Info: Krista Sepp, tel 5340 7095

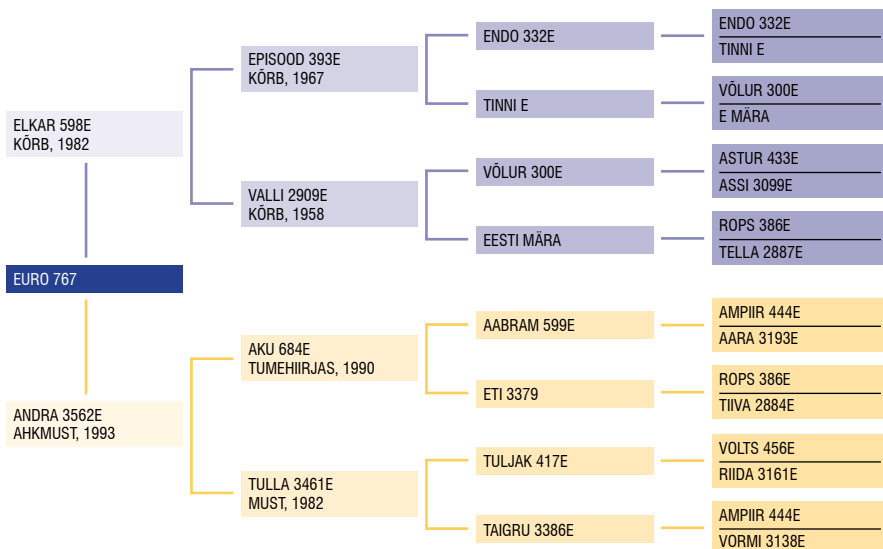

Aborigeensed liinid **Eni 8E liin****Elton 751E****Sünd:** 05.05.2001 **Värvus:** kõrb **Mõõtmed:** 146–180–19 (3a 6k)**Kasvataja:** Ester Marjapuu, Pärnumaa **Omanik:** EHS**Info:** Krista Sepp, tel 5340 7095

Aborigeensed liinid **Eni 8E liin****Eduard 758E**

Sünd: 27.04.2002 **Värvus:** tumekõrb **Mõõtmed:** 144,5–174–20 (21.08.2004)
Kasvataja: Ristitee talu, Hiiumaa **Omanik:** Jaanus Vahtra & Kelli Lomper, Tartumaa
Info: Liilia Tali, tel 510 0490

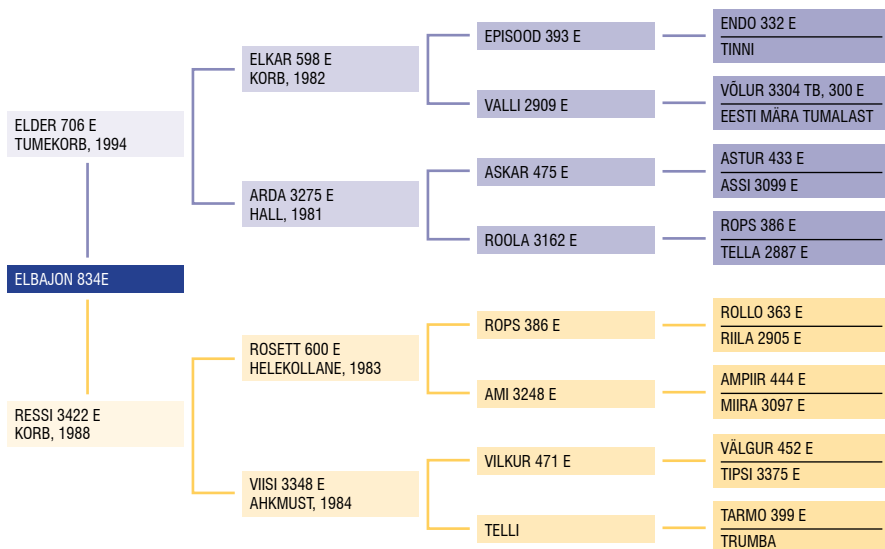
Aborigeensed liinid **Eni 8E liin****Euro 767E****Sünd:** 28.03.2002 **Värvus:** kõrb **Möötm:** 149–173–19,0 (4a 3k)**Kasvataja:** Taimi Usin, Pärnu mk **Omanik:** Taimi Usin, Pärnu mk**Info:** Taimi Usin, tel 513 3844

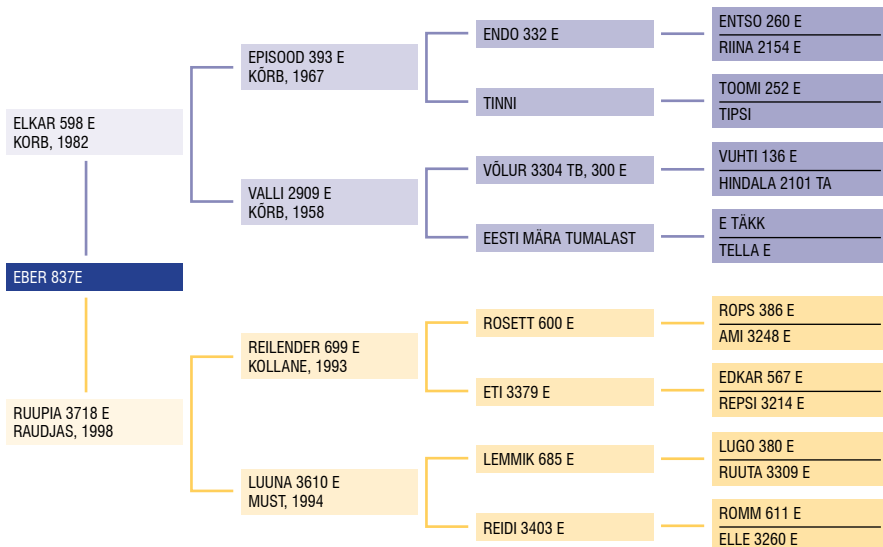
Aborigeensed liinid **Eni 8E liin**

Elbajon 834E

Sünd: 28.03.2005 **Värvus:** tumekõrb **Mõõdud:** 143–174–19 (2009)
Kasvataja: Heino Kallas, Saaremaa **Omanik:** Heino Kallas, Saaremaa
Info: Heino Kallas, 514 5586

Aborigeensed liinid **Eni 8E** liin**Eber 837E****Sünd:** 06.05.2007 **Värvus:** kõrb **Möödud:** 139–166–18,5**Kasvataja:** Lembit Künnapas, Pärnumaa **Omanik:** EHS**Info:** Krista Sepp, tel 5340 7095

Aborigeensed liinid **Raspel 70E liin**

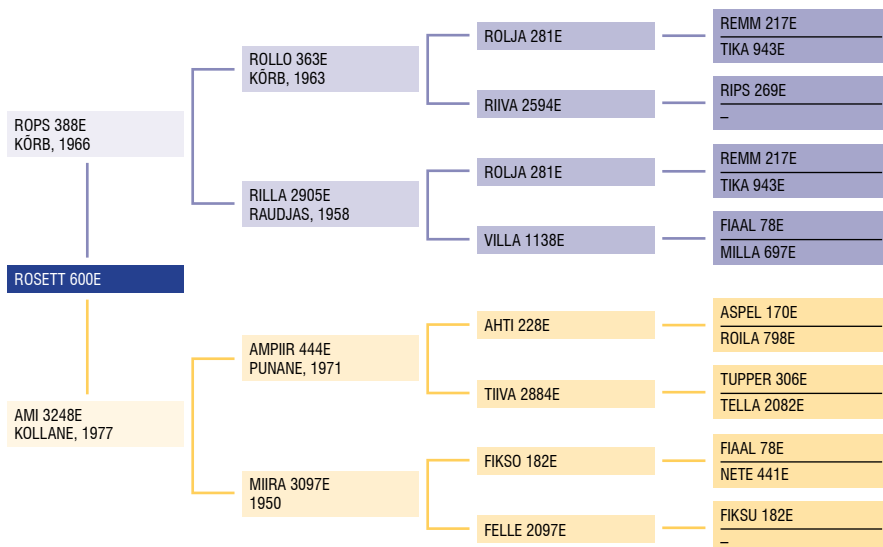
Rosett 600E

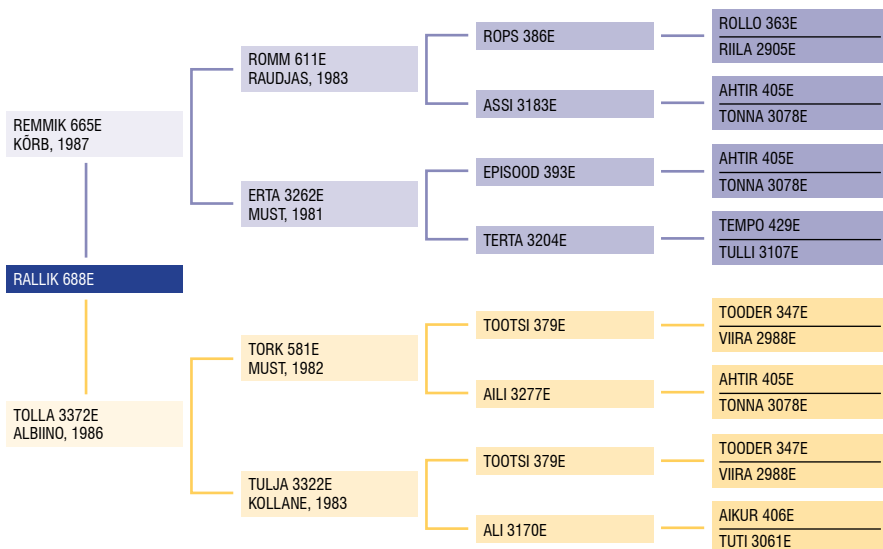

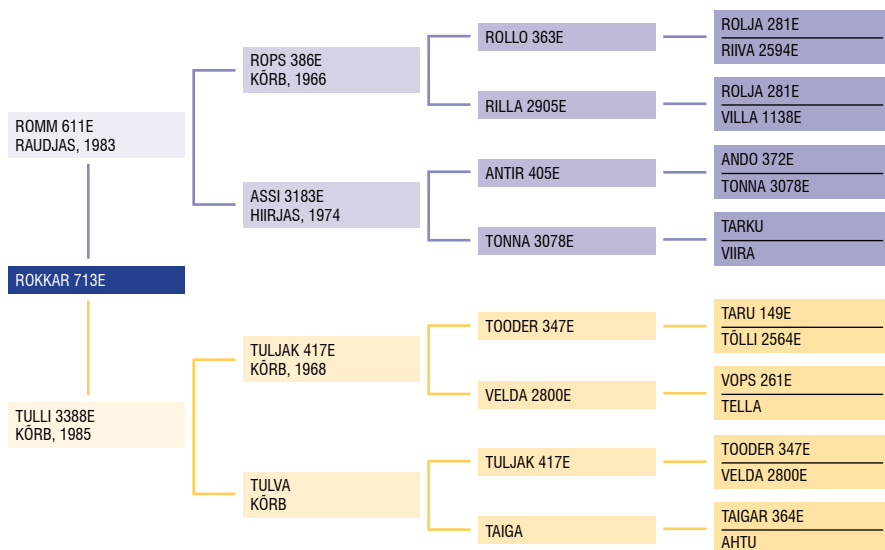
Sünd: 17.10.1983 **Värvus:** kollane **Mõõtmed:** 148–178–19,0 (5a 6k)

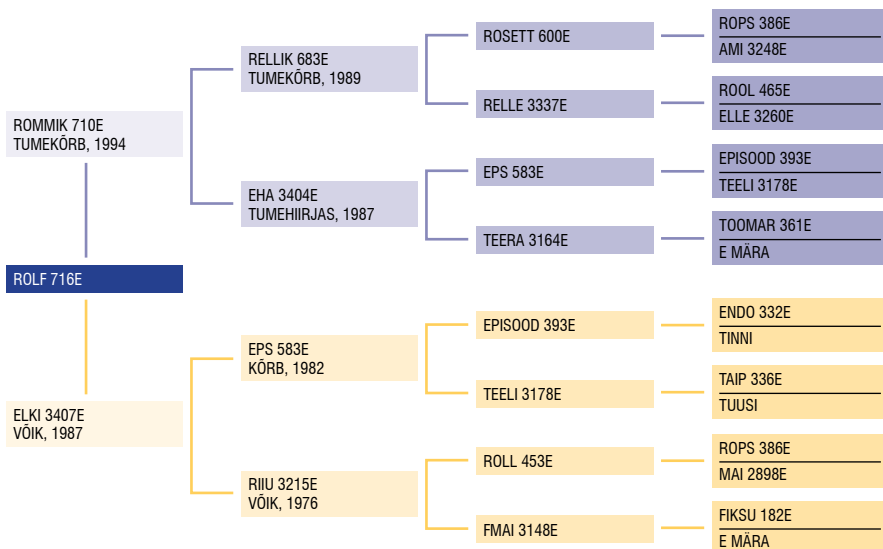
Kasvataja: Tori Näidissovhoos, Pärnumaa **Omanik:** EHS

Info: Krista Sepp, tel 5340 7095

Aborigeensed liinid **Raspe! 70E liin****Rallik 688E****Sünd:** 07.04.1991 **Värvus:** tumevõik **Mõõtmed:** 145–166–18,5 (2a 4k)**Kasvataja:** Linda Tarvis, Saaremaa **Omanik:** EHS**Info:** Krista Sepp, tel 5340 7095

Aborigeensed liinid **Raspel 70E liin****Rokkar 713E****Sünd:** 31.05.1995 **Värvus:** tumeraudjas **Mõõtmed:** 144–161–18,0 (2a 2k)**Kasvataja:** Sonja Torn, Saaremaa **Omanik:** Tuula Makkonen, Saaremaa**Info:** Tuula Makkonen, tel 511 3395

Aborigeensed liinid **Raspel 70E liin****Rolf 716E****Sünd:** 05.05.1998 **Värvus:** tumevõik **Mõõtmed:** 150,5–180–20 (24.04.2003)**Kasvataja:** Juhan Kuusk, Saaremaa **Omanik:** Jaan–Aleksander Rooda, Saaremaa**Info:** Jaan–Aleksander Rooda, tel 501 4995

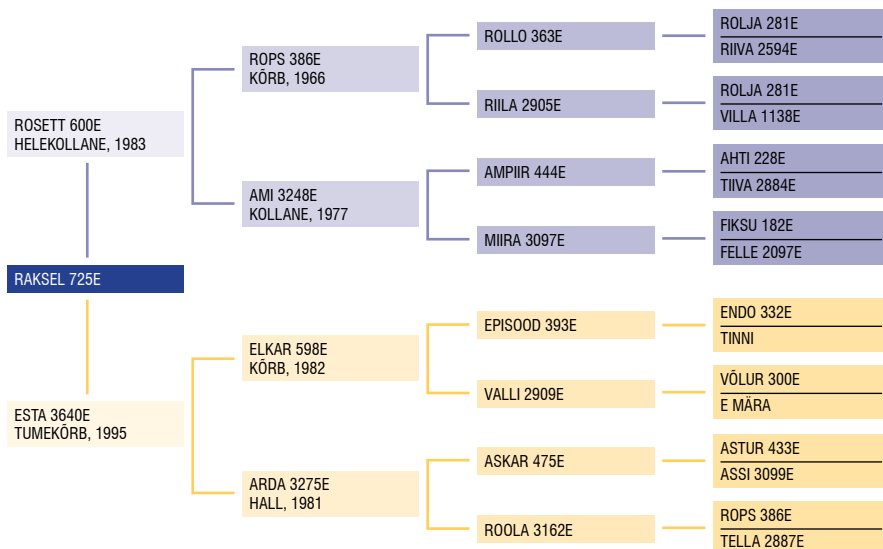
Aborigeensed liinid **Raspel 70E liin**

Sünd: 06.06.1999 **Värvus:** kõrb **Mõõtmed:** 142–169–20,0 (2a 2k)

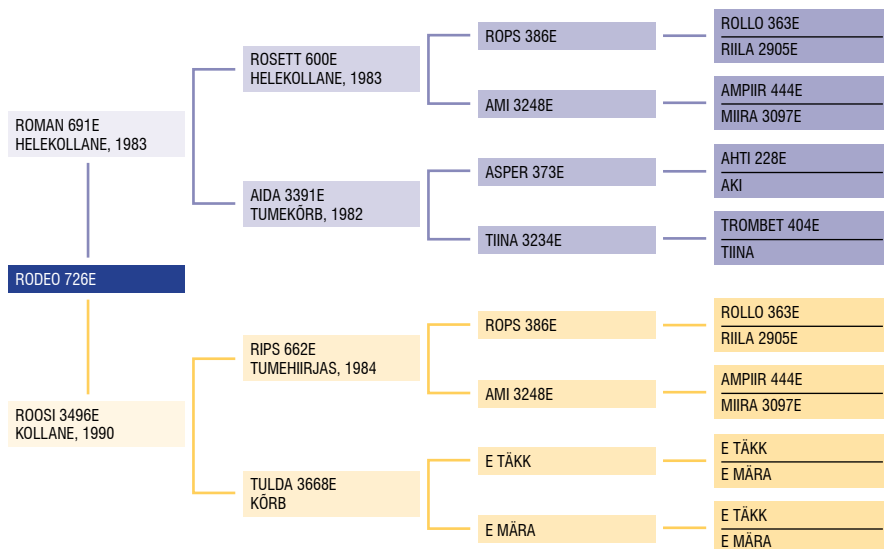
Kasvataja: Pihla HK, Saaremaa **Omanik:** EHS

Info: Krista Sepp, tel 5340 7095

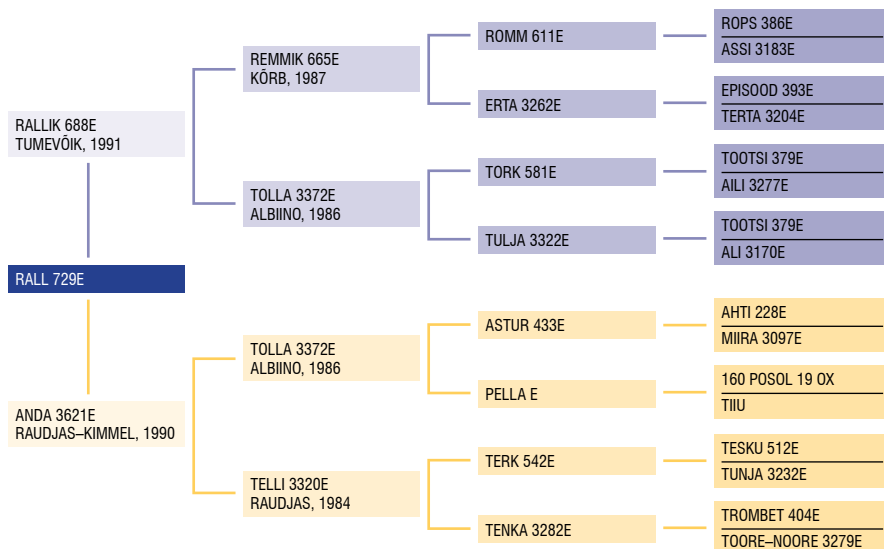
Aborigeensed liinid **Raspel 70E liin****Rodeo 726E**

Sünd: 25.04.1999 **Värvus:** raudjas **Mõõtmed:** 147–186–19,5 (2a 4k)
Kasvataja: Peep Pärissoo, Harjumaa **Omanik:** Angela Noor, Harjumaa
Info: Angela Noor, tel 5194 3208

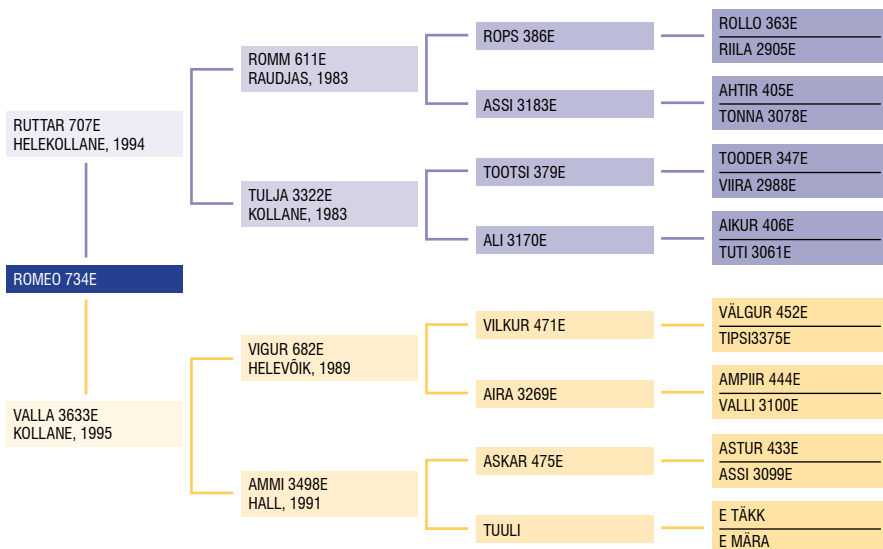
Aborigeensed liinid **Raspel 70E** liin

Sünd: 03.07.1998 **Värvus:** raudjas **Mõõtmed:** 142–186–19,0 (3a)
Kasvataja: Kristel Kääramees, Hiiumaa **Omanik:** OÜ Alfaekspert, Vormsi
Info: Lea Hänni, tel 5622 3039

Aborigeensed liinid **Raspe! 70E liin****Romeo 734E**

Sünd: 09.03.2000 **Värvus:** kollane **Mõõtmed:** 142–174–19,5 (2a 3k)
Kasvataja: Kristjan Sinikas, Raplamaa **Omanik:** Veljo Sinikas, Raplamaa
Info: Veljo Sinikas, tel 511 1438

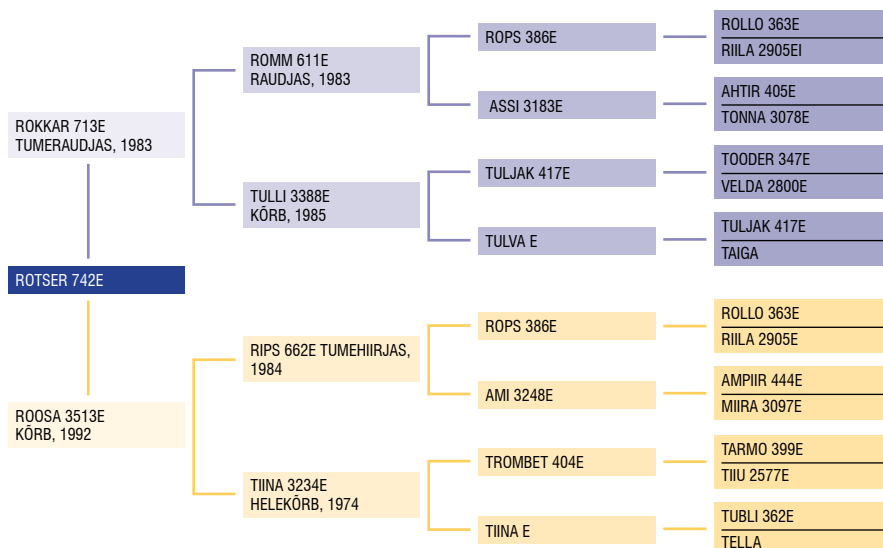

Aborigeensed liinid **Raspel 70E** liin**Rotser 742E**

Sünd: 20.05.2000 **Värvus:** hõbekõrb **Mõõtmed:** 145–163–18,5 (16.08.2002)

Kasvataja: Sonja–Hilli Torn, Saaremaa **Omanik:** Sonja–Hilli Torn, Saaremaa

Info: Sonja–Hilli Torn, tel 5344 0663

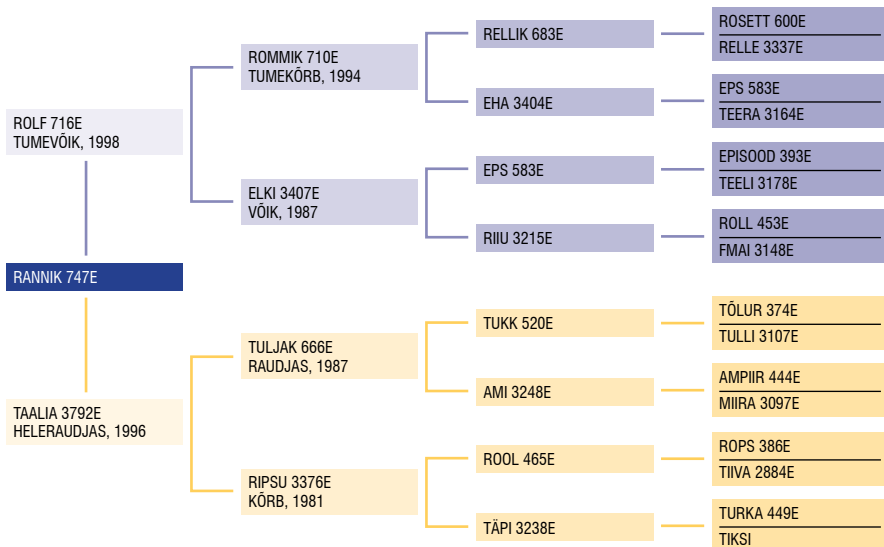

Aborigeensed liinid **Raspel 70E liin**

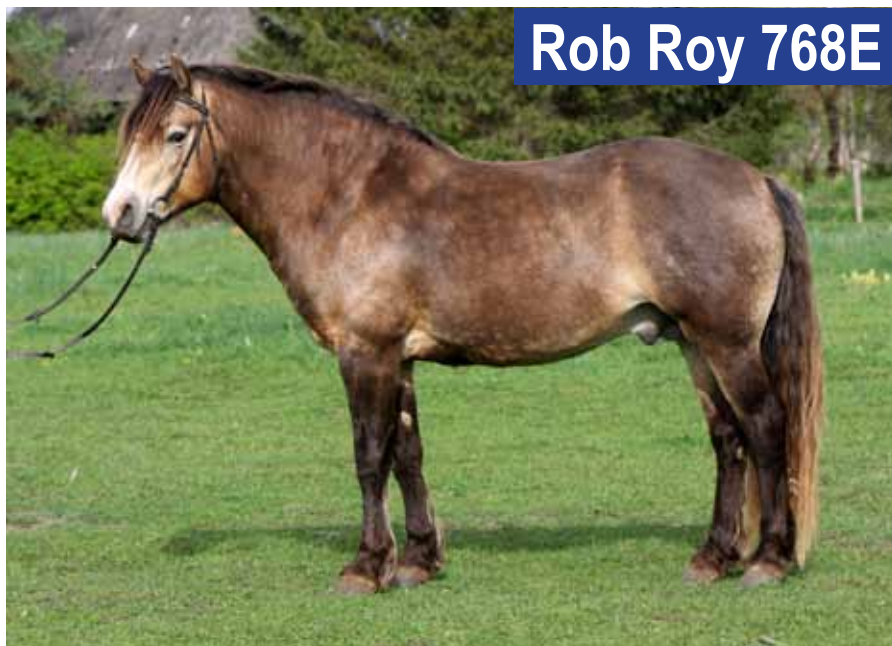
Sünd: 04.05.2002 **Värvus:** vöik **Mõõtmed:** 144–169–18 (21.08.2004)

Kasvataja: Loore Avik, Saaremaa **Omanik:** EHS

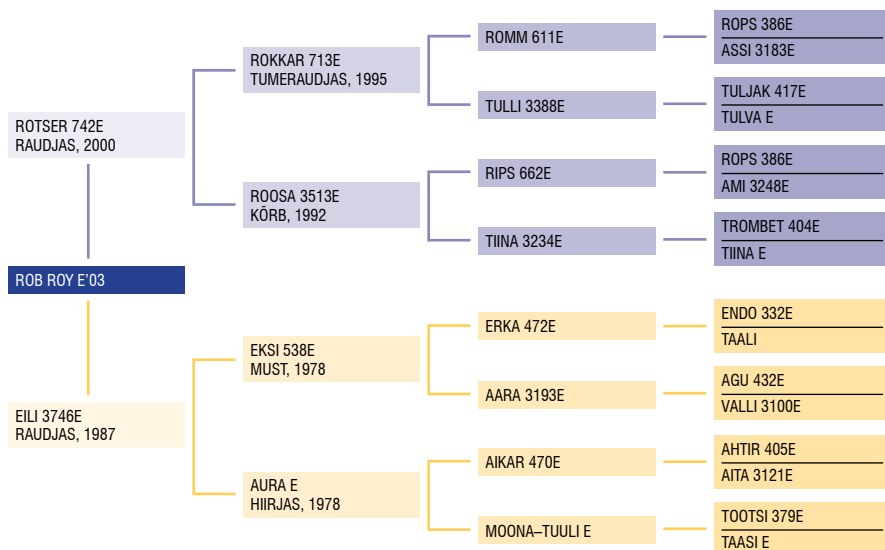
Info: Krista Sepp, tel 5340 7095

Aborigeensed liinid **Raspeel 70E liin**

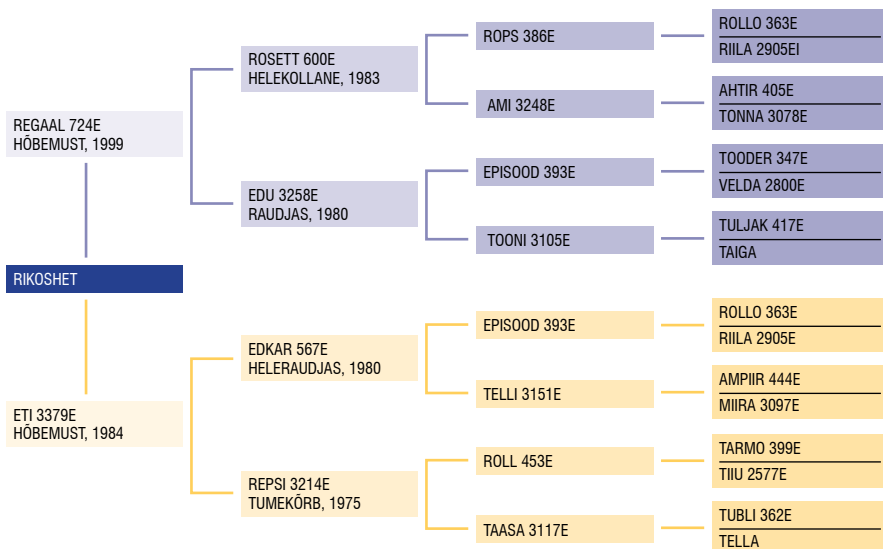

Sünd: 03.03.2003 **Värvus:** hõbevõik **Mõõtmed:** 145–180–18,5 (13.08.2005)
Kasvataja: Linda Kupits, Saaremaa **Omanik:** Rasmus Jänes, Lääne-Virumaa
Info: Rasmus Jänes, tel 515 9683

Aborigeensed liinid **Raspeel 70E liin****Rikoshet 783E**

Sünd: 27.05.2003 **Värvus:** hõbemust **Mõõtmed:** 137–167–19,0 (3a 3k)
Kasvataja: Martin Kivisoo, Muhumaa **Omanik:** Tihuse Turismitalu, Muhumaa
Info: Martin Kivisoo, tel 514 8667

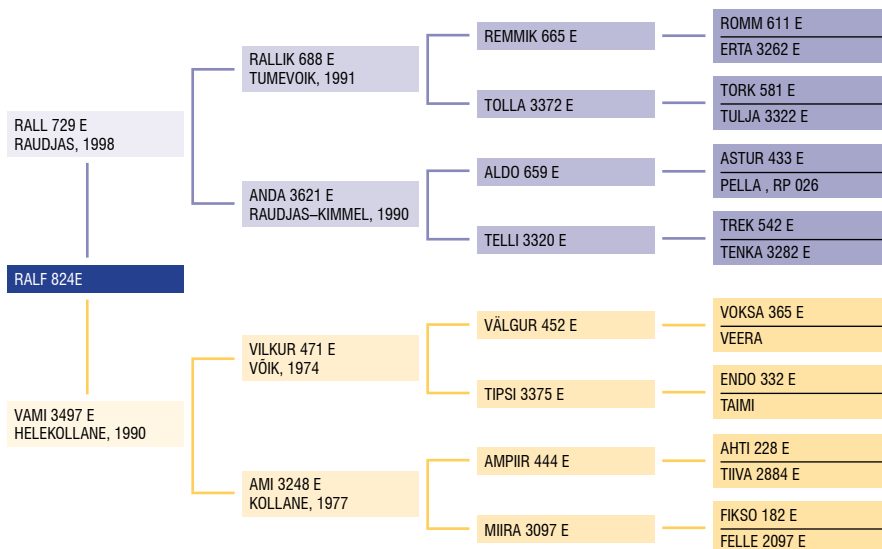

Aborigeensed liinid **Raspeel 70E liin****Ralf 824E**

Sünd: 23.04.2006 **Värvus:** helekollane **Mõõdud:** 144–166–18,5 (2009)

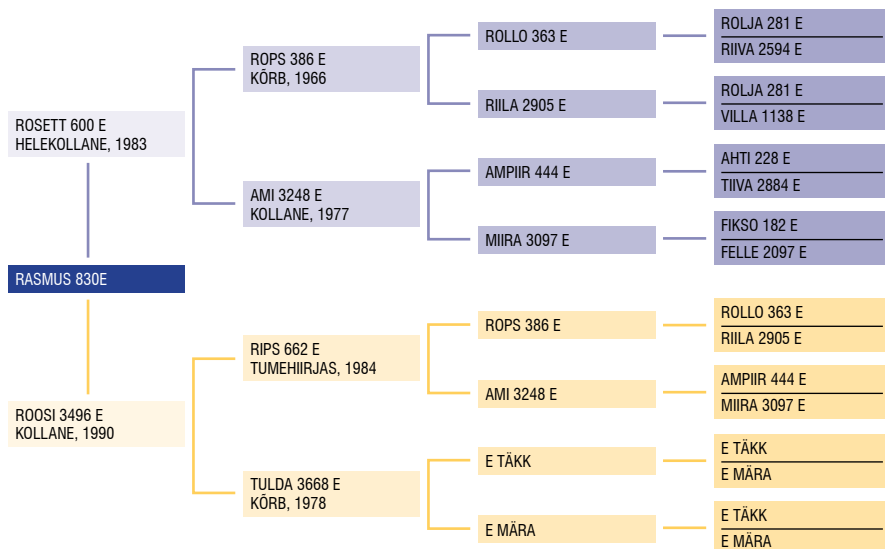
Kasvataja: Probil OÜ, Valgamaa **Omanik:** Probil OÜ, Valgamaa

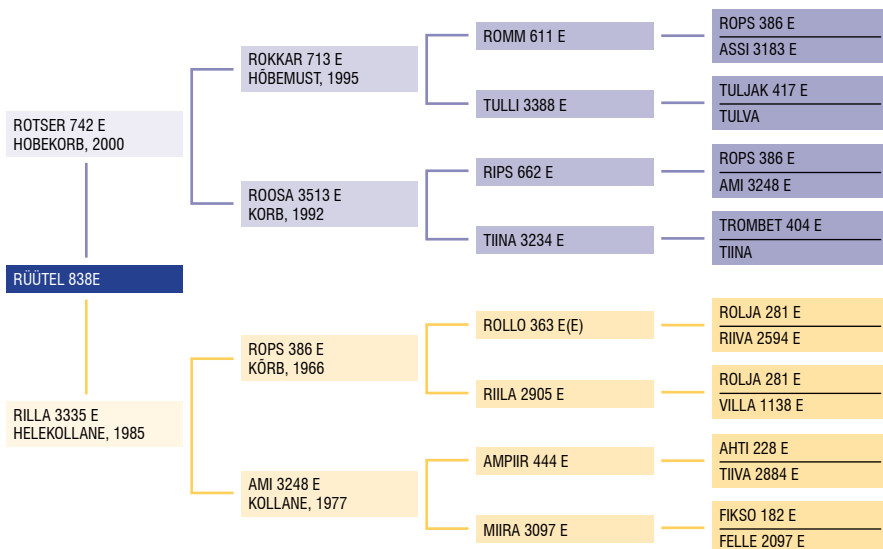
Info: Tiit Toots, tel 501 0751

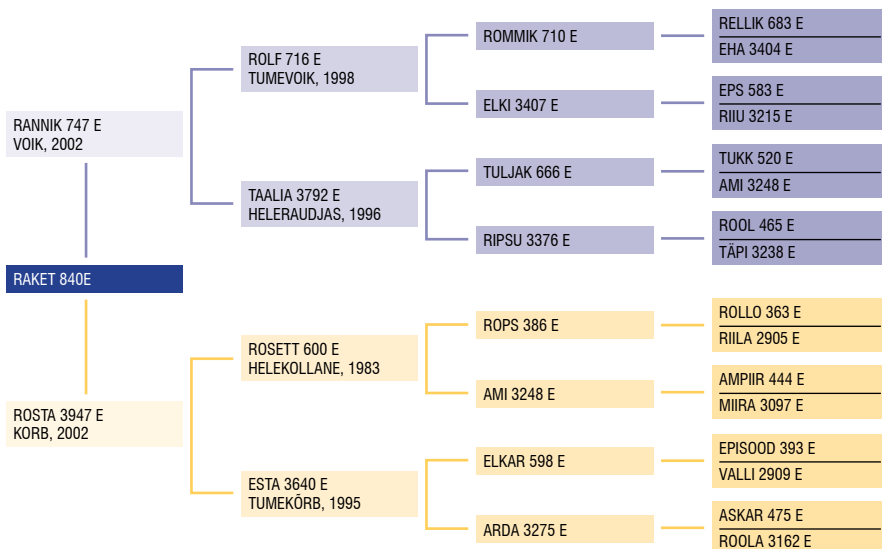

Aborigeensed liinid **Raspeel 70E liin**

Sünd: 27.07.2007 **Värvus:** kollane **Möödud:** 142–168–19m (2010)
Kasvataja: Angela Noor, Harjumaa **Omanik:** Arina Koppel, Ida–Virumaa
Info: Arina Koppel, tel 5556 1744

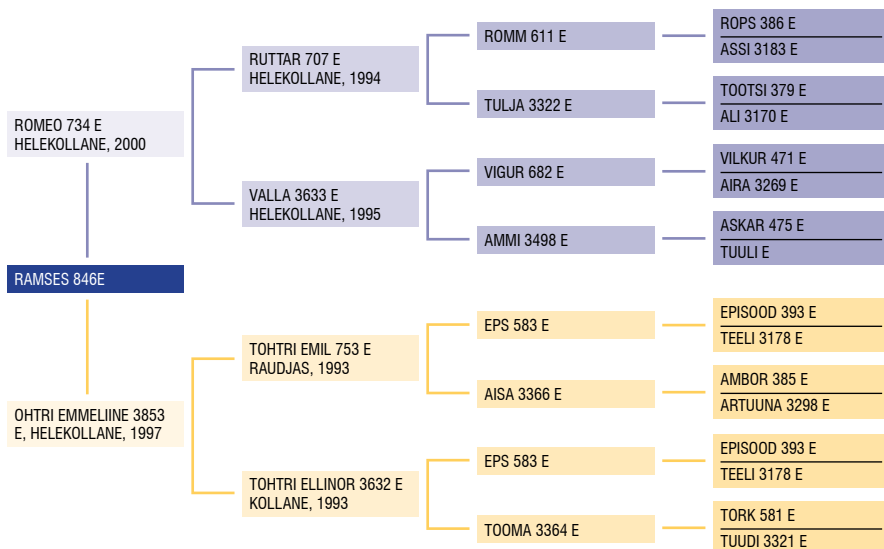
Aborigeensed liinid **Raspel 70E** liin**Rüütel 838E****Sünd:** 06.07.2006 **Värvus:** hõbemust **Möödud:** 147–178–19,5 (2011)**Kasvataja:** Eva Oberschneider, Läänemaa **Omanik:** Kaie Peterson, Jõgevamaa**Info:** Kaie Peterson, tel 5621 5203

Aborigeensed liinid **Raspel 70E** liin**Raket 840E****Sünd:** 09.05.2008 **Värvus:** helevõik **Möödud:** 143–176–19 (2011)**Kasvataja:** Pihltla HK, Saaremaa **Omanik:** Tika Talu, Saaremaa**Info:** Kalvar Ige, tel 504 4169

Aborigeensed liinid **Raspel 70E** liin

Sünd: 08.07.2006 **Värvus:** raudjas **Möödud:** 142–180–21 (2011)
Kasvataja: OÜ Paesalu, Pärnumaa **Omanik:** OÜ Paesalu, Pärnumaa
Info: Aivar Merila, tel 502 0947

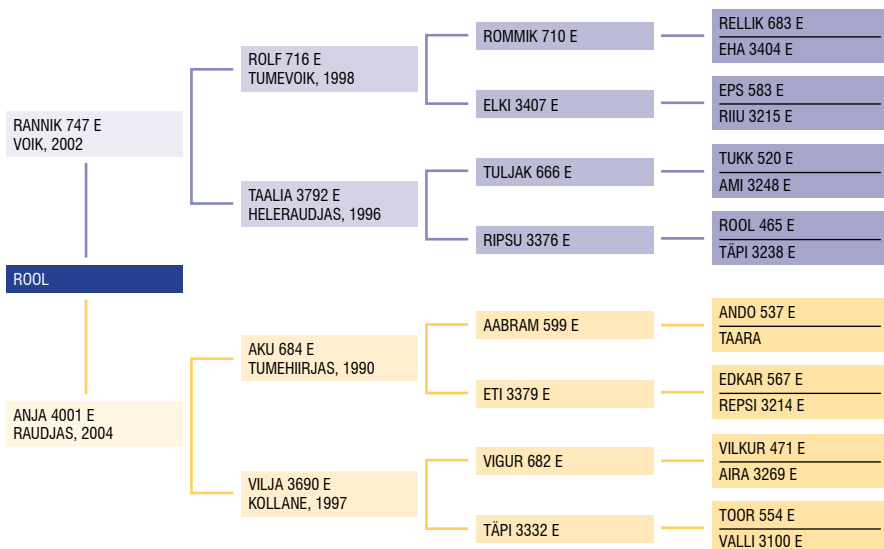

Aborigeensed liinid **Raspel 70E** liin**Rool**

Sünd: 13.05.2009 **Värvus:** kollane **Möödud:** 146–170–19

Kasvataja: OÜ RK Marjamaa, Saaremaa **Omanik:** Helin Rømmel, Saaremaa

Info: Helin Rømmel, tel 5568 0468

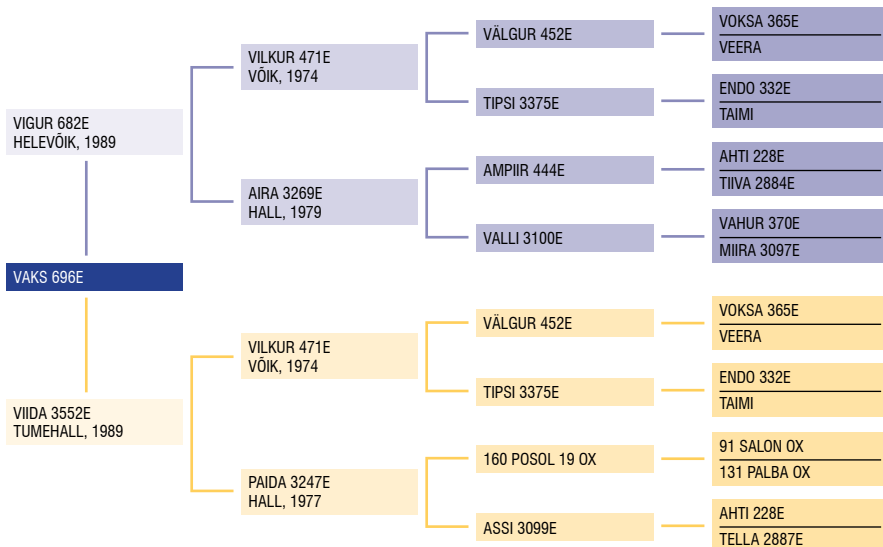

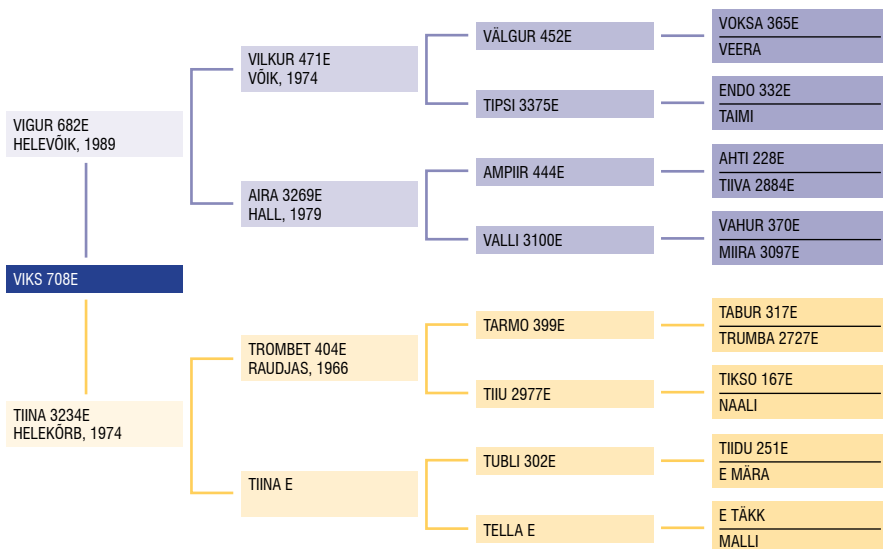
Soome liinid **Vuhti 136E** liin**Vaks 696E**

Sünd: 28.05.1996 **Värvus:** kollane **Mõõtmed:** 146–164–19 (2a 3k)

Kasvataja: Enn Ehasu, Tartumaa **Omanik:** Tihuse Turismitalu, Muhumaa

Info: Martin Kivisoo, tel 514 8667

Soome liinid **Vuhti 136E** liin**Sünd:** 24.07.1995 **Värvus:** kõrb **Mõõtmed:** 138–163–18 (13.08.2000)**Kasvataja:** Jaan–Aleksander Rooda, Saaremaa **Omanik:** EHS**Info:** Krista Sepp, tel 5340 7095

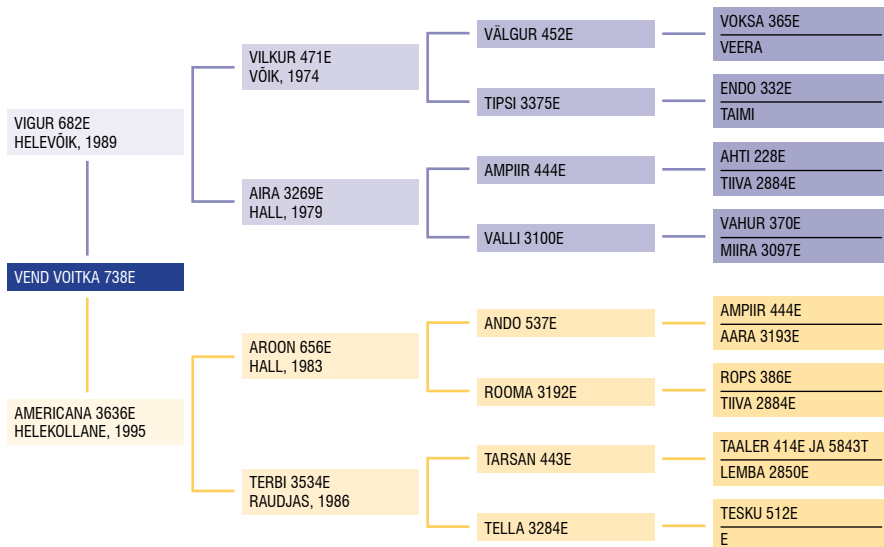
Soome liinid **Vuhti 136E** liin

Vend Voitka 738E

Sünd: 08.03.2001 **Värvus:** kollane **Mõõtmed:** 140–170–19,5 (2a 6k)

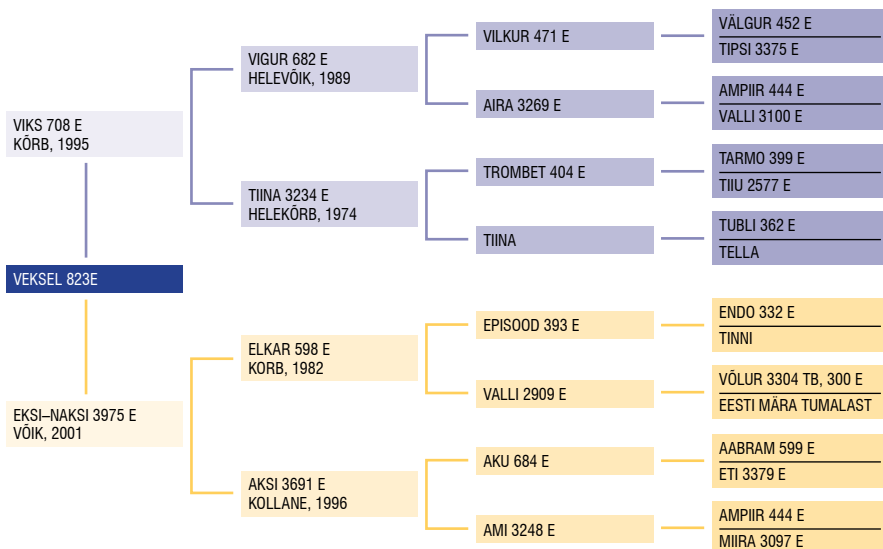
Kasvataja: Koit Tikk, Hiiumaa **Omanik:** Ülo Kiiver, Raplamaa

Info: Ülo Kiiver, tel 526 7064

Soome liinid **Vuhti 136E** liin**Veksel 823E**

Sünd: 08.04.2007 **Värvus:** võik **Möödud:** 140–170–19 (2009)
Kasvataja: Tori HK, Pärnumaa **Omanik:** Arvo Sarrapik, Läänemaa
Info: Arvo Sarrapik, tel 5671 4273

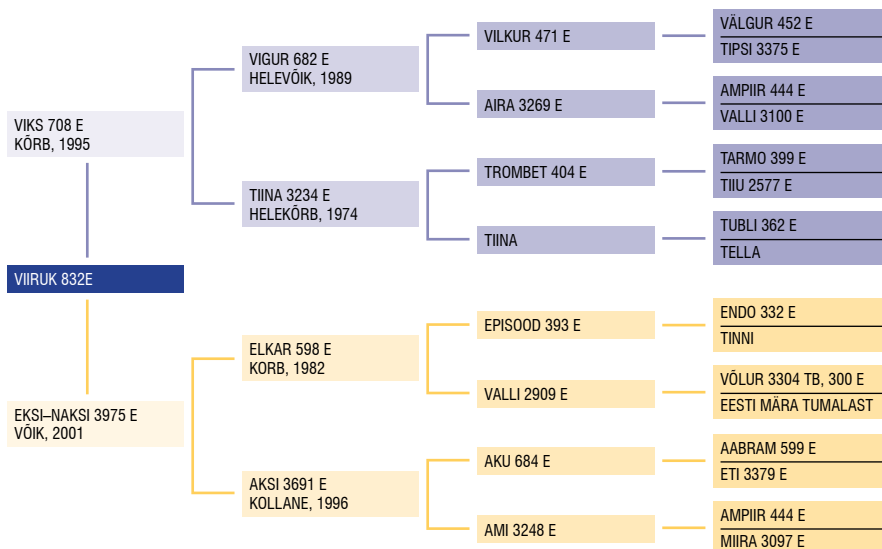
Soome liinid **Vuhti 136E** liin

Sünd: 01.08.2007 **Värvus:** kollane **Möödud:** 145–172–19 (2009)

Kasvtaja: Tihuse Turismitalu, Muhumaa **Omanik:** Heino Kallas, Saaremaa

Info: Heino Kallas, tel 514 8667

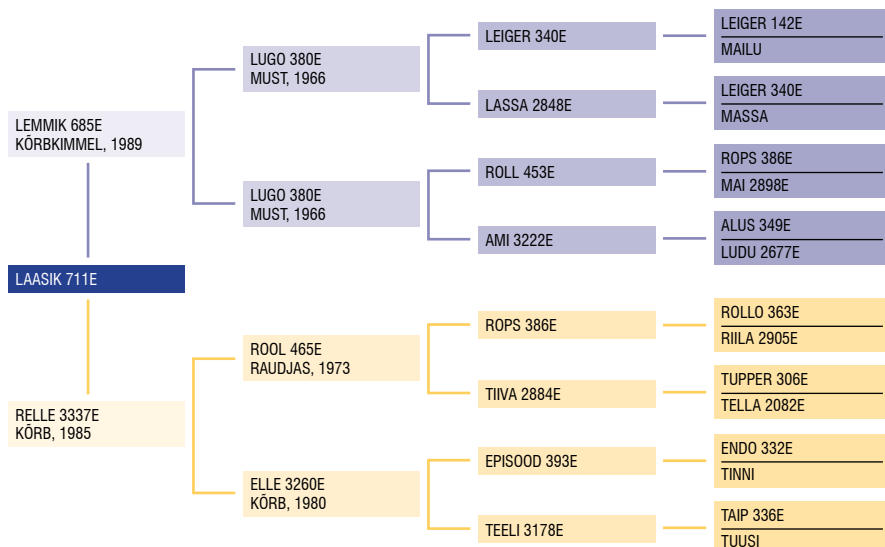
Soome liinid Lari 23E liin

Sünd: 11.06.1995 **Värvus:** heleraudjas **Mõõtmed:** 147–182–19,0 (3a 2k)

Kasvataja: POÜ Rauni, Saaremaa **Omanik:** Aile Vellamäe, Saaremaa

Info: Aile Vellamäe, tel 5698 2138

Soome liinid **Lari 23E liin**

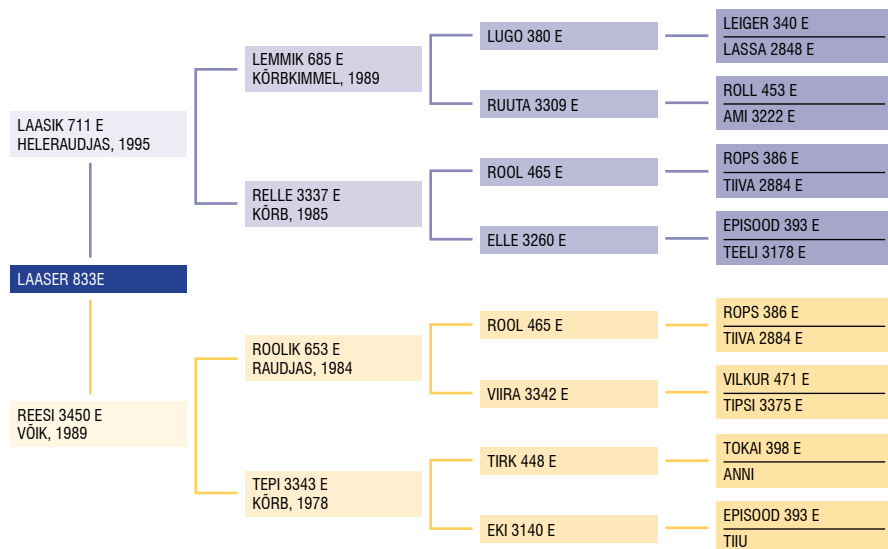

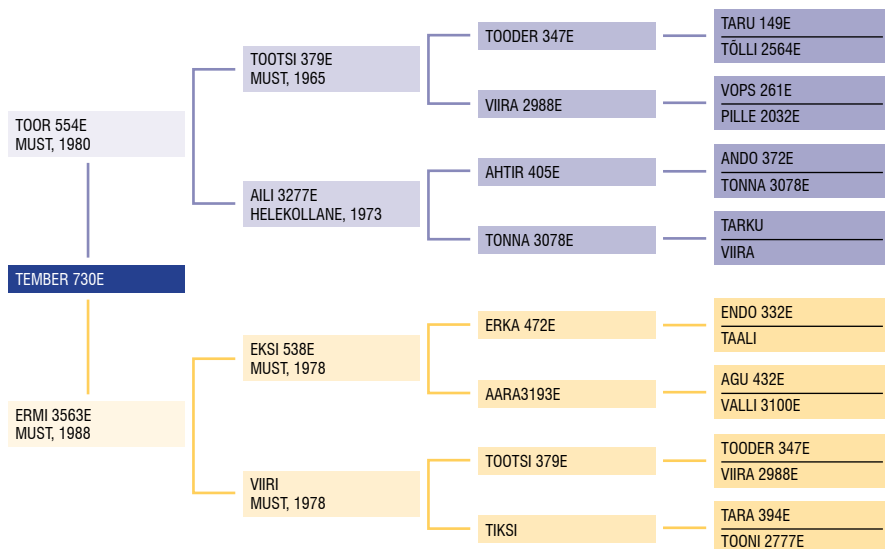
Laaser 833E

Sünd: 21.06.2006 **Värvus:** ahkmust **Möödud:** 150–179–19,5 (2009)

Kasvataja: Eeva Kähönen, Soome **Omanik:** EHS

Info: Krista Sepp, tel 5340 7095

Soome liinid **Taru 149E liin****Sünd:** 30.06.1997 **Värvus:** kollane **Mõõtmed:** 141–169–19,0 (4a)**Kasvataja:** Margit Düüna, Raplamaa **Omanik:** Eero Esnar, Raplamaa**Info:** Eero Esnar, tel 527 9557

Mina ja **AHTOS**

HANNA TREIKELDER

Sugutäku Ahtos omanik

Hobused on võrratud loomad. Selles veendusin kohe, kui neid oma silmaga nägin. Mina hakkasin ratsutamisege tegelema 2005. aasta suve lõpus, kui mu kunagine klassiõde mind oma trenne vaatama kutsus. Alguses käisin ainult vaatamas, aga siis tuli endalegi tahtmine proovida, mis see ratsutamine endast tegelikult kujutab.

Esimesel aastal, kui ratsutamas käisin, siis nägin ma Ahtost ainult karjamaal. Vahel käisin teda paitamas ja talle head paremat andmas, aga sellega asi ka piirdus. Sõitmas käisin tavaliselt hoopis ühe pisikese eesti–šetlandi ponimäraga.

Järgmisel suvel aga läksime sõpradega õhel päeval ratsutama nagu tavaliselt. Kuna hobuseomanik ei teadnud, et üks inimene lisaks on, pidi ta hobuste osas ruttu ümber otsustama ja ütles, et annab mulle sellel päeval Ahtose. Mina olin muidugi vaimustuses, olin seda juba päris kaua oodanud ja lootnud. Ei mäleta täpselt, mis tunne see oli, kui ma Ahtose selga istusin, aga nähtavasti oli see väga hea, sest teadsin kohe, et olin leidnud oma lemmikhobuse — ja see tunne pole muutunud.

Hakkasin temaga üha sagedamini tegelema, kuni 2009. aasta oktoobris ostsin ta päriselt endale. Ostes teadsin, et olin saanud endale väga hea sõbra. Minu arvates on Ahtos isiksus. Tema kohta kehtib see tuntud ütlus, et kehalt väike, hingelt suur.

Hanna Treikelder ja Ahtos

Lausa meeletult suur. Minul jagub tema kirjeldamiseks ainult häid sõnu. Ta on ilus, intelligentne, julge, temperamentne, koostööaldis, uudishimulik ja kindlasti ka väga inimesesõbralik. Kuid nagu eesti hobustel ikka, leidub temas ka parajalt jonnakust ja kangekaelsust.

Ahtos näeb väga ilus välja, tal on head käigud ja hea hüpe. Sõites on ta aktiivne ja edasipürgiv. 2005. aastal täkkude tunnustamisel Pärnumaal Toris sai ta hinneteks: 8-7,5-7-8-7-8-8. Nii palju kui mina olen tema järglastega kokku puutunud, on nad olnud ilusad, julged, sõbralikud ja hea iseloomuga hobused.

Mulle meeldib Ahtose juures kõige rohkem tema tahe tegutseda. Seda on näha nii maastikul kui ratsastustrennides, kuid kõige paremini paistab see välja siiski hüppamise juures. Ta saab suurepäraselt aru, kui on hüppetreeningute aeg, siis muutub ta enamasti alati väga energiliseks. Ta oleks justkui kogu aeg nagu minekuvaimis ning on tunda, et hobune naudib tehtavat täiel rinnal. Teda ei ole kunagi pidanud hüppama sundima. Ta teeb seda ise ja ta teeb väga hästi! Ei tõrgu ega võõrasta uut platsi ja uusi takistusi.

Kuigi hüppamine tundub talle kõige paremini sobivat, on tema treeningutesse lisandunud ka rohkesti ratsastust. Lisaks elementaarsetele asjadele oskab ta sooritada ka mõningaid lihtsamaid koolisõiduelemente. Usun, et intensiivsema treeningu tulemusel võiks temast ka koolisõiduponina asja saada.

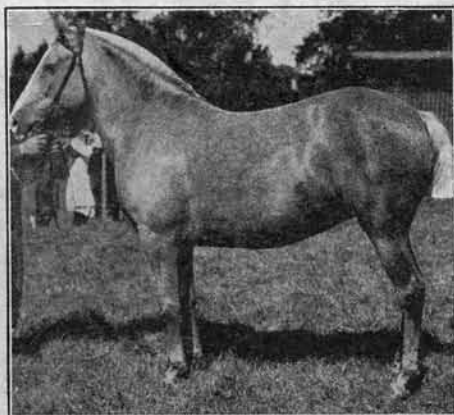
Ahtosega on peamiselt takistussõiduvõistlustel osaletud, ratsahobuse karjääri algusaastatel mõned korrad ka galopivõistlustel. Mingil ajavahemikul on ta ka paaril derbyl osalenud. 2002. aastal pärjati tiitliga ilusaim eesti tõugu hobune 2002.

Enamasti sõidab Ahtos takistussõidus kõrgustel 80–90 cm. Vahel madalamaid ja vahel kõrgemaid parkuure, korra või paar on sõidetud ka 105 cm. Ta on saavutanud ka auhinnalisi kohti. Viimastel aastatel on ta suhteliselt vähe võistelnud, aga tulevikus on soov seda viga parandada ja ta võistlusareenile tagasi tuua. Nii takistussõidus kui ka võimalusel koolisõidus. Samuti tahaksime talt rohkem järglasi saada.

Vt fotosid tagakaane siseküljel.

A. Bellegarde

EESTI HOBUNE

„Sõduri“ kirjastus, Tallinn

1940

Kaanepilt: Eesti tõugu hobune „Juta“, Tori hobusekasvandusest;
aretaja ja kasvataja Johannes Velsveebel, Saaremaalt.
O.-ü. „Vaba Maa“ trükk, Tallinnas 1940. a.

Eesti HOBUNE

ALEKSEI BELLEGARDE

Äratrükk ajakirjas "Sõjateadlane" nr. 6, 1940. a. ilmunud
A. Bellegarde kirjutisest "Eesti hobune". Kirjaviisi muutmata.

I.

Hobuse aretamisest üldse. Välimik. Kompensatsioon.
Tõu tähtsus. Aklimatisatsioon. Pärivuse seadused.
Hobuste tõud ja nende kujunemine.

Asudes eesti tõugu hobuse põhiomaduste ja kujunemisloo kirjeldamisele, tuleb kõigepealt selgitada mõningaid tähtsamaid küsimusi hobusekasvatuse alal.

Hobusekasvatust jaguneb vastavalt eesmärgile kahte toimimisringi ja nimelt hobuste paljundamiseks, mille eesmärgiks on hobuste soetamine vajalisel arvul, ja hobuste aretamiseks, mis seisneb hobuse seesmiste ja väliste omaduste arendamises valikpaarituste ja kasvatuse kaudu. Need eesmärgid on sisuliselt erinevad ja kumbki neist nõuab täiesti omaette käsitlust. Seejuures võib aga täiesti kindlalt öelda, et hobuse aretamise küsimust rahuldavalt lahendamata pole heade kasutamiskõlblike hobuste paljundamine teostatav. Paljundamisel omab tõug erilist tähtsust. Iga puhtatõuline hobune on ja saab alati olema parem poolveresest või segaveresest hobusest, mistõttu hobuse aretamise põhiülesandeks pole üksnes hea kasutamishobuse saavutamine vaid ka lähendamine puhtatõulisusele.

Hobuse väärtuse hindamise peamiseks lähtepunktiks on hobuse väline kuju. Puudused kehaehituses võivad halvavalt mõjutada hobuse töövõimet ühes või teises suhtes. Kuid samuti on teada kogemustest, et sellel reeglil on väga arvukalt erandeid. Iga eskadroniüleml võib näiteks oma kogemustest tõendada, et eskadronis on olnud hobuseid, kelledel leitud silmatorkavaid defekte välimuses, mille järgi otsustades nende hobustega esinemine ükskõik missugusel võistlusel poleks olnud mõeldav. Kuid sageli just säärased hobused, hoolimata puudustest kehaehituses omasid te-

gelikult silmapaistvalt head töövõimet ja vastupidavust. Asi seisneb nimelt selles, et hobuse väärtus oleneb väga paljudest teguritest, mida hobuse välimiku järgi on võimatu määrata. Kõnelemata siseorganeist, millede tugevus ja väärtus tuleb ilmsiks vaid tegelikus töös, on veel üks kindel, võib olla isegi tähtsaim hobuse väärtust määrav tegur, ja nimelt hobuse omaduste kokkukõla, koordinatsioon, mis sageli kompenseerib puudused hobuse välimuses seesmiste omadustega. Nii näiteks soome traavli erinevuseks on teataval määral ebaõige tagumiste jalgade asend (jalad on hüppeliigendist liiga koos). Teoreetiliselt see asjaolu peaks halvasti mõjuma traavikäigule, kuid tegelikult soome traavel saavutab just traavil rekordilisi tulemusi. Seletus on väga lihtne ja seisneb selles, et nähtavasti jalgade säärane asend on kompenseeritud meile nähtamatute kõõluste paiknemisega.

Hobuse välimiku iseärasused, mis vastavad erinõuetele ja kohalikele tööoludele, kujunevad pika aja kestusel ja kanduvad üle ühelt põlvkonnalt teisele. Muidugi see on kehtiv vaid tõuhobuste ja sääraste omaduste suhtes, mis on omandanud konstantse iseloomu. Ristpaaritamisel või katsel tõugu aklimatiseerida uutest oludest kompensatsiooni arvestada ei saa. Tuleb ette isegi juhtumeid, ja seda mitte just harva, kus näiliselt päris hea välimik on paralüüeeritud sisemiste nähtamatute omaduste mittevastavusega.

Igasuguse ristpaaritamise eesmärgiks peab olema uue tüübi, uue tõu kujundamine. Seejuures tuleb silmas pidada, et algul tulevad ilmsiks puudused ja alles hiljem, järgmistes põlvkondades, võib välja kujuneda kompensatsioon. Kui ristpaaritamise põhisüsteem on koostatud õieti, siis ei pruugi tähele panna defekte, mis ilmsiks tulevad esimestes põlvkondades, sest need kaovad hiljem niikuinii ja kompenseeruvad edasises arengukäigus. Heaks näiteks ses suhtes on inglise täisverelise hobuse arenemiskäik. Esimesed järglased ja põlvkonnad pärast araabia vere lisandamist kaotasid araabia hobusele omase tugeva luustiku, kuid aja jooksul see kujunes uuesti tugevaks, samuti suurenes hiljem hobuse kasv.

Kui jätkata võõra vere lisandamist, siis kompensatsiooniprotsess ehk õigemini ühede väärtuste kohanemine teistele väärtustele ei saa tekkida. Sama ilmneb ka ühe ja sama tõu aretamisel. Ka säärasel korral süstemaatiline ja pidev võõra vere kasutamine ei anna positiivseid tulemusi.

Möödunud sajandi teise poole algul Ungaris oli suuri raskusi täisverelise hobuse aretamise alal. Hoolimata sellest, et iga aasta kulutati suuri summasid täisvereliste täkkude importimiseks, ungari hobusearetajad ei suutnud konkureerida välismaadega ja kõik paremad auhinnad Budapesti hipodroomil läksid välismaalastele. Säärane olukord kestis kuni välismaa hobuste importimist piirati ja juba umbes 12 aastat hiljem täisverelised inglise hobused, kes põlvnesid Ungaris sündinud täkkudest, võitsid välismaal rea rahvusvahelisi auhindu ja tänapäeval välismaa päritoluga hobustel on vähe väljavaateid auhinnale tulekuks Ungari hipodroomidel. Nähtavasti erinevused kliimatilistes oludes mõjutavad isegi ühe ja sama tõu omadusi, nõudes hobustelt teatud aega kohanemiseks ning omaduste maksimaalseks arendamiseks kohalikkudes oludes.

See nähtus omab suurt tähtsust ka poolvereste hobuste suhtes. Kogemused doni ratsahobuse inglismise alal näitavad, et Venemaal sündinud täisvereliste täkkude järglased olid paremad kui väljast sissetoodud inglise täkkude järglased, hoolimata sellest, et Inglismaalt sissetoodud täkkud kuulusid märksa kõrgemasse klassi. Seepärast tuleb lugeda reeglilik, et poolvereste hobuste paljundamisel on tarvilik ka täisvereliste hobuste kasvatust. Juhtudel kui sugutäkk importeeritakse

välismaalt, on soovitatav ühtlasi sisse tuua ka üks või kaks mära, et kiiremini saada kohalikes oludes sündinud ja kasvatatud täkke.

Pärivuse seadused pole kahjuks täies ulatuses veel selgunud, kuid on olemas mõned kindlad reeglid, milledest tuleb kinni pidada. Araabia vanasõna ütleb: "Ära näita mulle oma täkku, näita seda mära, kes selle varsa sünnitas." Selles vanasõnas peitub sügav tõde. Võib peaaegu öelda, et kõige tugevamini kanduvad üle need tõu või tüübi tundemärgid, mis täkus endas on vähemärgatavad. Ümberpöörduvalt, individuaalsed eritunnused harilikult ei kandu üle esimesse põlvkonda ja mõnel juhul ei kandu isegi üldse üle. Oletame näiteks, et peršeroni täkk on kergemat veotüüpi, kuid tema isa ja ema ja ka eelnevad vanemad on rasketüübilised. Käesoleval juhul on täku suurem kergus individuaalne omadus. Säärane täkk harilikult valitakse paaritamiseks lootuses, et ta annab oma omadused edasi oma järglastele, kuid tegeliku elu praktika näitab, et tulemused on hoopis teistsugused ja kõik järglased kuuluvad raskesse kategooriasse.

Arvatakse, et pärivuse teel ülekantavad omadused harilikult tulevad ilmsiks teises põlvkonnas, s. o. päritavuse ülekandmine toimub üle ühe põlvkonna. Seepärast sugutäku valikult ei tule erilist tähelepanu pöörata niivõrd tema välimikule, kui võrd põlvnemisele. On endastmõistetav, et segaverese täku kasutamisel tuleb alati karta järglastes tüüpide mitteühtlust. Isegi mitu põlve hiljem võivad veel ilmsiks tulla mõne esivanema omadused, mida keegi ei soovinud näha.

Pärivuse teine põhiprintsiip seisneb selles, et keskmise tüübi saamine kontrastide paaritamise teel on võimatu, ja seda lihtsalt sel põhjusel, et kontrastid ei liitu. Oletame, et suurema kasvu saamiseks paaritatakse väikesekasvulisi määrasid suurekasvulist tõugu täkuga. Säärase paaritamise tulemuseks on see, et osa järglastest on väikesekasvulised, teine osa aga suurekasvulised, kusjuures suurekasvuliste muud omadused ei vasta kasvule. Seega suur kasv ei osutu sellisel juhul positiivseks, vaid nõrkust põhjustavaks omaduseks.

Kõige hõlpsam on säärast nähet jälgida koerte juures. Taksikoera ja buldogi järglasteks on taksitüüpi ja buldogitüüpi kutsikad, mitte kunagi aga keskmine tüüp, milles oleksid esindatud ühtlaselt mõlema tüübi omadused. Edaspidises aretamisprotsessis mõlema tõu omadused niikuinii ei liitu ja järglased paratamatult degenereruvad. Loodus kasutab erilisi abinõusid selleks, et vältida tõugude loomuvastaseid segunemisi. Hobuse ja eesli paaritamise tulemuseks on hobueesel, kes on steriilne ja ei saa seega paljuneda. Muidugi, hobueesel on näide äärmusest; loomuvastased paaritamised vähemkontrastsete tõugude vahel on kahjuks täiesti võimalikud. Tuleb ette isegi juhtumeid, kus esimesed järglased on oma välimikult täiesti head, kuid hiljem edasise aretamise juures lisandatud vere ebaõige valik viib igal juhul degenererumisele, mis kestab kuni kõik lisandatud vere omadused kaovad. Ainult sarnlevate tüüpide ühendamine annab soovitud tulemusi. Seejuures võõra vere igasugusel lisandamisel tuleb piirduda muidugi vaid mõne põlvkonnaga. Sellele peab järgnema pikemaajaline paaritamiste periood kujundatavas tüübis endas. Ükski tõug ei saa selleta välja kujuneda. Hobuse aretamise ajaloos leidub rohkesti näiteid ebaedukaist katseist luua uusi tõuge. Nende näidete ja katsete alusel võib puhtpraktilisel teel koostada skeemi mitteväimalikkude ühenduste kohta. Näiteks, kõik püüded täisverelise hobuse ristpaaritamiseks raskete külmavereste tõugudega on eranditult ebaõnnestunud. Samuti tuleb vältida esialgse ristpaaritamise skeemi kordamist pärast seda, kui uus tüüp on juba aretatud. Näiteks orlovi traavel tekkis araabia täku paaritamisest hollandi raskete määradega.

Kolmkümmend aastat hiljem tehti katsed veelkordselt lisandada raskemat verd samalt hollandi hobusetüübilt, kuid tulemus oli negatiivne. Kord juba kujunenud konstantsus kadus ja tekkis terve rida puudumeid, mis olid omased hollandi hobusele ja mida esmakordselt ristpaaritamisel polnud. Korduvad katsed teistkordselt lisandada araabia verd inglise täisverelisele hobusele ei andnud samuti positiivseid tulemusi. Kõik need nn. inglisis-araablased on kahtlemata halvemad nii inglise täisverelisest kui ka araabia hobusest. Inglis-araablased ei kannata välja võrdlust isegi poolvereste hobustega, kes on saanud täisvereste hobuste ristpaaritamisest kindlat tõugu mitteomavate märadega.

Üldreeglina ei või ristpaaritada paralleelseid tõuge, kes on tekkinud analoogilistes tingimustes ja kes hiljem on eraldunud kohaliste olude erinevuse tõttu. Näiteks, kõik katsed ristpaaritada ardenne peršeronidega andsid selgestimärgatavaid negatiivseid tulemusi.

Endastmõistetavalt ristpaaritamise edukus oleneb suurel määral mitte ainult tõust vaid ka paaritamiseks kasutatud hobuste individuaalsetest omadustest. Tuginedes kogemustele meile tuntud hobuste suhtes võime öelda, et häid tagajärgi on saavutatud araabia ja berberi täkkude paaritamisel kohalike raskete tõugudega. Nii on tekkinud ardennid ja peršeronid. Tuntud inglise raskeveohobune clydesdal on tekkinud flandria täkkudest. Tänapäeval väljasurnud vene bitjug sai samuti alguse flandria täkkudest. Orlovi traavel on tekkinud, nagu eespool märgitud, araabia täku paaritamisest hollandi märadega. Ameerika traavel on poolverene saadus inglise täisveresest hobusest, kes kohalikkude tingimuste ja erilise valiku ning kasvatuselise tõttu on muutunud eritüübiks. See on lühike ja kaugeltki mitte täielik ristpaaritamistest tekkinud tõugude loetelu. Uue tõu loomine ristpaaritamise teel on väga keerukas ja raske toiming. Palju hõlpsam on saavutada soovitavaid tulemusi seal, kus selleks veel on võimalusi, aretades kohalikke juba kujunenud tüüpe.

Teiseks aretusviisiks on võtta mõni juba kujunenud tõug ja kohastada see kohalikele oludele. Inglise täisverese hobuse suhtes on seda tehtud juba peaaegu kõikides riikides. Kuid ka paljude teiste tõugude suhtes võib leida samasuguseid näiteid. Muidugi edu oleneb siin peamiselt sellest, kas kohalikud olud ja nõutavad omadused vastavad võõrsilt toodud hobuse tõu omadustele. Kui importeerida mitte ainult tõutäkke, vaid ka sama tõugu märke, siis säärane aretusviis on täiesti võimalik. Igal juhul see viis on kindlam kui katsed luua mingisuguseid uusi tõuge mitmesuguse vere ristpaaritamise teel.

II.

Täisverene hobune. Hobuse katsetamine.

Eriliste omaduste aretamine valiku teel. Ameerika traavel.

Treeningu ja kasvatuselise tähtsus. Hobuse töötehnika.

Käesoleva kirjutise eesmärgiks ei ole hobuste tõugude kirjeldamine. Neile, keda see küsimus huvitab võib soovitada vürst Urusov'i või krahv Wrangel'i vastavat teost. Käesolevas kirjutises on mõeldud piirduda vaid mõningate üldiste küsimustega, mis on seoses meie hobuse aretamisega ja kasvatamisega. Sellest hoolimata on vajalik peatuda veidi üksikasjalikumalt inglise täisverese hobuse saamis- ja aretamislool, sest hobuse aretamise seisukohalt täisverene inglise hobuse loomine on kõige huvi-

tavam ja õpetlikum näide sel alal. Inglise täisverene hobune on ainuke tõug, kus on võimalik jälgida hobuse tekkimist ja arengut enam kui kolme sajandi kestusel. Seepärast inglise kiirsõidu (galopi) hobust loetaksegi ainukeseks täisvereseks hobuseks selle sõna otseses mõttes. Araabia hobust loetakse samuti täisvereseks, kuid tuleb arvestada, et mitte kõik Araabiast toodavad hobused pole araabia tõugu. Araabia hobuste sugupuudes on väga raske orienteeruda ja väga paljud araabia täisvereste hobuste nime all Araabiast Euroopasse toodud hobustest ei oma mingit õigust sellele nimetusele. Täisverestest traavlitest, ardennidest või üldse mingisugustest muudest täisverestest tõugudest rääkida on eksitus, sest nende tõugude sugupuud on liiga lühikesed ja tundmatu kõrvalise vere lisandus niivõrd suur, et garantiid absoluutse konstantsuse suhtes siin olla ei saa. Seepärast niisuguste tõugude suhtes on kasutatav ainult puhttõulisuse, mitte aga täisveresuse termin.

Inglise puhtverene hobune tekkis araabia täkkude paaritamisest inglise tõugu hobustega, kellede suurepäraseks omadused olid tuntud juba vanasti. Inglise täisvereste hobuste esivanemaiks loetakse ametlikult kolme tätku: Darley Arabian, Godolphin ja Buerly Turk. Nendest kolmest täkust oli vaid Darley Arabian täisverene araabia hobune (Nedžidist), kuna Godolphin, otsustades temast seni säilinud maalide järgi, evis Põhja-Aafrika hobuse tüübile omast välimikku. Selle hobuse saatust on huvitav ja ühtlasi ka õpetlik hobuse aretamise seisukohalt. Godolphin'i Maroko sultan kinkis Prantsuse kuningale Louis XV. Sellest võib järeldada, et Godolphin pidi põlvnema heast verest, sest oma välimikult oli ta keskpärane ja kingitusena pidi ta omama mingit muud eriti silmapaistvat omadust. Prantsusmaal hinnati Godolphin'i vaid välimiku järgi ja leiti, et see hobune pole kõlblik kuningliku talli jaoks. Lõpuks Godolphin'i kasutati veevedajana Pariisis, kus ta köitis juhuslikult kellegi läbisõitva inglase tähelepanu. Inglise ostis hobuse endale ja viis ta Inglismaale. Algul jäi Godolphin ka Inglismaal veevedaja ossa, kuid ühtlasi kasutati teda ka paaritamisteks. Paaritamise tulemused olid erakordselt hiilgavad. Kõik Godolphin'i järglased osutusid esmajärgulisteks ja Godolphin muutus seega inglise täisverese hobuse üheks esivanemaks.

Mõistagi ida vere mõju inglise hobuse kujunemisel ei piirdu vaid eespool nimetatud kolme esivanemaga. XVI ja XVII sajandil imporditud idamaise verega hobuste arv ulatub poolteise sajani. Huvitav on asjaolu, et imporditud hobuste seas oli ka määrasid. Kuigi nende idamaise verega hobuste otsest mõju pole võimalik jälgida sugupuude kaudu, on tõenäoline, et teatav mõju siiski oli ja et paljud märad, keda paaritati inglise täisverese hobuse ametlike esivanematega, olid ise juba ristpaarituse saadused, s. o. kujutasid endast araabia poolvereseid hobuseid. On püütud isegi tõendada, et täisverene inglise hobune ei ole mingi eri tõug, vaid inglise oludes aklimatiseerunud araabia hobune. Sugupuude uurimine siiski lükkab ümber sellise teooria, sest eranditult kõik täisverese hobuse põlvnemisliinid omavad kohaliku vere lisandust, kuigi araabia vere protsent on kahtlemata suurem protsendist, mis on võimalik kindlaks teha ametlike dokumentide järgi.

Inglise hobune pole mitte ainult ainuke tõug, kes omab täisveresust, s.o. peagu täielikku konstantsust, vaid kahtlemata annab see tõug ka kõige kiiremaid, vastuupidavamaid ja tugevamaid hobuseid. Mõnikord väidetakse, et need kolm omadust ei ole üksteisest sõltuvuses ja et need omadused isegi lülitavad üksteist välja. Säärase vaatepunkti ekslikkus muutub arusaadavaks, kui süveneda väsimuse nähtusesse ja selgitada põhjusi, mis paralüüsivad hobuse töövõimet. Väsimuse põhjus on alati üks ja sama. Hobuse vastupidavust vähendab hingamisorganite väsimuse suure-

nemine. Kui süda ja kopsud on väsinud, siis looma kehasse koguneb hape, mida ei saa eraldada normaalsel hingamisel. Seejuures lagunemise produktid looma kehas satuvad verre ja põhjustavad, kui loom ei saa vajalikku puhkust, organismi funktsioonide paralüüserumist.

Seega väsimuse alguse määrajaiks on eeskätt kopsud ja süda. Mida tugevamad on need organid, seda suurem on potents maksimaalse energia arendamiseks, s.o. seda suurem on kiirus lühijooksudel ja seda tugevam on vastupidamisvõime, kui viimast ettevaatlikult ja säästlikult kasutatakse. Võime galopeerida mitmesugustele distantsidele sõltub kõigepealt treeningust. Suurtele kaugustele galopeerimisel sõltub väga palju ka sõitjaist, kuid kuna igasugune võidusõit võidetakse kopsude ja südame tegevusega, on sisuliselt õieti õigem hobust katsetada vaid lühikestel distantsidel, sest teoreetiliselt kõige kiirem hobune on ka kõige vastupidavam.

Hobuste katsetamise süsteem galopivõistlustega on lahutamatu seotud täisverese hobuse arenemislooga. Galopivõistluste süsteem omab rea suuri paremusi. Galopivõistlustel tulevad ilmsiks täies ulatuses organismi kõik omadused, mida sageli pole võimalik mingil muul viisil jälgida. Peale selle galopivõistlused näitavad ilmekalt hobuse omadusi ka neile, kes hobuste tundmise alal ei ole kompetentsed. Ainult galopivõistluste abil osutus võimalikuks täisverese inglise hobuse aretamisel teostada õiget valikpaaritamist ning saavutada silmapaistvaid tulemusi. Galopivõistluste peamiseks eesmärgiks on selgitada hobust, kelle süda ja kopsud on kõige paremini arenenud ja kelle organism on kõige võimsam. Galopivõistluste praktiline tähtsus on väga suur ja see on otseproportsionaalse täisverese hobuse aretamise tähtsusega, sest üks on teiseta mõeldamatu.

Täisverene inglise hobune pani aluse paljudele soojaverestele tõugudele, kelledest on tähtsamad inglisis-normanni hobune, iiri hunter, ida-preisi hobune ja ungari ning doni poolveresed hobused.

Inglise täisveresest hobusest on pärit ka täiesti erisugune tõug, nimelt ameerika traavel, kes ei ole küll ratsahobune, kuid kes hoopis teisel alal, nimelt traavlina, on saavutanud silmapaistva seisukoha. Kõige huvitavam joon ameerika traavli arenemisloos seisneb selles, et teatava valiku abil õnnestus aretada hobuse juures erivõimet — joosta traavi tähelepanuväärilise kiirusega. Õieti ameerika traavel on tüübiline inglise täisverese hobuse poolverene produkt. Paaritamiseks võeti sääraseid täisvereseid hobuseid, kes omasid head traavikäiku, s.o. käiku, mis üldse pole omane täisveresele hobusele ja mis tuleb ette ainult mõne üksiku hobuse juures. Tänu säärasele valikule ja peamiselt tänu spetsiaalsele treeningule õnnestus aretada erilist traavlite tõugu. Puhttõulistena registreeritakse ainult sääraseid traavleid, kellede kiirus miilijooksul on alla 2 min 30 sek ja kellede esivanemad on tunnustatud puhttõulisteks vähemalt viies põlvkonnas. Ameerika traavli arenemislugu näitab, kuivõrd suur tähtsus on treeningul. Traav iseenesest on kunstlik käik, mis nagu öeldud, ei ole üldse omane täisveresele hobusele. Sellest hoolimata ameerika hobusearetajad, spetsialiseerudes sel alal, saavutasid kõige kiirema traavli maailmas. See on tulemus, mille üle maksaks järele mõelda igal “uue tõu loojal”, kes näeb uue vere lisandamise ning värdamisprotsessi süvendamise ainukest pääsu hobuse aretamise juures ettetulevaist raskustest.

Heaks näiteks hobuse kasvatamise suurest tähtsusest on nn. rjazani nuumhobune.

Möödunud sajandi kaheksakümnendail aastail Rjazani kubermangus keegi mõisnik otsustas asuda raskeveohobuse aretamisele ja importis selleks otstarbeks

Belgiast kaks brabantsoni tõugu täkku. Täkkudega Belgiast kaasasõitnud tallipoiss kasutas täkkude ja varssade söötmisel isesugust süsteemi, mis seisnes hobuste nuumamises leivaga, rokaga, kliidega jne. Kuna sel ajal püsis suur nõudmine raskeveohobusele, siis säärane hobuse söötmise süsteem levis kiiresti kogu ümbruskonnas. Väga lühikese aja kestusel, igal juhul liiga ruttu selleks, et seda nähet saaks lugeda kahe imporditud sugutäkuga ristpaaritamise tulemuseks, kogu see rajoon muutus raskeveohobuste taimelavaks. Talumehed valisid noorte varssade seast võimalikult suurema kehaehitusega eksemplare ja hakkasid neid kohe pärast võõrutamist emapiimast söötma erisööta dega. Viie aastaga valmis raskeveohobune, keda suurel hulgal müüdi veoteenistuseks Moskvasse ja teistesse linnadesse, kus võhikud hobuseasjanduse alal ostsid neid puhttõuliste loomadena.

Sisuliselt rjazani nuumhobune ei olnud omaette tõuks, teda ei saa lugeda isegi omaette tüübiks, vaid ta oli täielikult erilise kasvatus saadus. Säärane hobuse tekkimist põhjustas suur huvi massiivsete hobuste vastu, mis haaras möödunud sajandi lõpul kogu Euroopa hobusekasvatust. Hipoloogi seisukohalt säärane huvi on võrdlemisi absurdne, sest hobuse väärtust ei saa hinnata hobuse massiivsete vormide, vaid organismi tugevuse järgi. Ülisuur kasv ei anna midagi, ümberpöördukt, see isegi vähendab hobuse tegelikku energiat, sest suur osa energiast kulub säärasel hobusel enda keha edasiviimiseks. Ülevenemaalisel hobuste näitusel 1912. a. juhtus võhikute silmis täiesti arusaamatu nähtus: raskusveo-võistlustel tuli esimesele auhinnale täisvereste inglise hobuste rakend. See juhtus järgmiselt. Kolomjaz'i hipodroomil kasutati sõidutee puhastustööde jaoks kaht täisverest inglise hobust, kes osutasid galopivõistlusteks kõlbmatuiks. Nende hobuste töö seisnes selles, et nad vedasid teepuhastamisreha ja prügivankreid. Aastate jooksul, täites sääraseid töid, need hobused omandasid lõpuks ka välimuse, mis vastas selle töö iseloomule. Hipodroomi juhataja, nagu see ka päris loomulik niisugusele ametimehele, oli täisvereste hobuste tuline pooldaja ja registreeris need hobused raskusveo-võistlustele, millest võtsid osa massiivsed clydesdale'id, ülitugevad shire'id, brabantsonid, peršeronid, ardennid, ühe sõnaga peagu kõikide rasketõugude esindajad. Väikesed, kergekaalulised täisveresed inglise hobused ei paistnud peagu üldse välja oma hiigelsuurte võistluskaaslaste seast. Kui aga jõuti võistlusteni, siis osutasid nad kõige edukamaiks. Säärane täiesti ootamatu võit on seletatav kahe asjaoluga. Esiteks, täisveresed hobused olid saanud hea treeningu, sest veel võistluse eelpäeval täitsid nad oma harilikku tööd, s.o. vedasid teepuhastamisreha ja prügivankrit, samal ajal raskeveohobused olid aga ülesöödetud, et hiilata näitusel võimalikult efektsema välimusega. Teiseks, võistlus toimus ratslas, s.o. pehmel. saepuruga kaetud pinnal. Iga hobusetõug kujundab oma töötehnika vastavalt neile nõuetele, mis talle esitatakse. Raskeveohobused on loodud selleks, et vedada suuri raskusi headel teedel. Suurte raskuste veol hää l teel peamist tähtsust omab esimene tõmme, pärast seda veok veereb juba inertsit tõttu. Raskeveohobuse veotehnika seisnebki selles, et ta algul veidi taandub ja siis järsku surub kogu jõuga rangidele, nihutades seega veoki ühe tõmbega kohalt ära. Pehmel, saepuruga kaetud pinnasel säärane veotehnika osutus kasutuks, sest veok pärast esimest tõmmet jäi uuesti seisma. Ümberpöördukt, puhastusreha veoga harjunud hobuste töötehnika, kus reha on algul üsna kerge, hiljem muutub aga vastavalt prügi kogunemisele reha taha üha raskemaks, osutus siin palju ratsionaalsemaks.

III.

Eesti tõugu hobuse õige nimetus. Hobusekasvatuse ajalooline areng Eestis. Eesti tõugu hobuse kasvatamine sõjaliseks otstarbeks. Värdamise periood. Eesti tõugu hobuse languse ajajärk. Tori hobusekasvatus. Ristpaaritamise saadus.

Kõigil eelpooltoodud küsimustel oli vajalik peatuda mitte ainult seetõttu, et need omavad suurt teoreetilist tähtsust hobuseasjanduse alal üldse, vaid ka seepärast, et need küsimused puutuvad vahenditult ka hobusekasvatuse arengusse Eestis. Asudes hobusekasvatuse arenguloo peamiste etappide kirjeldamisele, on vaja kõigepealt kokku leppida terminites ja täpsetes nimetustes. See on eriti tarvilik veel seetõttu, et eesti tõugu hobune esineb väga mitmesuguste nimede all. Saksa autorid räägivad eestimaa klepperist, vene hipoloogid kasutavad balti või saaremaa klepperi nimetust. Ka tänapäeval on suuri lahkuminekuid terminoloogias. Nii näiteks võib kuulda saaremaa hobuse (saarlane) nimetuse kõrval ka maatõugu ja eesti hobuse nimetusi. Viimast nimetust tuleb lugeda õigemaks; sest pole kahtlust, et just see hobuse tõug oli levinud üle kogu Eestimaa ja võib öelda, et see tõug oli ka ainuke, keda tol ajal kasutasid eestlased. XI sajandi kuulus maadeuuriija Adam von Bremen oma reisikirjelduses kirjeldab üksikasjalikult muuseas ka hobust, keda ta on näinud Eestimaa. Sellest kirjeldusest nähtub selgesti, et tegemist on just sama hobusega, kes enamvähem on säilinud tänapäevani ainult Saaremaal.

Sisuliselt see kirjeldus lükkab ümber täielikult vaate, nagu oleks eesti tõugu hobune põlvnenud saksa rüütlite poolt kaasa toodud araabia täkkudest. Kui lisandati eesti hobusele araabia verd, siis seda vaid väga väikesel määral, mis praktiliselt eesti tõugu hobusele ei võinud avaldada mingit mõju. Adam von Bremen nägi ja kirjeldas eesti hobust enne seda, kui rüütlite poolt sissetoodud hobuste mõju võis avalduda ja selle fakti konstateerimisest jätkub selleks, et kõrvaldada igasugust teooriat eesti tõugu hobuse tekkimise kohta ristpaaritustest.

Eesti tõugu hobune kahtlemata on pärit Kesk-Aasiast. Eesti tõugu hobune, samuti kui temaga suguluses olev soome tõugu hobune, omab terve rea Aasia hobusele omaseid tunnuseid, nagu karvkatte värvus ja tume vööt pikuti selga. On iseloomustav, et ka Volga ääres asuvate soome-ugri tõugu rahvaste hobusetüübil (näiteks vjatka hobune) on mõnesugusel määral samasust eesti ja soome hobusega.

On väga tõenäone, et soome-ugri rahvaste kogu hobumaterjal põlvneb ühest ja samast tõust, mille iseloomustavaid tunnemärke võib leida ka tänapäeval Kesk-Aasiast. Võib arvata isegi seda, et soome-ugri rahvad taltsutasid hobuse juba sel ajal, kui nad asusid veel Aasias, s.o. enne suurt rahvaste rändamist Euroopasse. Germaanlased ja slaavlased lahkusid aga Aasiast arvatavasti jalgsi, kui nii võib väljenduda, ja hobuse kodustamise perioodi elasid üle need rahvad alles Euroopas. Selle hüpoteesi vastu seatakse üles fakt, et soome-ugri rahvad jõudsid juba varemalt Põhja-Euroopasse. Tuleb silmas pidada aga seda, et kõik rahvad praegustesse asukohtadesse jõudmiseks kasutasid väga pikki ja sageli ringteid. Pealegi on mõeldav, et hobuse kodustamise periood jõudis kätte soome-ugri rahvastele varem kui teistele rahvastele, sest tolleaegsed rahvad asusid üksteisest võrdlemisi kaugel. Igal juhul, jättes isegi kõrvale need oletused, eestoodud hüpotees ainult kinnitab seda, et soome-ugri rahvad lahkusid Aasiast pärast germaanlasi ja slaavlast. Kes

aga neist Läänemere kallastele varemini välja jõudis on iseküsimus ja see ei oma hobuse põlvnemise suhtes mingit tähtsust.

Ajaloolised dokumendid tõendavad, et keskajal hobuse kasvatamine Eestimaal toimus suuremõdulises ulatuses ja et eesti tõugu hobuse kuulsus ulatus juba siis kaugele väljaspoole Eestimaa piire. On isegi andmeid eesti tõugu hobuste saatmisest laevaga Hispaaniasse 1414. a. Ordu suurmeister, tahtes majanduslikult mõjutada Novgorodi ja Pihkva maid, keelas hobuste väljaveo sinna. Kõik see tõendab, et eesti hobust hinnati välismail väga kõrgelt ja et eesti hobune oli tähtsaks ja hinnatud sisseveoartikliks tervele reale riikidele.

Teisest küljest eesti hobuse kuulsus põhjustas meie maa hobusekasvatusele sisuliselt suurt kahju. Asi seisneb nimelt selles, et nii rootslased kui ka venelased, hinnates eesti hobuse väljapaistvalt häid omadusi, kasutasid meie maa hobust suures ulatuses sõjalisteks tarveteks. Seetõttu suur hulk väärtuslikku hobumaterjali veeti välismaile ning see läks muidugi kaduma eesti hobusekasvatusele.

Huvitav on märkida, et eesti tõugu hobuse kui ratsahobuse laialdane kasutamine mõjutas teataval määral ka taktikat. Tolleaegsed rootsi allikad mainivad tihti klepperit, missugust nimetust teatavasti kasutati nii eesti kui ka soome tõugu hobuste kohta. Kuna soome ja eesti hobused olid tol ajal peaaegu täiesti sarnased ja omasid väga palju ühiseid jooni, siis võib neist kõnelda peagu kui ühest ja samast tõust. Igatahes fakt, et alates Gustav Adolfi ajajärgust kasutati eesti hobust rootsi ratsaväes, on ajalooline tõsiasi. Klepperi kasutamine ratsaväehobusena põhjustas ratsaväe liikuvuse suurenemist. Tuleb silmas pidada, et suurema osa riikide ratsaväed tol ajal olid veel mõjutatud rüütlite ratsaväest, kus rasket soomusrüüd kandev ratsanik pidi kasutama rasket ning seetõttu kohmakat hobust, kes oli kohane vaid otserünnaku sooritamiseks väikese kiirusega käikudel. Rootslaste edu XVII sajandi sõdades on kahtlemata seletatav sellega, et rootslased kasutasid uut tüüpi ratsaväe, kes omas senituntud ratsavägedest suuremat liikuvust. Suure liikuvusega ratsaväe moodustamine oli rootslastel võimalik vaid seetõttu, et neil oli kasutada vastav hobumaterjal soome ja eesti tõugu hobuste näol. Suur liikuvus lubas kasutada uusi taktikalisi võtteid, mis hiljem üle võeti ka teiste sõjavägede poolt.

Aastal 1828 Rootsi tuntud hipoloog kindral krahv Bjornstjerna, käsitledes 1808. a. sõda, kirjutas: “Talvise sõjakäigu kestusel ratsavägi kaotas vähe hobuseid, kuigi talv oli külmem kui 1812. a. Poolas ja kuigi rännakud olid väga rasked. Kui ratsavägi oleks olnud komplekteeritud holsteini või taani hobustega, siis arvatavasti ükski neist hobustest poleks üle elanud seda talvet. Nägin Neulandi ja Karjala eskadronide draguneid, kes igal ööl olid lumehangedele ja jääle paigutatud eelpostidel, seejuures külm oli niivõrd tugev, et elavhõbe termomeetris külmus. Söödaks polnud hobustele anda muud kui õlgi. Kõik hobused jäid aga ellu ja terveks, sest nad polnud holsteini vaid kuulsat soome tõugu.”

Huvitav on asjaolu, et ka Rootsi vastased selles sõjas, venelased, kiidavad soome ja eesti hobuste suurepäraseid omadusi. Sõja kõige tähelepanuväärsemaks episoodiks oli vene vägede rännak üle Põhjalahe jää Rootsi. Suurtükiväe rakenditele ja vooridele säärane rännak oli raskesti läbiviidav mitte ainult suure kiiruse tõttu vaid ka seepärast, et korrapärase keerdi juurdevedu oli võimatu. Ameflikes aruandeis märgitakse otseselt, et ainult soome ja eesti hobused kannatasid välja selle rännaku. Ühtlasi märgitakse, et eesti ja soome hobusteta see sõjakäik oleks olnud üldse võimatu.

Tihti võib kuulda väidet, et eesti tõugu hobune ei kõlba sõjateenistusse, sest ta

evib liiga väikest kasvu. Säärase väite peale võib vastata, et ka sel juhul, kui endisest eesti hobusest poleks säilinud suurel arvul kirjeldusi, milledest võib järeldada, et varem eesti hobune oli suurem kui praegu, jätkub ka kõige pealiskaudsemast tänapäevani alal hoidunud eesti tõugu hobuse välimiku vaatlemisest konstateerimiseks, et hobuse madal kasv on puudum, milles oleme ise süüdi. Eesti tõugu hobusel on nimelt, võrreldes tema keha kasvuga, suur pea. See on seletatav sellega, et kolba mõõted evivad võrdlemisi suurt konstantsust, mistõttu pea pole vähenenud vastavalt elutingimustest oleneva kehakasvu vähenemisele. Väikest kasvu, mis nüüd kahjuks on kujunenud peagu tõu tunnuseks, tuleb pidada uuema aja nähtuseks. Seda nähtust põhjustas olukord, mis tekkis väärdamise perioodil. Liikumine, mis XIX sajandil haaras kogu Euroopa ja mis väljendus soovis ristpaaritamise teel luua uusi hobuste tõuge, andis mõnel pool, tõsi küll, mõningaid tulemusi, kuid Eestis ei saavutatud sel alal midagi positiivset. Küll aga põhjustas väärdamine eesti tõugu hobuse languse.

Umbes möödunud sajandi keskel hakati Eestimaale massiliselt importeerima igasugust tõugu hobuseid. Eesotsas tõuhobuste sisseveo alal sammusid muidugi kohalikul mõisnikud. Peagu iga mõisnik luges oma kohuseks muretseda endale mõne välismaise päritoluga tõuhobuse. Mõistagi importeeritud hobused olid oma tõult väga mitmesugused, olenevalt mõisnike maitsest ja muudest juhuslikest asjaoludest. Seejuures muidugi ei arvestatud isegi elementaarsemaid aretamistöö põhinõudeid. Nii näiteks paaritati orlovi traavleid täisvereste hobustega, impoorteeriti tõuge, mis meie kliimas ja kohalikkudes oludes olid kõlbmatud jne. Suur osa sisseveetud täkkudest olid ise poolveresed ja seetõttu üldse kõlbmatud aretamiseks. Säärase "aretuse" tagajärjed ei jäänud tulemata. Tekkis rida puudumeid ja tunnuseid degenerereerumisest, mida seni meie hobusekasvatases ei tuntud. Halvem halvimast oli aga see, et väärdamise osleti kokku parimat kohapealset hobumaterjali. Võib üsna kindlasti öelda, et eesti hobune elas üle selle perioodi ainult tänu talumeeste tervele instinktile, mis sundis neid ebateadlikult alal hoidma rahvuslikust seisukohast suurt väärtust omavat eesti tõugu hobust. Kahjuks tollaegne talupoeg ei leidnud vajalikku toetust nende isikute ja asutiste poolt, kellede kohuseks oleks olnud selles küsimuses orienteerida üldsust kas või puhtteaduslikustki seisukohast. Tõsi küll, Vene hobusekasvatuse peavalitsus avaldas kahel korral oma arvamust sellest kahjust, mida toob endaga kaasa korrapäratult teostamisel olev väärdamine, ja soovitas tagasi pöörduda eesti tõugu hobuse aretamisele, kuid kõik see jäi vaid sooviks: millele keegi vajalikku tähelepanu ei osutanud.

Ainuke üritus, mis faktiliselt teostati Vene hobusekasvatuse peavalitsuse toetusel, oli Tori hobusekasvanduse asutamine, kuid ka see ettevõtte osutus tegelikult vaid kahjutoovaks eesti tõugu hobustele. Aaastal 1850 pakuti Eesti- ja Liivimaa rüütelkonnale kaht riigimõisat, nimelt Tori ja Avinurme mõisaid selleks, et asutada seal hobusekasvandust. Hiljem Vene hobusekasvatuse peavalitsus määras samaks otstarbeks igal aastal toetusi, kusjuures hobusekasvanduste vajalikkust Eestis põhjendati tarvidusega "parandada kohaliku hobuse, s. o. eesti hobuse tõugu."

Eelistatavaks abinõuks tõu parandamisel loeti muidugi võõra vere lisandamist. Väga võimalik, et kui 1) vere lisandamisega oleks piirdutud vaid kahe-kolme põlvkonna juures, 2) oleks tõu parandamiseks valitud vaid selleks kohast verd ja 3) ristpaarimisega saavutatud hobust oleks paljundatud paaritamisega iseeneses, siis oleks võib-olla õnnestunud luua tänapäeva nõudmistele vastavat eesti tõugu hobuse uut tüüpi. Kahjuks ühestki neist kolmest vajalikkust nõudest kinni ei peetud.

Võõra vere lisandamine kestis vahetpidamatult, mis lõpuks viis peagu täielikule eesti tõugu hobust iseloomustavate tunnuste ja väärtuslike omaduste kadumisele.

Tori hobusekasvanduse tegevuse esimest perioodi iseloomustab akadeemik Mittendorffi kiindumus ardenni tõusse. Mittendorffi juhtimisel kasvandus, mis asutati eesti tõugu hobuse aretamiseks, muutus võrdlemisi kiiresti tegelikult ardenni hobuste paljundamispunktiks. Kogu tõumaterjal koosnes võrdlemisi pika aja kestusel ainult ardenni täkkudest. Kuna märasid ei importeeritud, siis kasvanduse töö seisnes ardenni tüüpi hobuse produtseerimises. Mittendorff ise oli kahtlemata asjatundja oma erialal, kuid ülesanne, mis ta endale võttis, oli tegelikult teostamata. Kõige pealt tuleb tähendada, et üldiselt väga väärtuslik ardenni tõug ei ole kõlbulik paaritamiseks eesti hobustega, sest kõige tähtsamais omadusis need kaks tõugu on teineteise suhtes vastandid (kontrastsed), millede ühendusest pole võimalik saada keskmist tüüpi. Teiseks, ardenni hobune ei sobi meie oludesse. Ardenn, nagu seda näitab juba nimetus, on mäehobuse tõug, kes on harjunud kivise ja kuiva pinnasega. Meie maa pinnas on aga teatavasti üldiselt pehme ja niiske. On päris loomulik, et ardenni hobusel tema kodumaal kujunenud kabi hakkab meie oludes ümber kujunema. Väga suur protsent kabjakiilu mädanikest ja muudest kabja ebanormaalsustest ja haigustest, mis tekivad ardenni hobusega ristpaaritamisest saadud hobustel, on kahtlemata selle tulemuseks. Sisuliselt ardenni hobune on tüübiline raskeveohobune, kes on spetsialiseerunud raskuste veoks teedel. Põllumajanduses ja eriti väike- ning keskpõllupidamistes, kus iga hobune peab suutma täita mitmesuguseid töid, ei ole säärased eriotstarbeks määratud hobused päris kohased.

Kuigi kontrastsuse tõttu ardenni ja eesti tõugu hobuse tõug ei liitunud, Tori hobusekasvandus jätkas siiski ardenni vere lisandamist ja püüdis seega ületada looduse seadusi, mis muidugi oli lootusetu. Pärast Mittendorffi surma loobuti ardenni tõumaterjalist ja alustati poolraskesõidu ja soojavereste hobuste aretamisega. Toris ilmusid järgemööda hannoveri, oldenburgi, ida-preisi, inglise roadsteri ja norfolki hobused. Ristpaaritamise süsteem liikus ühelt kontrastilt teisele ja lõpuks jõuti mitmesuguste tüüpide ja verede täieliku seguni. Hobusekasvanduse juhid nimetasid saadud produkti "Araber-Ardener-Finer-Klepper" tõuks.

Tahtmatult tekib küsimus, mida hobusekasvanduse juhtivad tegelased püüdsid saavutada, luues säärase omapärase ja kindla ilmeta värra. Osalt on see seletatav tol ajal levinud saksa "Gebrauchspferd'i" (tarbehobuse) teooriaga, s.o. püüdega luua säärast universaalset hobuse tüüpi, kes oleks olnud kohane kasutamiseks nii sõiduks, veoks, kändmiseks jne. Peamiseks eesmärgiks oli aga nähtavasti luua siiski sõiduhobust, kes oleks vastanud mõisnike maitsele, sest teatavasti rüütelkond oli hobusekasvanduse omanikuks ja ühtlasi peamiseks kaubatarvitajaks. Seda ülesannet hobusekasvandus suutis täita, kuigi osaliselt. Osaliselt seetõttu, et hobuse aretamise seisukohalt üldse pole võimalik Tori hobusekasvanduse saavutusi hinnata, sest hobuse aretamist kui niisugust tegelikult Tori hobusekasvandus ei viljelenud. Hobusekasvanduse töö seisnes vaid funktsioneerimises paarituspunktina, milles tõu suhtes kirjukoosseisuliste täkkude kogu oli materjaliks esindusliku ilma rasketüübiliste sõiduhobuste saamiseks.

Rüütelkondade likvideerimisel Tori hobusekasvandus läks üle Põllutööministeeriumi juhtimisele, kuid üldiselt ristpaaritamisega väärdamise süsteem on jäänud endiseks. Ainuke erinevus seisneb vaid selles, et väärdamiseks kasutatavate tõugude nimestik on veelgi rikastunud prantsuse rasketõu esindajaiga. Nende tõugude valikut tuleb lugeda ebaõnnestunuks. Ardennide ja peršeronide ristpaaritamine,

mida katsetati möödunud sajandi algul Belgias, andis täiesti negatiivseid tulemusi. Arvestades seda, et tori hobune omab suurel määral ardenni verd, tuleb kahelda, kas peršeronide või mõne muu prantsuse raskehobuse kasutamine annab häid tulemusi.

Prantsuse rasketõulise hobuse kohta tuleb märkida, et see viimase poole sajandi kestusel elas üle evolutsiooni, mis suurel määral vähendas tema kui tõuparandusmaterjali väärtust. Mõnikümmend aastat tagasi nii peršeron kui ka boulogne'i ja bretagne'i hobune omas veel selgeltmärgatavaid sõiduhobuse tunnuseid. Boulogne'i hobune omas kiiret käiku ja teda loeti isegi traavliks. Suur nõudmine raskeveohobustele, mis tekkis möödunud sajandi lõpul ja käesoleva sajandi algul, mõjutas kõigi nende tõugude raskenemist. Prantslastel on isegi kõnekäänd: "Loin de la Perche, mais avec du son, on peut elever un percheron)." Seega ka prantslased ise suhtuvad oma raskehobusesse mitte kui eritõusse vaid kui kunstlikult loodud saadusesse. Boulogne'i traavli raskeveohobuseks muutumise protsess mõjutas muidugi ka selle hobuse tüübi konstantsust. Kui arvestada tähtsust, mida omab erisööt, siis pole põhjust loota konstantsuse säilitamisele nende tõugude kasutamisel aretamismaterjalina hoopis teissugustes kliimalistes ja söötmisoludes.

Hobuse aretamise seisukohalt ei ole muidugi sel asjaolul tähtsust, sest väärdamise protsess Toris on niivõrra süvenenud, et mingi konstantse tüübi loomist ei saa enam arvestada. 1939. a. sügisel hobuste näitusel Tallinnas Tori hobusekasvandus esines mitmet tüüpi hobustega. Ainuke, mida saab öelda nende hobuste kohta on see, et nad kõik kujutasid endast Euroopa mitmesuguste külmavereliste hobuste tüüpide segu.

Eestoodud küsimusel peatumiseks poleks olnud põhjust, kui see asjaolu poleks mitte põhjustanud arusaamatusi. Mõnikord võib isegi kuulda arvamusi, et just nimelt "tori tõug" ongi see õige eesti tõugu hobune. On ka neid, kes samastavad tori ja eesti tõugu hobust. See kõik on võimalik muidugi vaid seetõttu, et üldtuntud terminoloogiasse pole vajalisel määral süvenetud. Tegelikult mingit "tori tõugu" tüüpi hobust pole olemas. Eriliteratuuris ei leidu kusagil "tori hobuse" üldist kirjeldust. Tori hobuse nimetuse all igauks võib mõista just seda, mida ta ise soovib: ardenide pooldajad — ardenniseeritud hobust, peršeronide pooldajad — peršerone jne.

Tori hobusekasvanduse tegevus on toonud suurt kahju puhtatõulise eesti hobuse kasvatamisele. Asi ei seisne üksnes selles, et parim materjal eesti tõugu hobusest värrati, vaid peale kõige muu eesti tõugu hobune kaotas faktiliselt kodanlised õigused ja ta suruti vaesemaisse talupidamistesse. On selge, et kujunenud olukorras võitlus selle nähtusega on võimatu. Tõsi küll, eesti hobune on puhttõuline, omab kõrgemal määral harmoonilist sisemist struktuuri, töös võib ta alati ületada ükskõik millist väärdamise produkti, kuid tema välimik ei kannata välja võrdlust eriti mitteamatundjate silmis, kes on harjunud hindama hobust vaid välise kuju järgi."

Eesti tõugu hobused, kes on üles kasvanud vaesemais talupidamistes ja hobuse kasvatamisele üldiselt mittesoodsates rajoonides (kuhu neid surus väärdamise hoogus levik), on väikekasvulised. Olles tööhobune, selle sõna tõsisemas mõttes, ta veab äket ja mõnikord isegi atra juba kolmeaastaselt, mistõttu ta endastmõistetavalt ei saa säärase välist kuju kui väärd, keda tihtipeale kasvatatakse, söödetakse ja haritakse vaid näitustel esinemiseks.

Kui hobuse väärtuse hindamissüsteem toimuks vaid töövõistluse alal, siis eesti tõugu hobune suudaks veelgi oma võimetega silma paista, kuid välimiku võrdlemisel jääb ta kindlasti tahaplaanile. Vaese talumehe tööhobune, tulles otsekohe adra tagant, ei suuda konkureerida spetsiaalselt näitusel esinemise jaoks rikastes

talupidamistes kasvatatud loomaga, kelle ainukeseks olemasolu eesmärgiks on omada võimalikult ilusamat ja uhkemat välimust.

Ebaõige arvamus ristpaaritamisesest saadud hobuste paremustest on niivõrd tugev, et tihti võib leida talumehi, kes peavad üht säärast poolvälismaalise päritoluga hobust, nn. "head hobust", kelle ainsaks tööks on vedada oma peremeest kord nädalas pühapäeviti kirikusse. Selliseks "paraadisõiduks" seda hobust toidetakse kaertega kogu nädala kestusel ja hoitakse üldse eelistatud seisukorras. Tegelikult töö teevad tööhobused, kellel, nagu arvatakse, pole "tõu tunnuseid". Tööhobuste elamis- ja söötmingimused on võrreldamatult halvemad ja töö palju raskem. Muidugi ei saa siis välimiku järele "head hobust" kuidagi võrrelda tööhobusega ja kui majapidamises tekib vajadus paaritamiseks, siis on taluperemehe "hea hobune" alati eelistatavam. Tegelikult ei piirduta siiski sellega, vaid paaritamiseks kasutatakse paarituspunktis peetavat mõnda imporditud või hobusekasvanduse suguhobust, keda hooldatakse, nuumatakse ja hoitakse veelgi eeskujulikumat tingimustes kui rikka taluperemehe "head hobust" ja kes seetõttu evivad veelgi paremat välimust.

Ettekujutuse säärase sugutäkkude tegelikust väärtusest saab siis, kui neid sööta tööhobuse kehvapoolse söödaga ja töötada nendega nädalat paar, sest kauemat aega nad vaevalt suudavad töötada.

Muidugi mõista rahvamajanduse mitmekülgsus vajab mitmesuguseid hobuseid. Arvatavasti on meie olukorras vajalikud ka rasked sõiduhobused ja samuti raskeveohobused, viimaseid vajatakse eeskätt veoteenistuseks linnades. Kuid tarvidus säärase hobuste järele meie oludes ei saa olla kuigi suur, igatahes üks või kaks paarituspunkti oleksid suutnud täielikult katta kõik tarvidused ses suhtes. See, mille vastu tuleks kõige kategooriliselt võidelda, on meil levinud väär arvamus, nagu oleks raskeveohobune või üldse Lääne-Euroopa külmavereliste hobustega paaritamise produkt kohane ja sobiv kasutamiseks meie põllumajanduses.

Seejuures tuleb aga veelkordselt konstateerida seda suurt kahju, mis on tekitatud meie põllumajandusele sellega, et värratud raskeveohobuste paljundamisega on raskesti kahjustatud eesti tõugu hobuse omadusi, keda me tegelikult vajame ja keda ei saa kuidagi asendada mõne muu oskamatult loodud hobuse tüübiga.

IV.

Missugust hobust vajame meie oludes? Kas eesti tõugu hobune eksisteerib veel? Eesti hobuse välimik. Eesti tõugu hobuse aretamise ühing. Registreerimise süsteem.

Üle minnes meie põllumajanduse tingimustes vajaliku hobuse omaduste määramisele, tuleb märkida, et kõigepealt meie vajame säärast põllumajanduslikku hobust, kes vastavalt meie põllumajapidamisüksuste suurusele oleks kohane kasutamiseks keskmistes ja väikestes talundites. Sellega muidugi pole eitatud vajadusi mõnede spetsiaaltüüpide, näiteks ratsahobuste ja raskeveohobuste järele, kelledest esimesi vajab sõjavägi ja teisi linnad. Kuid kuna rõhuv enamus hobustest töötab põllunduse alal ja kuna loomulikult ka ratsa- ja raskeveohobuse tüübid tahestatmatult ristpaarituvad põhigrupiga, siis tuleb ka neid valida vastavalt põhigrupi omadustele. Meie kodumaa ilmastikulised ja maastikulised tingimused lülitavad välja võimaluse kasutada suuremat osa Euroopa rasketest tõugudest. Jättes kõrvale nende tõugu

de eriotstarbe, mis nagu eespool öeldud seisneb suurte raskuste veos teedel, tuleb silmas pidades, et nad ei sobi meie oludesse oma jalgade tõttu. Sattudes meie soistele karjamaadele või meie tallidesse, kus 90% hobustest seisab kogu talve kestusel niiskel sõnnikul, tekib neil prei. Pikk karvkate sõrgatsil on alati niiske ja sõrgatsialused haavakesed muutuvad sageli sügavateks haavadeks. Prei on meie oludes hobuse jäsemetele nuhtluseks selle sõna tõsisel mõttes. Selle haiguse vältimiseks ja võitluseks temaga tuleb raisata palju aega ja tööd, mis talupidamistes on sageli võimatu.

Seega kuivad jalad liigse karvkatteta sõrgatsitel on täiesti tarvilik nõue.

Igasugune aklimatisatsioon nõuab aega ja mõnikord võib see osutada isegi teostamatuks. Seepärast välismaise tõu valikul tuleb võimalusel valida hobuseid, kes on üles kasvanud meie oludega ligikaudu võrdseis oludes. Taluhobuse peamiseks söödaks on hein ja rohi. On selge, et Loire'i ja Cher'i rajoonis rammusatel ja mahlakatel karjamaadel üles kasvanud peršeronid või Suffolk'is ja Shire'is maailma parimate luhtade rohuga harjunud hobused, sattudes meie võrdlemisi kehvadele soistele maadele, hakkavad välja surema. Ses suhtes on ülimalt õpetlik katse ekspordida shire'i hobuseid Saksamaale. Kogemused näitavad, et intensiivsel söötmisel toiduga, mis vastas enamvähem söödale nende kodumaal, shire'id hoidusid alal, kuid üleminekul kohalikule söödale isegi täiesti puhtõulised eksemplarid surid aja jooksul välja. Seepärast välismaa tõugude valikul tuleb kõige pealt silmas pidades asjaolu, kas meil on võimalik anda sööta ja tööd, millega antud tõug on harjunud oma kodumaal. Kui selleks pole võimalusi, siis säärase tõu kodustamine meie oludesse on sama riskantne ettevõtte, kui katse luua uut tõugu ristpaaritamise teel. Suuremalt jaolt säärased katsed on sama, mis sõelaga vee tõstmine, sest mittesobivates oludes välismaise vere head omadused kaovad harilikult juba teises ja kolmandas põlvkonnas.

Peatume nüüd veidi hobuse kasvatamisel ja kehakaalul. Nii üks kui teine on otseselt sõltuvuses söödast ja kasvatamise tingimustest. Meil leidub palju väikesekasvulisi hobuseid, mis on kõigepealt hobuse ebasoodsate elutingimuste tulemuseks. Peamiseks söötmissuhteks on söötmine karjamaal või koplis. Väikesekasvulisel hobusel on hõlpsam nokitseda rohtu kui suurekasvulisel; sellega on ka seletatav pea madal asend ja lühike ning madal kael. Nende välimiku puudumise kõrvaldamine välismaise hobuse vere lisandamisega annab aga täiesti kunstliku ja mitteelulise tüübi, s.o. tüübi, mis on halvasti kohandatud meie oludele. Niipea kui sööttingimused muutuvad paremateks, kaovad ka paljud tunnused, mida loetakse välimiku puudumiseks. Teist abinõu säärase puudumise kaotamiseks ei ole. Halbade elamistingimuste juures vead välimikus ilmuvad ikkagi uuesti, lisandatagu üksipuha missugust välismaa päritoluga verd.

Sööttingimused põhjakliimas muudavad juba iseenesest raskeveohobuse pidamise ebareaalseks, s.o. ebakohaseks suuremale osale talupidajaist. Meie vajame sööda suhtes vähenõudlikku ja vähendatud söödanormile vastupidavat hobust, sest perioode, kus söödast on puudus, tuleb tihti ette väikestes talupidamistes. Meie hobune peab olema kerge, kes ei vaju lumme ega porisesse pinnasesse, kes on elav ja vilgas teedel, kuid igal juhul rahulik ja mitte kärsitu adra ees.

Kõige tähtsam põllumajanduslik töö on teatavasti kündmine. Künni iseloom on oleneb kasutatava pinnase iseloomust. Tasase ja kobeda mullaga, hästiharitud põllul on muidugi kasulik omada suurt, kiire ja laia sammuga hobust. Kahjuks just sääraseid põllulappe kasutatakse künnivõistluste korraldamisel, kuid tegelikult leidub niisuguseid põllumaid võrdlemisi vähe. Sagedasti tuleb töötada raskeis tin-

gimusi, kus leidub igasuguseid takistusi ja kive, uudismail isegi kände. Säärastes tingimustes on lai samm, nagu see on omane clydesdale'idele, liigne luksus, sest laia sammu juures võib kergesti juhtuda igasuguseid äpardusi ja isegi õnnetusi.

Kõik rasked tõud, kes on kasvatatud raskuste veoks, töötavad, nagu juba eespool märgitud, järskude tõmmetega. See töösüsteem ei ole aga künniks kohane. Siin on vajalik teissugune töötehnika, mida on väga õpetlik jälgida kohaliku päritoluga hobuste töötamise juures ja mis seisneb selles, et hobune paindub algul ettepoole, keharaskuse tsentrum kandub ette, kusjuures esimesed jalad hakkavad töötama alles siis, kui sahk on kohalt juba liikunud. Seega hobune laskub rangidele, esiosa jääb kogu aeg liikumistempost maha ja sahka vedav hobune nagu murraks edasi. Samm on küll lühike, kuid seevastu sahk ei peatu isegi takistustel ja kändjal on alati võimalusi vao suuna alalhoidmiseks ja kombineerimiseks. Halbadel teedel koorma väljatõmbamisel hobused kasutavad sama tehnikat, mistõttu väikekasvuline hobune tihti veab läbi koorma säärasest kohast, kus rasked hobused oma koormaga kinni jäävad.

Töötõingimustest oleneb üldiselt kõik. Iga hobuse tõug on põlvkonnast põlvkonda ajajooksul välja töötanud endas omadusi, mis on vajalikud töö täitmiseks olemasolevais töötõingimusi. Teoreetiliselt võiks peagu eksimatult ja täiesti konkreetselt määrata hobuse tüübi, mis meil on vajalik, arvestades meie olukorda. Praktiliselt pole aga selleks tarvidust, sest teoreetiline arvestus toob meid kindlasti sama tüübi juure, kelle loodus on meie jaoks juba valmistanud, s.o. eesti tõugu hobuse juurde. Kahjuks loodus on meile küll andnud ja välja töötanud kõigiti sobiva hobuse, kuid inimene on seda väärtuslikku andi kahjustanud. Nagu eespool öeldud eesti tõugu hobune elas üle alates möödunud sajandi keskpaigast raske langusperioodi. Selle tagajärjel ilmnisid eesti tõugu hobuse juures mõningad negatiivsed jooned, milledest kõige tähtsam on liiga väike kasv. Rääkides väikekasvulise hobuse headest omadustest meie oludes, ei saa muidugi seejuures asuda seisukohale, nagu võiks meie hobune omada liialt väikest kasvu. Hobuse normaalne kõrgus meie oludes peaks olema umbes 1,45 m. Praegusaja eesti tõugu hobuste esindajail on kasv harilikult märksa vähem.

Rääkides eesti tõugu hobustest, tuleb meele pidada, et need, keda me praegu omame, on selle sõna tõsisel mõttes ainult üksikud omal ajal nii kuulsad tõu esindajad, väärdamise protsess on jõudnud juba nii kaugele, et tänapäeval tuleb isegi kahelda, kas on veel olemas küllaldasel määral eesti tõugu hobuste esindajaid, et võiks seda tõugu lugeda tegelikult olemasolevaks. Jõukamatel rajoonidel, nagu Tartumaalt, Viljandimaalt ja Pärnumaalt on eesti tõugu hobune peaaegu kadunud. Soome lahe rannikul Läänemaa piirides leidub praegu vaid üksikuid eesti tõugu hobuseid. Ristpaaritamise teist tõugu ja tüüpi hobustega põhjustab kartust, kas hoolimata tüübilisest välimikust, need üksikud eksemplarid omavadki enam päri- vuslikku puhtatõulisust. Nende hobuste põlvnemise jälgimine on täiesti võimatu. Tõsi küll, praegu on olemas võrdlemise suur arv hobuseid, kes omavad üksikuid eesti tõu tunnuseid, kuid kuna nende paaritamine toimub täiesti juhuslikult ja kuna eesti tõugu takke pole tarvilisel määral, siis tuleb oletada, et eesti tüüpi hobuste arv üldiselt järjest kahaneb.

Ainsaks rajooniks, kus eesti tõugu hobust leidub võrdlemise suures ulatuses ja kus järelikult on säilinud ka puhtatõulisus, on Saaremaa ja Hiiu- ja Hiiumaa. Kahjuks just neis rajoonides on hobusekasvatuse tingimused kõige halvemad, mis muidugi pidurdavalt mõjub eesti tõugu hobuse kasvule.

Tuntud vene hipoloog ja eriteadlane hobuste aretamise alal vürst Urusov määrab eesti tõugu hobuse tunnuseid järgmiselt: “Eestimaa klepper peab omama suurt pead kergelt kühmus ninaga, laia otsaesisega, väljendusrikaste silmadega ja hästipaiknevate kõrvadega. Otsaesine on lai, silmakaared on teravalt joonestatud, silm elav ja heatahtlik, mis räägib hobuse heast iseloomust. Rind on arenenud suurepäraselt, kael on jäme ja lühike, turi madal ja lai, rind on mahukas, selg ja ristluud sirged ja laiad, jäsemete asend ja ehitus tugev, kuid tagumised jalad hoiduvad hüppeliigendeist veidi koos, liikuvus hea, traav laiasammuline, kabi väike, kuid tugev. Sellele tuleb veel juurde märkida, et klepper on energiline, hea iseloomuga, sõnakuulelik ja üles kasvanud viletsail, vähetoitvatel karjamaadel, mistõttu ta on ütleмата vähenõudlik sööda suhtes.”

Eeltoodud kirjeldust on tarvilik veel täiendada sellega, et eesti tõugu hobune omab häid kumeraid õlgu ja puhtaid ning kuivi jalgu. Hobuse värvus on mitmesugune, võrdlemisi sageli aga võik ning juttselfne.

Eesti tõugu hobuse vastupidavusest ja töökuselt võib kuulda imesid. Käesoleva kirjutise autoril oli möödunud sõja kestusel võimalus jälgida ühe Läänemaalt pärineva eesti tõugu hobuse tööd. Raske kandesadula all liikus ta igasugusel käigul, hüppas üle kraavide ja jõudis alati järele täisvereliste hobustele. Pärast pikki, raskeid ja kurnavaid rännakuid see hobune oli alati värskel. Kõige huvitavam oli seejuures asjaolu, et hoolimata viletsast söödast hobune oli alati parajas, võiks öelda isegi heas kehas ja ei öelnud kunagi ära ükskõik missugusest tööst kas kandesadula all või vankri ees. Üldiselt võis konstanteerida, et selle hobuse ainsaks puuduseks oli väike kasv.

Eesti tõugu hobuse iseloomustavaks omaduseks on peale muu ka veel see, et jäsemed ei oma kalduvusi haigestumisteks. Lonkamine on väga harva esinev nähtus. Kõõluste väljavenimist ei tule ette peaaegu üldse, hoolimata kõige raskemast tööst ja erksast käigust. Kuigi oma konstitutsioonilt eesti tõugu hobune on eeskätt põllu-tõuhobune, ta evib siiski ilusat käiku, laia traavi ja elavat ning kerget galoppi. Võib näha omapärast irooniat selles, et möödunud sajandi vördajad, püüdes ellu viia saksa tarbehobuse (Gebrauchspferd) teooriat ja saavutada universaalhobust, kasutasid igasuguseid mõeldavaid ja komplitseeritud ristpaaritamis, kuigi neil käeulatuses leidis hobune, kes tegelikult oli kõige sobivam säärasele ideaalile jõudmiseks. See on asjaolu, mis veel kord tõendab tuntud tõde, et inimesel on sageli kõige raskem ära tunda selle väärtust, mis on talle kõige lähemal. Teine omadus, mis samuti on omane inimestele, seisneb kalduvuses uskuda, et kõik see, mida neil ei ole, on alati parem sellest, mis neil on olemas ja et iga välismaise päritoluga saadus, mis midugi meil on harulduseks, peaks juba oma päritolu tõttu olema parem kodumaisest.

V.

Tänapäeva olukord ja väljavaateid eesti tõugu hobusekasvatuse alal. Välditamatud abinõud eesti tõugu hobuse säilitamiseks. Hobuse kasvatamisest. Tänapäeva sõjaväehobusele esitatavad nõuded. Eesti hobusekasvatuse tulevik.

Eesti hobusekasvatust viimase sajandi jooksul võib formuleerida järgmiselt. Püüdes luua mingit uut ideaalset tõugu, eesti hobusekasvatus asus vördamise teele,

jättes seejuures unustusse oma väga hinnalise põhito. Uue tö loomise katse ei õnnestunud. Värdamise perioodi tulemuseks oli mitmesuguste segatüüpi hobuste tekkimine, keda pole võimalik edasi aretada. Teisest küljest värdamine põhjustas puhttõulise eesti hobuse peagu täielikku hävinemist.

Mida teha tulevikus? Kas meie hobusekasvatust saab läbi välismaise tõumaterjalita ja mida on oodata lõpmatuseni jätkuvast värdamisest?

Edaspidine värdamine midagi head meile anda ei suuda, kuid ka olemasolev ristpaaritamiste saadus omab endas selgeid väljasuremise tunnuseid ja ei suuda seetõttu välismaise vere lisandamiseta eksisteerida. Samal ajal tuleb ette näha, et vere lisandamisega pole mingit lootust luua uut tõugu olemasolevatest värradest. Kui jutleda kellegagi hobusetõu küsimusest, siis tihti võib saada vastuse: "Milleks me üldse vajame tõugu?" Kuid milleks meil siis üldse on vaja tegeleda hobusekasvatusega, s.o. hobuste paljundamisega edaspidiseks paljundamiseks. Lihtsam oleks ju importeerida välismaalt tõuloomi ja tegeleda vaid kasutamiskõlblike hobuste paljundamisega. Kuid see ongi just see, mida on meil tehtud viimase 100 aasta kestusel ja mille tulemused näitavad, et sellega ei tasu tegeleda, sest ühelt poolt hobusekasvatuse varustamine välismaiste sugutäkkudega on kallid, igatahes märksa kallim kui oma tö aretamine, ja teiselt poolt hobuse väärtuse taseme säilitamine on võimatu. Verede segamine ja mitteaklimatiseerunud suguloomade kasutamine viib tahestahtmatult degenerereerumisele. Ühenduses sellega märade väärtus langeb ja ükskõik milliseid välismaalisi sugutäkke ka importida, tulemused muutuvad üha halvemateks.

Põhireeglilik on, et hobuse aretamiseta ei saa olla hobusekasvatust. Kuna kõik katsed kohandada välismaisi tõuge pole andnud positiivseid tulemusi, jääb ainukeseks võimalikuks teeks organiseerida meie hobusekasvatust õigele, looduse poolt ettekirjutatud alusele, mis seisneb meie oma, s.o. eesti tõugu hobuse esikohale toomises.

Selleks on tarvis kõigepealt eesti tõugu hobune saartelt tagasi tuua mandrile ja organiseerida tema aretamist suures maastaabis. Eeskätt vajame eesti tõugu hobuste jaoks hobusekasvatust, kus noorhobuste kasvatamine, söötmine ja treening oleks kõigiti kindlustatud. Tuleb lõppude lõpuks aru saada, et ainult eesti tõugu hobune omab meil puhttõulisust, kuna kõik ülejäänud on värrad, segu ja üldse materjal, mis hobuse aretamise seisukohalt on kõlbmatu.

Pöördume tagasi hobuse kasvatusküsimuse juurde, et selgitada, kuidas peaks toimuma õieti hobuse kasvatamine. Igasuguse kasvatuse eesmärgiks on saavutada antud olevuse juures maksimaalselt võimalikku arenguastet. Selleks tööks pole võimalik anda üldisi konkreetseid norme. Hobuse kasvatamine peab olema puhtindividuaalne, kusjuures tuleb alati arvestada varsa individuaalseid erinevusi. Kasvatuse periood algab pärast varsa võõrutamist emast ja kestab kuni hobune on täielikult välja arenenud, s.o. meie kliimalistes tingimustes kuni viieaastaseks saamiseni. Käesoleva kirjutise jaoks varutud piiratud ruumi tõttu pole võimalik peatuda üksikasjadel ega kirjeldada kogu kasvatustöö käiku, kuid selle töö põhisuund muutub arusaadavaks, kui ära märkida peamised ja sagedamini ettetulevad eksitused kasvatustöös.

Kõigepealt asume söötmisküsimuse juurde. Kui palju vajab varss sööta, et saavutada kõige soodsamaid arenemistingimusi. Igasuguse söötmise eesmärgiks on selle osa eluenergia arendamine, mida varss kulutab. Ülesöötmine on sama kahjulik kui puudulik söötmine, nii üks kui teine pidurdab arenemist. Oleks naiivne arva-

ta, et on võimalik läbi ajada mingisuguste üldiste söödanormidega. Varssa tuleb pidevalt valvata ja reguleerida sööda andmist vastavalt organismi arenemisele ja kulutatava energia suurusele. Üldreeglina varss kulutab eriti palju energiat intensiivse kasvamise perioodil, s.o. esimesel talvel pärast emast võõrutamist, mistõttu just sel ajal alatoitlus on kardetav.

Söötmissviise ja söödaaineid on terve rida. Seda küsimust käsitlev kirjandus on võrdlemisi mahukas, kuid häda seisneb selles, et mitmesugused söödaained omavad ühenduses kliimaliste oludega hoopis isesuguseid omadusi. Seepärast tuleb meie oludes väga ettevaatlikult suhtuda eriliste söötmissviiside kasutamisesse, nagu söötmissesse suhkruga, porgandiga, leivaga, jahuga jne., sest puuduvad vastavad kogemused nende ainete kasutamise kohta.

Kuna varss kasvuperioodil vajab intensiivset söötmist, tuleb talle juba varakult kaeru anda. Söötmist reguleeritakse, nagu öeldud, vastavalt eluenergia kuluvusele, mistõttu varsale tuleb võimaldada liikumist. Kogu talve kestusel varsa hoidmine pimedas ja umbse õhuga tallis on suur viga. Olgu ilmastik missugune tahes, välja arvatud muidugi tugev tuisk, varsale tuleb ikkagi võimaldada jooksmist värskes õhus. Kui varssu on vähe ja kui nad üksteist jooksmises ei erguta või kui nad juba oma loomult on inertsed, siis tuleb neid selleks sundida, mitte lubades neil konutada koplil või jooksuaias nurkades.

Värskes õhus viibimise kestus oleneb samuti varsa individuaalsetest omadustest. Võib öelda, et välja viibimine on alati kasulik niivõrd, kuivõrd see ei kutsu esile lahjenemist. Suureks eksituseks on kartus, et hobune kardab külma ja lund. Ümberpöördult soe, läpase õhuga tali on palju kahjulikum. Tall peab olema avar, mitte liig valge, kuiv ja puhas. Tall on hobuse puhkuskohaks. Mida vähem hobune suvel asub tallis, seda parem. Seepärast koplid omavad iga hobuse, eriti aga varsa elus suurt tähtsust. Muidugi ka siin tuleb jälgida, et varss küllaldaselt liiguks.

Normaalselt kolmeaastane hobune rakendatakse töödele. Seejuures tuleb muidugi arvestada hobuse üldist arenemist. Täielikult väljakujunenemata organism on kergesti ülepingutatav, mille võimalikest tagajärgedest on pahim see, et see pidurdab hobuse edaspidist arenemist. Seepärast tuleb esialgu pöörata erilist tähelepanu tööle aeglastel käikudel. See periood on muidugi väga igav hobusekasvatajaile, kes harilikult püüavad kiirendada käiku, kuid see on väärsamm, sest hobusel tuleb välja arendada kõigepealt lihased, mida saavutatakse vaid aegamööda, mitte aga ülepingutamistega. Hiljem on vaja, nagu treenerid seda tegevust nimetavad, “avada hobuse kopsud”, s.o. õpetada teda õieti hingama, ja kontrollida hobuse vereringlust. Seda on võimalik teostada vaid pingutuste suurendamisega, s. o. üleminekuga kiirematele ja elavamatele käikudele. Muidugi üleminek peab toimuma järkjärguliselt nii käigu kiiruse kui ka distantside suhtes. Normaalselt üleminek kiirematele käikudele meie oludes võib aset leida alles teisel tööaastal, s.o. hobuse neljandal eluaastal.

Kõik eeltoodu on vaid pealiskaudne hobuse kasvatusküsimuste kirjeldus, mida tuleb muidugi kohandada hobuse omadustele ja kohalikele tingimustele. Peamiseks kasvatus eesmärgiks jääb ikkagi indiviidi maksimaalne areng, et hobuste võrdlemise teel oleks võimalik valida parimat eksemplari aretamiseks.

Jätkates nüüd uuesti kaalutlusi teomal, mida oleks soovitav ette võtta eesti tõugu hobuse aretamiseks, tuleb öelda, et meie ei vajaks kogu hobumaterjali registreerimist mitmesuguste numbrite all, vaid suguraamatut eesti tõugu hobuste jaoks.

Mõistagi säärasele registreerimisele asumine on raske. Ei või piirduda sellega, et hobune, kes välimiku ja arvatava põlvnemise järgi otsustades on puhttõuline,

kantakse lihtsalt registrisse. Eeskätt tuleb kindlaks teha, kuhu me tahame välja jõuda ja missugused puudumid põhjustavad registrist väljajätmist. Suguraamatusse tuleks sisse kanda vaid niisugused hobused, kes vastavad teatud kindlatele nõuetele. Peale selle nad kõik peavad täitma ülesseatud nõudeid sellekohastel katsetel. Suguraamatusse tuleks märkida registreeritavate hobuste välimiku kirjeldus ja lisandada sellele hobuse ülesvõte.

Auhindamiste süsteemi tuleks põhjalikult muuta. Ei saa võrrelda ega hinnata õiglaselt ühte gruppi koondatud hobuseid, kui igäüks neist esindab isesugust tõugu või tüüpi. Hinnata saab vaid puhttõulisust, teatud tõu kindlaid tunnuseid, vastasel korral kujuneb hindamine hindajate maitseküsimuseks. Hobuse väärtus pole üldse hinnatav välimiku vaid võistluste tulemuste järgi. Ainult siis, kui võistlused on hästi korraldatud, võib saavutada seda, et hobused tuuakse näitusele treenitud seisukorras ja mitte ülessõdetuina. Võistluste organiseerimine suguraamatusse sissekantavatele eesti tõugu hobustele peaks toimuma mitte ainult põllumajanduslike tööde, nagu künni ja raskusveo alal, vaid ka jooksudes kiirusele. Viimane võistlusala oleks heaks tõukejõuks hobuse aretamisele.

Võistlused hipodroomil omavad suuri hüvesid seetõttu, et nad on lihtsad oma korralduselt. Põllumajanduslikel aladel võistluste organiseerimine on aga ümberpöörduvalt väga keerukas, aeganõudev ja nõuab vahekohtunikelt suuri kogemusi ja erialaseid teadmisi. On endastmõistetav, et põllumajanduslike tööde alal pole mõtet korraldada lühikese kestusega võistlusi, sest tööhobuse suhtes on tähtsamaks nõudeks värskuse ja töötahte säilitamine. Seepärast oleks tarvilik töövõistlusteks välja töötada teatud töökord vähemalt kolme päeva peale, kusjuures võistluse raskeim osa, mis peab näitama hobuse värskust ja energia seisu, oleks võistluse lõpupäeval.

Auhindamised ja vastavate võistluste korraldamine aitaks palju kaasa eesti tõugu hobuse aretamisele, kuid kõik see nõuaks võrdlemisi suuri summasid, iga-tahes suuremaid summasid kui seni selleks on kasutatud. Riigi eelarve seisukohalt need kulud ei tohiks siiski kujuneda liiga raskeiks, sest osa kulusid oleks võimalik katta selleks otstarbeks tehtavate mahaarvamistega totalisaatori tuludest. Mõistagi hobuse aretamise suund ja üldine juhtimine peab olema tsentraliseeritud ning toimuma üksikasjalikult läbitöötatud programmi järgi.

•••

Eesti tõugu hobuse aretamise ühing omab väga suuri teeneid eesti tõugu hobuse aretamise alal. Ühingu tähtsaimaks teeneks on kahtlemata juba seegi, et tänu ühingu energilisele tegevusele, eesti tõugu hobune on unustuse hõlmast ja väärdamise illusioonidest välja toodud. Seejuures on aga kahetsetav, et ühing, võimaldades eesti tõugu hobusele soome vere lisandamist, on ise asunud vastuollu oma põhiülesandega. Sellest hoolimata ühingu tegevus on kindlasti positiivne. Ta teostab väga kasulikku tööd konsultatsiooni, paaritamispunktide organiseerimise, registreerimise, auhindamiste ja võistluste korraldamise aladel. Arvestades ühingu lasuvate ülesannete ulatust, ei saa siiski jätta märkimata seda, et kogu tehtav töö on vaid osa sellest, mis oleks vajalik teha. Tuleb meeles pidada, et meie hobusekasvatust võib vaadelda vaid tervikuna, mis iseendast juba nõuab asja juurde asumist üleriiklikus ulatuses. Vaevalt võime endale lubada üheaegselt mitmet tõugu hobuste aretamist, sest hoolimata ettevaatusabinõudest need tõud tahestatmatult saavad ristlemata ning üksteist rikkuma. Meie vajame tegelikult vaid kaks, äärmisel juhul kolm ühte ja samasse tõugu kuuluvat tüüpi. Seda ülesannet saab lahendada, nagu juba märgitud, ainult üleriiklikus ulatuses, kusjuures tuleb silmas pidada kõiki

sellekohaseid võimalusi. Tänapäevaks kujunenud olukorras kogu selle töö ümberorganiseerimine on tarvilik mitte ainult rahvamajanduse vaid ka riigikaitse seisukohalt. Asi seisneb nimelt selles, et tänapäeva sõda on esile nihutanud rea nõudmisi sõjaväehobuste koosseisu suhtes, millede täitmise vajadust tuleb arvestada ja kindlustada juba rahuajal.

Varem sõjaväe komplekteerimine hobustega toimus harilikult selliselt, et ratsaväge ja suurtükiväge varustati juba rahuajal vajalike hobustega valiku teel, kuna voorihobustega varustamine toimus mobilisatsiooni teel, milleks koostati juba rahuajal vastavad mobilisatsioonikavad. Nõuded voorihobuse suhtes olid võrdlemisi väikesed. Hobuste arv pidi asendama nende kvaliteeti. Tänapäeval säärane moodus ei vasta enam ajanõuetele. Moodne sõda omab rida põhjapanevaid erinevusi endistest sõdadest. Neid erinevusi tuleb kahtlemata arvestada ka sõjaväehobuste kontingendi ettevalmistamisel. Sõjajõudude motoriseerimine on muutnud tunduvalt töötingimusi hobuveo alal. Sageli on kuulda isegi arvamusi, et mootorveok võib hobuse sõjaväest täielikult välja tõrjuda. Selle vaate pooldajad suhtuvad hobuse kasutamisele sõjaväes kui ajutisesse nähtesse, mis on tingitud vaid sellest, et tehniliselt on praegu veel võimatu hobuvedu korraga asendada mootorveoga. Säärane vaade on kahtlemata väär. Asi seisneb selles, et mootorvedu üldse ei konkureeri hobuveoga. Kumbki neist omab omaette konkreetseid ja piiratud ülesandeid. On selge, et headel teedel mootorveokite kasutamine nii vägede kui ka varustise veoks on palju mugavam ja otstarbekohasem. Samuti on selge, et tänapäeva sõda võib luua olukordi, kus mootortransporti üldse kasutada ei saa. Kõigil neil juhtudel, kus ei saa arvestada mootortranspordiks kohaseid teid, omavad hobused eriti suurt tähtsust. Veel enam, mootorveoki areng ei lülita väljahobust sõjaväest ka kõige soodsamate tingimuste olemasolul mootorveo suhtes. Ei ole aga kahtlust selles, et mootor on teataval määral muutnud hobuse ülesandeid sõjaväes. Seda asjaolu on vaja arvestada mitte ainult voori materjalosa koostamisel vaid ka hobukoosseisu ettevalmistamisel.

Tänapäeva sõda nõuab hobuselt kõigepealt suurt liikumisvõimet halbadel teedel ja isegi väljaspool teid. Lennuvägi, mis tänapäeval on võimeline väga mõjuvalt ohustama rindetagust, on muutnud hobuste kasutamise- ja hooldamistingimused äärmiselt rasketeks. Nii näiteks väliolukorras hobuste paigutamine tallidesse ei saa üldse enam kõne alla tulla.

Sõjategevuse kiire tempo ei nõua hobuselt üksnes vastupidavust pikkadel rännakutel, vaid ka eriti vähenõudlikkust sööda suhtes. Sõjaväehobune peab tihti rahulduma vaid selle söödaga, mis on kohapeal saadaval. Samal ajal lahingutegevuse kiire tempo nõuab hobuselt kiirendatud käike. Ka voorid peavad suutma liikuda traavi, et ära kasutada neid lühikesi ajavahemikke, kus voori saab varjata vastase lennುವေး eest. Kõik see loob sõja ajal hoopis uue olukorra nii hobuse kui ka hobuveo suhtes. Säärases olukorras sõjavägi vajab eriti vastupidavat, sööda ja hooldamise suhtes vähenõudlikku, vilgast ja raskel murdmaastikul hääd liikuvust omavat hobust.

Vaatleme nüüd üldjoontes mõningaid erinõudeid lahinguhobuste suhtes. Tänapäeva sõda on suurtükiväe alal teatavasti väga tähtsale kohale nihutanud uue relvatüübi, nimelt tangitõrjekahuri. Vastavalt oma ülesande iseloomule tt-relvad peavad omama väga suurt liikuvust. Sama võib öelda ka jalaväe saaterelvade, nagu miinipildujate, raskekuulipildujate jne. kohta. Üldse tuleb märkida, et tänapäeva sõda on tugevasti suurendanud nõudmisi nii suurtüki- kui ka jalaväe veoabinõude

liikuvuse suhtes. Kui näiteks varem jalaväe laskur võis pikema aja kestusel läbi saada sellega, mida ta kandis endaga kaasas, siis nüüd on see peagu võimatu. Kõige tarviliku varustise kiireks edasitoimetamiseks ja kaasaveoks vajab jalavägi ja suurtükivägi mootorveokite kõrval ka võrdlemisi palju hobuseid. Need hobused peavad olema kergetüübilised, erakordselt suure liikuvusega, osavad ja energilised. Loetletud omadused juba iseendast määravad vajaliku hobuse välimiku.

Rasketüübiline hobune ei ole kohane sääraseks tööks ja kahtlemata ta asendatakse nii suurtükiväes kui ka voorides mootorveokeiga. Poolveresed inglise hobused on täiesti sobivad lahinguhobusteks, eriti ratsahobusteks, kuid kahjuks just säärase hobuste kasvatamine on meil täiesti algastmel ja poolvereste hobuste väike arv ei suuda katta isegi ratsaväe tarvidusi, rääkimata vajadustest suurtükiväe ja jalaväe alal. Kõige intensiivsema töö juures sõjaväe varustamine selle hobusega nõuaks aastakümneid. Võib olla on see isegi üldse teostamatu, sest iga spetsiaalne hobusekasvandus, mis pole rajatud rahvamajanduse nõuetele, areneb väga aeglaselt. Seetõttu võib täiesti kindlasti öelda, et tänapäeval sõjaväehobuse tüüp tuleb valida vastavalt rahvamajanduse normaalseile nõuetele. Eesti on selles mõttes eriti hääs seisukorras, sest eesti tõugu hobune vastab täiesti eespool loetletud omadustega sõjaväehobusele. Samal ajal eesti tõugu hobune on ka rahvamajanduses kindlasti kõige otstarbekohasem tõug meie jaoks.

Eesti tõugu hobuse kasvu suurendamisvõimalusist on eespool juba küllaldaselt selgitatud. Sisuliselt see küsimus omab nii sõjalist kui ka rahvamajanduslikku tähtsust ja seda on võimalik saavutada ettenägeliku ning õige aretamise, paaritamise ja ratsionaalse kasvatuse teel. Jättes kõrvale puhtmajanduslikud kalkulatsioonid selle kohta, mida saavutaksime eesti tõugu hobuse kasvu suurendamisega, me peame silmas pidama ka oma moraalsel kohustust — säilitada ja arendada meie esivanemate kultuuri hinnalisemat saavutist ja pärandit, mis on kujunenud sajandite kestusel tehtud töö tulemusena. Praegu on selleks veel võimalusi! Ei tohiks aga siiski ses suhtes teha endale asjatuid illusioone. Olemasolevad võimalused vähenevad aasta-aastalt ja kui lähemas tulevikus ei võeta seda küsimust energiliselt käsile ega astuta vajalikke samme, siis eesti tõugu hobune võib lõplikult kaduda.

Aleksei Bellegarde

Aleksei Bellegarde pikem ülevaade eesti hobusest ilmus algselt 1940 ajakirjas „Sõjateadlane“ nr 6. Eelnevalt oli samas ajakirjas läbi mitme numbriga toimunud diskussioon teemal „Millist hobust kaasaegne ratsavägi vajab?“ Samal aastal avaldas kirjastus „Sõdur“ Bellegarde artikli eraldi raamatuna.

Aleksei Valerianovitš Bellegarde (1861–1942) oli ajavahemikus juuli 1901 kuni märts 1903 Eestimaa kuberner. Ta oli sündinud Orjoli linnas kindrali pojana ning õppinud Peterburi ülikoolis õigusteadust. 1903. aastal valiti ta Eesti Põllumeeste Seltsi auliikmeks.

Abikaasa vürstinna Sofia Urussova oli tuntud vene hipoloog ja raamatu „Kniga o lošadi“ autori vürst S. P. Urussovi õde. Vürst Urussov oli 20. sajandi alguses külastanud Saaremaad eesmärgiga tundma õppida eesti maatõugu hobuseid (tollal nimetati neid klepperiks) ja avaldas selle reisi aruande hiljem raamatuna.

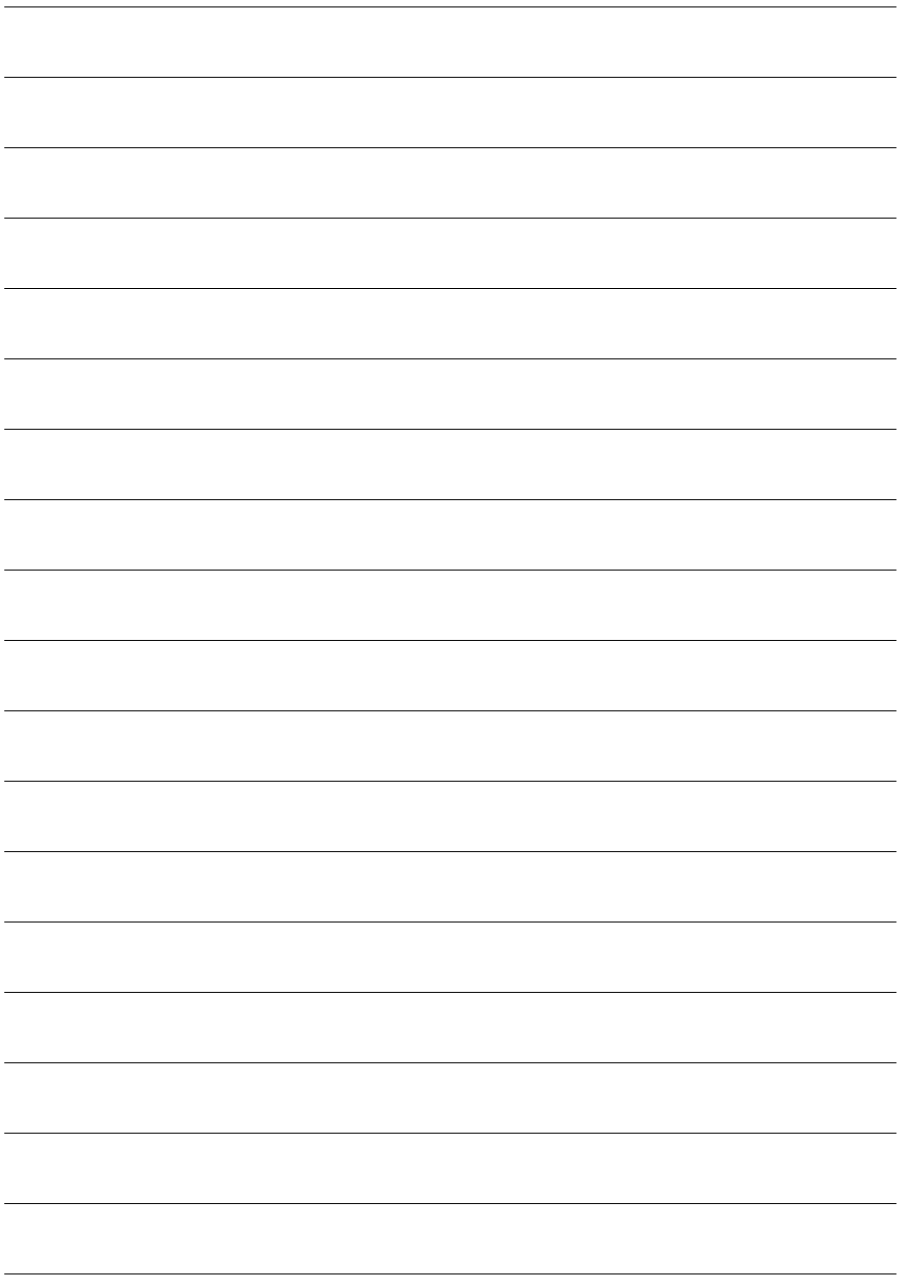
1918. aastast elas A. Bellegarde Saksamaal, kuid asus 1935. aastal elama Tallinnasse ja sai Eesti kodakondsuse. Sõja puhkedes asus taas Saksamaale, kus 1942. aastal suri Berliinis.

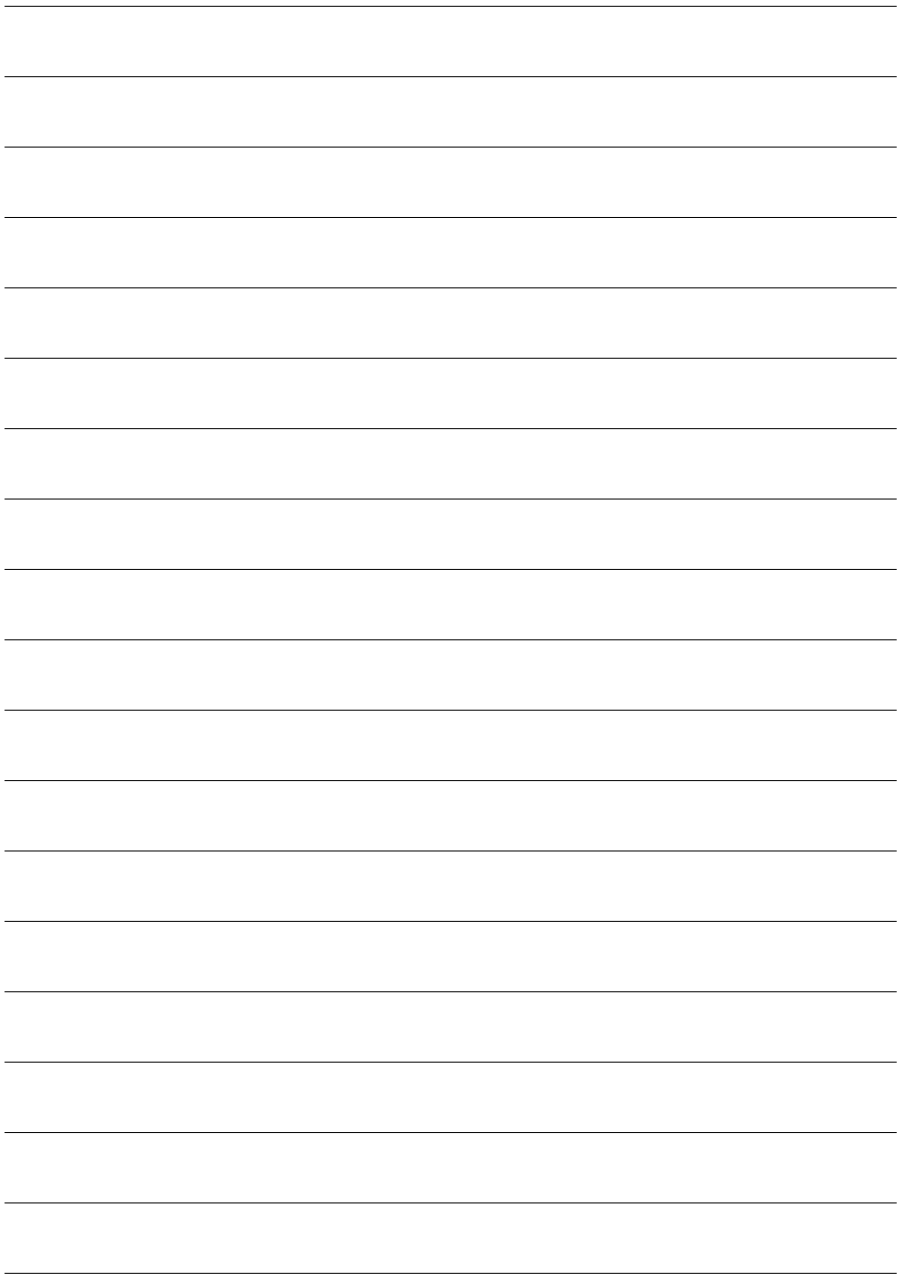
1937. aastal ilmus eesti keeles tema raamat „Minu mälestusi Eestimaa kubernerina“ (Tartu, K/Ü „Loodus“).

Väga huvitav isiksus, kes vääriks pikemat artiklit. Tema käsitlus meie põlistõugu hobusest on mõnes osas kindlasti omale ajale omane ja tänaseks vananenud, kuid põhitõdemus, et rahvas peab oma algtõugu hobust hoidma ja säilitama iga hinna eest puhtatõulisena, on igati päevakohane ka täna.

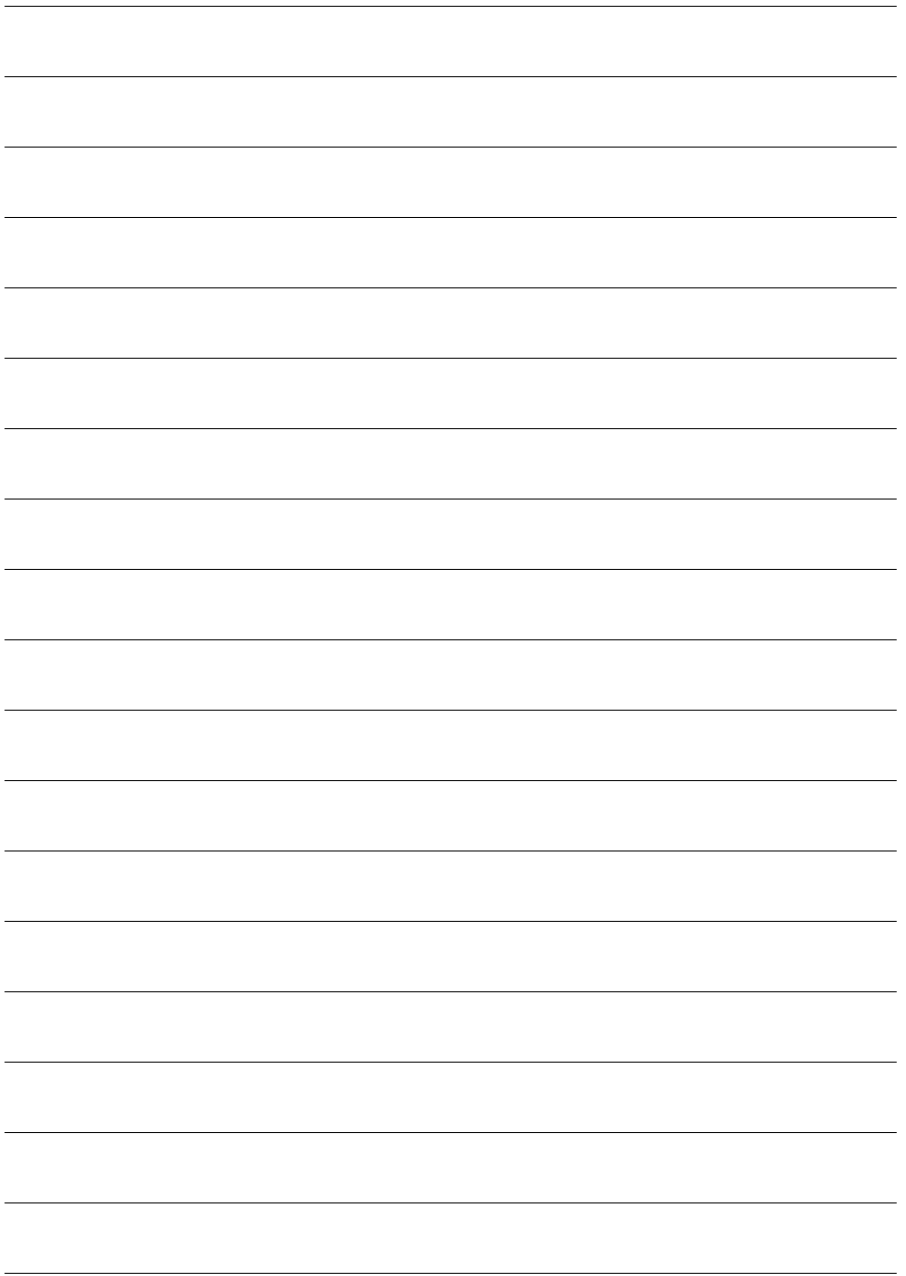
Artikkel „Eesti hobune“ on kordustrukina toodud muutmata kujul.

AHTOS

Loe artiklit "Mina ja Ahtos" lk 129

Eesti tõugu hobune on meie riigi ja rahva suur väärtus. Kas oleme osanud seda väärtust alati õigesti kasutada? Kas pole me mõnikord tema suhtes liiga kergekäeliselt ülekohtused olnud? Ajal, mil riikide piirid üha enam avanevad, peame teadvustama neid väärtusi, mis on meid kujundanud, määranud meie ajalugu, olnud meie rahva saatjaks läbi sajandite. See ongi meie suurim rikkus. Eesti hobune on üks väärikas osa sellest.

Maailm Avangu Euroopa
Põllumajanduslik
Euroopa Investitsioonid
maajätkumise

ISBN 978-9949-9220-0-0

9 789949 922000